

Arvid
Järnefelt

VANHEMPIENI
ROMAANI

III

169.

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

VANHEMPIENI
ROMAANI

III

ARVID JÄRNEFELTIN

teoksia:

KOOTUT TEOKSET. Saatavissa

4 osaa:

ISÄNMAA. Romaani. 23:—, sid. 40:—.

HELENA. Romaani. 35:—, sid. 50:—.

ELÄMÄN MERI, novelleja, MAA-
EMON LAPSIA, romaani, HILJAI-
SUUDESSA, novelleja. 30:—, sid. 45:—.

KUOLEMA JA TITUS. Näytelmiä.
25:—, sid. 40:—.

ISÄNMAA. Romaani 3. p. 10:—, sid.
20:—.

HILJAISSUUDESSA. Novelleja 10:—.

GREETA JA HÄNEN HERRANSA.

Romaani 2. p. 35:—, sid. 50:—.

HULIGAANI. Kertomuksia. 2. p.
30:—, sid. 40:—.

MINUN MARTTANI. Romaan. 2. p.
30:—, sid. 40:—.

VANHEMPIENI ROMAANI. I nide,
3 p. 45:—, sid. 55:—. II nide, 2 p.
45:—, sid. 55:—.

KUOLEMA. 3-näyt. näytelmä 15:—.

TITUS. 5-näyt. näytelmä 15:—.

SOINTULA. 3-näyt. näytelmä 10:—.

VANHEMPIENI ROMAANI

KIRJOITTANUT

ARVID JÄRNEFELT

KOLMAS NIDE

ELISABETIN USKO

PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER
SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA
PORVOOSSA
1930

JOHDANNOKSI SANANEN »VANHEM-
PIENI ROMAANIN» III:N JA EDELLIS-
TEN OSIEN JOHDOSTA.

»Vanhempieni romaanin» I osa käsittelee Aleksanderin ja Elisabetin nuoruuden aikaa, siis aikaa, jona tämän romaanin kirjoittajaa ei vielä ollut olemassa. Minulla on kuitenkin ollut onni voida käyttää äitini, Elisabetin, omia muistelmia tuon osan sisällyksen perustuksena, jopa niinkin, että muutamiin alkulukuihin nähden olen voinut nojautua hänen venäjäksi *kirjoittamiinsa* muisteloihin. Semmoisia lukuja ovat: 2, Varhaisessa lapsuudessa, 3, Njanja, ja 8, Onnen huipulla, jossa kerrotaan hänen 15:n syntymäpäivänsä vietosta ja tutustumisestaan Aleksanderin kanssa. Muiden lukujen suhteen rajoituimme siihen, että hän vain joko hyväksyi tai hylkäsi sen muovailun ja värityksen, jota katsoin hänen suullisten kertomustensa romaa-

nin nimessä vaativan. Joskus hän hyväksyi vajapaikkain täytteinä mielikuvituksenikin luomia. Semmoisena on mainittava erittäinkin se luku, jossa Elisabet muka kertoo ensimmäisestä matkastaan Suomeen. Siihen hänellä oli muistissa vain muutamia hajanaisia, joskin sangen kuvaavia kohtia. Mielikuvituksen luomiksi voi ehkä merkitä useita Aleksanderin luonnepiirteiden kuvia, joita tietenkään Elisabet ei voinut olla todellisuudessa näkemässä. Mutta juuripa näistä luvuista hän pitikin melkein enemmän. Ne huvittivat häntä suuresti, ja hän usein sanoi, että sen täsmällisempää kuvaa Aleksanderin todellisesta luonteenlaadusta ja olennoista tuskin voi ajatellakaan.

Tämä suopea arvostelu kannusti minua ja antoi toiveita vaikean yritykseni onnistumisesta, kun ajattelin sitten käydä käsiksi romaanin II osaan, jossa olisi ollut kuvattava Aleksanderin ja Elisabetin elämä Suomessa. Tietysti aioin tämänkin osan perustaa Elisabetin tietoihin ja muistelmiin, ja aloinkin niitä vähin keräillä jo I osan aikana.

Mutta niinkuin usein vanhat ihmiset viihtyvät mieluummin kaikkein varhaisimman elämänsä muistelmassa, niin Elisabetkin. Ei hän

läheskään samalla innolla ottanut käsitelläkseen myöhemmän ikäkautensa muistelmia kuin lapsuutensa, ja usein palasi uudelleen näihin, vaikka ne olivat jo takanamme. Minä ajattelin: kylläpä hän kiristän ja puristan, jahka vain pääsemme taas työhön oikein käsiksi.

Mutta kävi niin, että juuri silloin hän kuoli.

Jäin romaaneineni yksin. En voinut käsittää, miten sitä ilman Elisabetia olisin osannut jatkaa. Ja olisinkin sen keskeyttänyt, ellei minua olisi joka suunnalta kehoitettu kirjoittamaan tuota toista osaa vanhempieni muutosta Suomeen, kun I osa siinä suhteessa oli herättänyt uteliaisuutta, ja yleisö siis odotti jatkoa.

Rikkoa romaanin koko luonne ja kirjoittaa I osan jatkoksi historiallisesti pätevä elämäkerta, sitä ei olisi yksikään taidekirjailija ryhtynyt suunnittelemaan, semmoinen tyylin rikkominen kun on kaikkien taidevaistojen vastaista. Mutta minussa heräsi ajatus, jättämällä syrjään historiallisuuden näkökohdat, kirjoittaa päähenkilöistäni vain omat persoonalliset muistot, subjektiiviset kuvat, jotka ovat tietoisuudessa syntyneet ja jääneet sinne ehdottomina ja muuttumattomina elämään.

Onkohan tällöinen historiallisesti tarkistamaton menettely sitten sopuoinnussa taiteellisuuden kanssa? — voi joku lukijoistani kysyä.

Vastaan siihen ehdottomasti: on.

Elävä, persoonallinen muistokuva on nimitäin jotakin, jota tuskin ollenkaan voi erottaa semmoisista vapaista sisällisistä näkemyksistä, jotka ovat luovan taidekirjallisuuden perustana. Kummassakin tapauksessa on kirjailijan yhtä mahdoton poiketa syrjäpoluille, se on, ruveta esimerkiksi muuttamaan tai toisella tavalla värittämään muistokuvaansa, näkemystänsä. Ja yhtä suuressa määrässä kuin teoksen taiteellisuus riippuu tekijän uskollisuudesta näkemykselleen, yhtä paljon se riippuu hänen rehellisyydestään oman muistokuvansakin saattamisessa sen sisäisyydestä ulkopuolisesti nähtäväksi. Historiallisuuden tai »elämäkerrallisuuden» tavoittelemisen näiden muistokuvien yhdistelmissä voi tehdä taiteellisuudelle suorastaan haittaakin, viettelemällä antamaan niille sisäisestä näkemyksestä poikkeavan värityksen, jopa niitä muovailemaan ja muuttamaankin, erittäinkin kun on kysymys juuri romaanista. Olin omasta puolestani tässä kohden niin arka, että suorastaan vältin historiallisten suhteiden selville ottamista, ja vain

pelosta, että muistonäkemykseni saisi jonkin kolauksen, ellei suoraan osoittautuisikaan historiallisesti paikkansa pitämättömäksi, en mennyt sitä tarkistamaan edes niiden omaisten luo, joiden tiesin olleen läsnä samoissa tilanteissa ja varmasti myöskin niistä jotakin muistavan.

Tämä menettely on luonnollisesti historioitsijain ja varsinaisten elämäkertain kirjoittajain mielestä aivan käsittämätöntä ja paheksuttavaa, ja epäilemättä se siltä kannalta katsoen suuresti alentaakin kirjani arvoa. Mutta ei taidetuotteena eikä romaanina. En ainoastaan ole vakuutettu, että usea taidekirjailija antaa minulle menettelyni anteeksi, jopa pitää sitä todellisuusromaanin nähden, jos tämän on käytävä taiteesta, ainoana mahdollisena menettelynä, vaan vieläpä kehoittamalla kehoitan muitakin romaanikirjallisuuteen innostuneita nuorempia henkilöitä koettelemaan minun menettelytapaani.

Jokainenhan olemme täynnä eläviä menneisyyden muistoja. Ne tavallisesti, melkein pä säännöllisesti, joutuvat mukamme hautaan, ainoankaan elävän sielun saamatta niistä mitään osaa. Kauhistuttaa jo ajatuskin, että muka niin intiimejä asioita vedettäisiin raakaan julkisuuteen. Pelloittaa myöskin yleinen mielipide ja laki,

joka kieltää luvattomasti romaaneissa käsittelemästä elossaolevia tai äsken vainajiksi tulleita henkilöitä. Mutta suurimpana esteenä ja peloittimeina ovat historioitsijat asiallisine arvosteluneen, heidän löytämänsä aukot, erehdykset muistojen järjestyksessä ja aikamääräyksissä ja niin poispäin. Todellakin sangen kamalaa joutua näistä virheistä reposteltavaksi. Mutta sen pelossa ei ole riittävää syytä kenenkään päästää muistojansa hautaan.

Persoonalliset muistot ovat pyhintä jäämistöä, mitä jokaisella ihmisellä saattaa olla kerääntynyt maailmalle annettavaksi. Ne eivät joutaisi maanrakohon.

Sisäisessä rehellisyydessä ja toisiin ylimenevästi esitetty muistonäkemys ympäristöineen ja tunnelmineen on yhtä korkeata taidetta kuin mitkä tahansa mielikuvituksessa syntyneiden näkemysten esitykset, joihin jokin runoelma tai romaani pohjaa.

Sentähden sanon vieläkin, koettakoon jokainen, jolla on vähäistäkin tottumusta sisäisten näkemysten muovailemisessa kirjalliseen muotoon, tehdä saman muistoilleen. Ei ole sanottava: »Minulla ei ole vielä montakaan kirjoittamisen arvoista muistoa, odotan tulevani vanhemmaksi.»

Muistot ovat niinkuin kyyhkysset. Korkealta kivimuurin yläkerrasta palvelustyttö maanittelee kyyhkysii murusilla. Ensimmäisenä päivänä niitä tulee ikkunalle vain yksi ainoa, toisena jo viisi. Mutta seuraavina ei tarvitse kuin vain avata ikkuna, niin niitä lentää laudalle kokonainen parvi, kiireessä sysäten tieltä toinen toistansa.

Älkää kirjoittako muistelmia, jotka koskevat teitä itseänne. Ihminen on oman itsensä edessä niinkuin olisi äärettömyyden edessä, hänellä ei voi olla mitään oikeata otetta siihen. Niinkuin ihminen ei voi nähdä omia silmiänsä, niin hänellä ei voi olla mitään näkemyksiä omasta henkisestäkään olemuksesta. Kirjoittakaa siis vain muistojanne toisista ihmisistä, suhteestanne heihin, heidän keskinäisistä suhteistaan ja niin edespäin. Siinä taidossa voitte tulla mestariksi, ja niin kauan kuin pysytte muistoissanne, ette voi tulla valehtelijaksi, sillä muistona ei ihmismieleen voi tarttua muu kuin totuus. En tarkoita tietenkään vuosilukuja, joiden suhteen muisti voi kyllä pettää, tarkoitan muistoja. Ne tulevat ihmiseen, niinkuin hänen omatkin sisäiset näkemykset hänestä itsestään riippumattomina, laskeutuen sieluumme jostakin totuuden maailmasta, joka ei voi sisältää valhetta.

Älkää myöskään koettako väkisin yhdistellä muistojanne loogilliseksi tapausten ketjuksi, älkää edes välittäkö, vaikka ne näyttäisivät ristiriitaisilta, ja vähimmin kaikesta, jos ne tuntuisivat sotivan käypää historian käsitystä vastaan. Kaikki vihdoin selviää ja kokonaisuus syntyy itsestään.

Olen omasta puolestani lyönyt kirveeni kiveen joka kerta, kun olen tuossa romaanini II osassa vähässäkin määrin ollut uskonon omalle periaatteelleni ja muistojen lomaan pistellyt selitykseksi joitakin historiallisia »tietoja».

Tässä minun täytyykin käyttää tilaisuutta oikaistakseni muutamia harhatietoja, joita on kirjaani pujahtanut ja joista minulle ovat erinäiset henkilöt julkisuudessa huomauttaneet.

Niinpä olen Julius Krohnin (Suonion) ensimmäisestä vaimosta puhuessani sanonut tämän olleen Viipurin saksalaisia. Asianlaita on oikaisijan ilmoituksen mukaan kuitenkin se, että hän on omaa sukua Nybergh, siis suomalais-ruotsalainen. Väärä olettamukseni johtuu siitä, että hän puhui äitini kanssa aina saksaa ja etten muista kuulleen hänen puhelevan suomea. Muistoni tietysti pettää, sillä onhan Julius Krohnin perhettä aina pidetty ensimmäisinä perheinä,

joiden kotikielenä käytettiin suomea. Täydellisenä yllätyksenä saan nyt kuulla, että sama rouva Krohn on jopa »julkaissut pari suomenkielistä kirjaakin». Ilolla kuulen myöskin, että minun äitini ei ollut suinkaan ainoa, jonka kodissa otettiin vastaan ja kestitettiin pääkaupunkiin muuttaneita maalais-ylioppilaita, vaan tapahtui sitä myöskin rouva Krohnin kodissa, hänen miehensä ollessa savokarjalaisen osakunnan kuraattorina ja semmoisena pitäessä osakuntakekkereitä.

Toinen ikävä erehdys on minulle sattunut väärän historiallisen ajanmäärän vuoksi. Kerroin eräästä esitelmätilaisuudesta, jossa saksalainen oppinut selosteli sosialismin arveluttavaa levenemistä valtakunnasta toiseen ja neuvoskeli — meidän maahamme viitaten — miten valtiomiesten olisi semmoiseen tulokkaaseen suhtauduttava. Vanha, arvovaltainen Yrjö Koskinen käytti esitelmän jälkeen puheenvuoroa lausuakseen mielihiteenä, että koko tuolla sosialismiksi sanottulla liikkeellä ei ole mitään edellytyksiä saada jalansijaa Suomessa. Tähän asti on kaikki oikein kerrottu. Muistokuvani on niin selvä, että näen Koskisen jokaisen liikkeen ja kuulen hänen joka sanansa. Mutta tietysti minä erehdyin

historiallisuuksiin, ja osoittaakseni, kuinka tietämättömiä vanhat fenno-ukot olivat maahamme jo silloin levinneistä sosialismin aatteista, kerroin porvarien ja työväen välillä sattuneesta yhteenotosta, joka oli tapahtunut oikeastaan vasta noin viisi vuotta tuon esitelmätilaisuuden jälkeen, kuten oikaisija huomauttaa. Siitä erehdyksestä sain niskaani kaksi välikkeillä painettua sanomalehtipalstaa, joten nyt kyllä olen tarpeeksi varuillani varustamasta enää muistelmiani historiallisilla todisteluilla.

Muutamia tunnettuja henkilöitä sanotaan minun kuvanneen ilmeisen nurjamielisesti, ja semmoisena mainitaan hämmästykseni K. W. Forsmania, vanhaa alkeisopiston rehtoria. Hänen muistoaan rakastan kuitenkin suuresti ja luulinpa antaneeni hänestä senmukaisen kuvan. Mutta minua moititaankin etupäässä vain senvuoksi, etten ole maininnut hänen yhteiskunnallisia ansioitaan. »Niistä ei Järnefelt tiedä mitään», — sanoo arvostelija halveksien, lueteltuaan oikaisuksi koko joukon noita ansioita. Ehkä tiesinkin, mutta biografiset tiedot eivät ollenkaan kuuluneet ohjelmaani. Siihen kuului vain pysyminen rehellisenä omille persoonallisille muistoilleni, jotka lähtemättömästi painui-

vat mieleeni istuessani vuosikausia joka päivä hänen edessään koulunpenkillä.

Ikävimmän on minuun vaikuttanut erään arvostelijan väite, että olisin joskus esittänyt elävänä muistonani sellaista, minkä hän voi osoittaa historiallisesti paikkansa pitämättömäksi. Esi-merkkinä hän mainitsee minun kuvaukseni Minna Canthin kahvikekkereistä. Minun muistokuvassani Minna Canth istuu sohvassaan suuren, valkealla liinalla katetun pyöreän pöydän ääressä, jonka reunoille on yltä ympäriinsä asetettu suuria valkoisia posliinikuppeja aluksineen ja lusikkoineen. Muistanpa vielä lihavahkon keittiövaimon vieraitten saavuttua kantavan sisälle mahdottoman suurta mustunutta kahvipannua ja alkavan täyttää kuppeja. Arvostelija sanoo: »Tämä on väärä miljöokuva, sillä siihen aikaan 'kahvipöydät' eivät olleet käytännössä, vaan kannettiin kahvikupit täytettyinä tarjottimella sisälle. Tästä huolimatta näen vielä tänäkin päivänä Minna Canthin valkoisten kuppien kodikkaasti kiiluvan hänen kahvipöytänsä reunoilla ja suuren kahvipannun vaeltavan sisälle kaikkien vieraiden saavuttua. Ihminen ehkä voi, mutta *muistokuva ei voi valehdella.*

Mitä vihdoin tulee tähän III osaan, johon

»Vanhempieni romaani» päättyy, niin sen kannattavana ja kokoavana aiheena eivät enää ole — niinkuin oli I ja II osassa — vain Elisabetin tai minun muistelmani semmoisina kuin ne ajan virrassa toisiansa seurasivat, vaan lisäksi on tullut uusi aihe.

Tämä osa käsittelee Elisabetin elämää hänen jäätyänsä yksin Aleksanderista. Muistelmat muuttuvat vielä enemmän vain *minun* muistelmikseni, ja ne ovat kootut ja järjestetyt — ei enää vain aikajärjestyksestä silmällä pitäen — vaan yksinomaisessa tarkoituksessa antaa mahdollisimman selvä ja täydellinen kuva Elisabetin *uskosta*, sen luonteesta ja erikoisuudesta.

Elisabetin usko oli nimittäin, verrattuna aikakautemme muihin uskoihin ja uskontoihin, niin peräti erikoisluontoinen, niin erottamattomassa yhteydessä tämän näkyväisen maailman pääprobleemien kanssa, että sen salliminen mennä unholaan olisi aivan anteeksiantamaton laiminlyönti ei ainoastaan omaa kirjailijanimeäni, vaan vieläpä koko sitä aikakautta kohtaan, jossa elän.

Muistot myöskin niistä lukuisista uusista julkisista henkilöistä, joita tässä osassa olen kuvannut, ovat oikeastaan tarkoituksellisesti *valittuja* muistoja, niiden tarkoituksena kun

vain on vastakohtaisesti valaista Elisabetin uskoa. Muulla tavalla kuin näin linsiön taittamissa valaistuksissa, se on, omiin värivastakohtiinsa kuvastamalla, on mahdotonta antaa määriteltyä käsitystä toisen ihmisen uskosta. Sekin on äärettömyyttä, josta on mahdotonta saada otetta ja josta vain taidekeinoin voi antaa lukijaa tyydyttävän aavistuksen.

UUDEN AIKAKAUDEN KYNNYKSELLÄ.

Isämme Aleksanderin kuoleman jälkeen, joka tapahtui keväällä vuonna 1896, me koossa ollessamme usein keskustelimme äidin kanssa siitä, miten onnellisena ajankohtana hänen elämänsä oikeastaan oli päättynyt.

Ei niin, että aika itsessään synkistyvine taivai-
neen olisi missään suhteessa ollut onnelliseksi
sanottava, vaan oli onnellista, että Aleksander
ei enää joutunut tuon ajan valtiollisten järkytys-
ten alaiseksi. Sillä hän ei olisi niitä enää kestänyt.

Ei olisi kestänyt ensiksikään sitä äkkiä ilmei-
seksi käynnyttä tosiasiaa, että tuo Venäjän vallan
puolelta tapahtunut fennomanian suosiminen
ei ollut muuta kuin panslavistista politiikkaa,
jonka tarkoituksena oli venäläisyyden sijoitta-
minen ruotsalaisuuden tilalle, samaan valta-ase-
maan suomenkielen rinnalle kuin ruotsilla oli

ollut. Toiset meistä pitivät luultavana, että Aleksander, jos olisi elänyt, olisi viimeisiin asti seurannut ystäväänsä Koskista, joka kirkollisen mielenlaatunsa ja silloisille vanhoille fennoille ominaisen, kaikkeen esivaltaan kohdistuvan liikakunnioituksen vuoksi jyrkästi vastusti avonaiseen vastarintaan ryhtymistä, siis myöskin nuorison kieltäytymistä noudattamasta Bobrikovin laitonta asevelvollisuus-ukaasia ja kutsunnoista pois jäämistä. Perimmäisenä syynä Koskisen eristyneeseen asenteeseen tässä asiassa oli kaikesti myös hänen pelkonsa, että suomen- ja ruotsinmielisten yhteiseen isänmaalliseen innostukseen perustuva odottamaton yhtyminen tässä rohkeassa passiivisessa vastarinnassa oli antava ruotsalaisille tilaisuuden kavuta satulaan ja päästä maan yleisten asiain johtoon kukistamalla kenraalikuvernöörin valta-aseman ja jälleen saattamalla ohjat jonkun mieleisensä kotimaisen ministerivaltiosihteerin käsiin. Se pelko olisi varmaan Aleksanderiinkin tehonnut. — Mutta toiset meistä kuitenkin arvelivat, että Aleksanderin luonteen pääominaisuus oli hänen oikeamielisyytensä, — että se olisi varmasti rikkonut hänen välinsä Koskisen kanssa ja lähentänyt häntä tuohon toiseen ystäväänsä, Ignatiukseen, joka oli

asettunut passiivisen vastarinnan kannalle ja jyrkästi eronnut Koskisesta. Nämä kaksi ystäväystä enää tuskin tervehtivät toisiaan, niin kiristyneet olivat heidän välinsä.

Elisabetin mielestä juuri tuo vanhain ystävyysuhteiden rikkoutuminen olisikin ollut kaikkein raskain Aleksanderin kantaa, kun kaikki hänen sydäntänsä lähinnä olleet harrastukset, hänen elämänsä voimakkain pyrkimys, koko hänen uskonsa oli erottamattomasti kiintynyt tähän aatetoveruuteen. Aleksander oli — paitsi senaattori Suomen hallituskunnassa — samalla myöskin venäläinen kenraaliluutnantti, ja semmoisena hänen olisi ollut ylen vaikea asettua keisarillista käskyä vastustamaan, se on, passiivisen vastarinnan kannalle. Monta kertaa elämässään oli Aleksander onnellisesti selviytynyt hyvinkin vaikeista ristiriitaisuuksista, joihin hän oli joutunut ollen yht'aikaa Suomen mies ja Venäjän sotilas. Mutta venäläisenä kenraalina kieltäytyä promulgoimasta keisarillista käskykirjaa olisi sentään ollut hänen asemassaan suora mahdottomuus. Ja vaikkapa otaksuisikin, että hän olisi jonkin mahdollisuuden löytänyt vastarinnan kannalle asettumiseen, niin eipä voi edes kuvitellakaan, että hänen ritarillinen mielensä

olisi saattanut elävin silmin jäädä näkemään sitä ansaitsematonta joukkoylenkatasetta, jonka alaiseksi hänen Koskisensa tämän myöntävyyden vuoksi lopulta joutui.

Vielä vähemmin olisimme voineet kuvitella Aleksanderin, jos hän olisi täyteen ikäänsä elänyt, tulevan pakotetuksi sopeutumaan sosialismin ilmestymiseen Suomen rannoille.

Semmoiseen sopeutumiseen asti ei tullut yksikään niistä fennomaani-ukoista, jotka olivat elossa vielä toistakymmentäkin vuotta Aleksanderin kuoleman jälkeen, aina suurlakkoon, Viaporin kapinan aikoihin, jopa maailmansotaankin asti.

Tottapa tuossa sosiaalidemokratian aatteessa oli jotakin, mikä ei enää mahtunut sen ajan vanhaston aatepiiriin, vaan näytti heistä olevan päinvastoin koko heidän elämänsätykselleen jotakin vihamielistä ja alasrepivää. Tasa-arvoisuuden aate oli heidän mielestään saavuttanut tai saavuttava ylimmän mahdollisen tehonsa jo sillä, että rahvaan tieltä olivat nyt poistetut kaikki kielelliset ja sivistykselliset vaikeudet, jotka olivat estäneet sen vapaata kilvoittelua parempi-osaisten kanssa. Mutta kaikki pyrkimykset taloudellistenkin eroavaisuuksien tasoittamiseen —

mikäli nämä pyrkimykset eivät rajoittuneet yläluokan omasta aloitteesta syntyneisiin uudistuksiin, kuten esimerkiksi maan palstoittamisoikeuteen, vaan nojautuivat työväen oma-peräiseen järjestäytymiseen ja valmistumiseen taistelemaan omien luokkaoikeuksiensa puolesta, — kaikki semmoiset pyrkimykset tuntuivat heistä vallankumouksellisilta ja kapinahenkisiltä.

Kaikkein vähimmin he olisivat voineet sulattaa ja sietää sitä yhä selvemmin esiintyvää ilmiötä, että tuo uusi alaluokkain liike ei tuntunut enää pitävänkään isänmaallisuutta ja kansallisuusaatetta minään kaikkein korkeimpana tarkoituksena, vaan että sen päähuomio aatteellisessa suhteessa oli kääntynyt kansainvälisyyteen päin, koskapa vielä heikolle ja turvattomalle proletäärille saattoi olla mitä suurinta apua ja kannatusta suurten maiden jo järjestyneistä proletäärijoukoista. Tämä alussa vain yhteisten etujen vainuna vaikuttava yhteydentunto saattoi, aineellisuudesta vapautuneena, panna jonkun sosialistin aatteilemaan: isänmaat ja kansallisuusaatteet ovat jo sanoneet sanottavansa, ne ovat käyneet jo liian pieniksi yhteyksiksi, nyt mennään kohti maailmallista yhteyttä!

Tämmöisiä herroja sanoivat vanhat »kosmopoliiteiksi», ja se oli siinä leirissä vielä »nihilistiäkin» vihatumpi nimi.

Voisiko kuvitellakaan, mitä katkeruutta nuorukot olisivat sydämessään kokeneet, jos olisivat eläneet meidän päiviimme asti ja saaneet todeta, että heidän kohottamansa, sivistykseen ja itse-tietoisuuteen kasvattamansa suomalainen rahvasluokka on ottanut itsellensä sosialistin nimen ja kosmopoliittina liittoilee ruotsinmielisten kanssa vanhoja kansallismielisiä vastaan!

Ja kaiken onnettomuuden lisäksi olisi Aleksanderilla ollut nähtävänä, että tuon fennomaanien leirissä tapahtuneen hajaannuksen jälkeen, jolloin osa johtajista Ignatiuksen johdolla ja perustuslaki-taistelun nimessä liittyi ruotsalaisiin, muuttui ilmeisesti myöskin itse fennomanian luonne. Koskisen lämpimän heimokuntaisuus-aatteen sijaan oli tullut valtiollisuuden ihanne. Tämä oli Elisabetin mielestä vähän kylmempää ja koleampaa. Suomen kieli kyllä ajateltiin valtion kieleksi, mutta yläluokan sulautumisesta alaluokkaan, niinkuin Snellman oli tahtonut, ei ollenkaan enää puhuttukaan.

Ei, kyllä oli vain hyvä, — ajatteli Elisabet uusien aikain kulkiessa hänen ohitseensa,

— ettei Aleksanderin enää tarvinnut näissä oloissa elää.

Mutta Elisabet puolestaan — hän eli vielä kaikki nuokin ajanvaiheet, passiiviset vastarinnat, suurlakot, maailmansodat, sisällissodat, kunnes haudattiin itsenäisen Suomen multa.

Elisabet eli Aleksanderin kuoleman jälkeen vielä kolmekymmentäkolme vuotta, edes ajattelemtakaan muuttaa takaisin Venäjälle. Hänen juurensa olivat kaikkineen suomalaisessa maaperässä ja sinne jäivät.

Tietenkin hänen elämänsä, niinkuin tavallisesti kaikkien leskien, joiden miehet ovat olleet korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa, suuresti muuttui miehen kuoleman jälkeen.

Kun hän palasi hautajaisista kotiin suuriin autioituneihin huoneisiin ja mietteissään kuljeskeli niiden läpi, ymmärsi hän kohta, että suuri väliverho oli nyt laskeutunut hänen entisen elämänsä eteen ja lopettanut näytöksen, niinkuin teatterin väliverho sulkee taaksensa palaamattomasti näytöksen henkilöt, kuljissit, koristukset kultineen ja kirjavuuksineen, pakottaen katsojan mielessään kertaamaan, mitä oikeastaan on tapahtunut ja mitä ihmeitä seuraavalla näytök-

sellä mahdollisesti on vielä tarjottavana. Valkoisen kotkan ritarimerkki oli vaikuttanut hautajaisten loiston. Saattue oli kulkenut pitkin Pohjois-Esplanaadin katua aikana, jolloin »koko Helsinki» oli siellä kävelyllä, sekä venäläisen että kotimaisen hallituksen jäsenet olivat seuranneet vaunuissaan, suuret jalka- ja tykkiväenosastot kolisevine kanuunoineen kulkeneet edellä, hienot kaartinupseerit kantaneet korutyynyillä vainajan kunniamerkkejä, ja korvia huumavassa asepaukkeessa oli Aleksanderin ruumis laskettu maanpoveen.

Tämmöinen oli Aleksanderin elämän loistelas loppu.

Mutta kun Elisabet hautajaisten jälkeen vapautui edustamisvelvollisuudestaan, hermojännityksestä, kasvonpiirteiden luonnottomasta pinnistyksestä ja palattuaan kotiin omituisen väljiksi käyneisiin huoneisiinsa huokasi väsymyksestä, oli tuossa huokauksessa samalla kuitenkin suloisesti keventävää helpotuksen tuntua koko hänen tähänastisen elämänsä johdosta, joka Aleksanderin palattua Balkanilta ja tultua ensin kuvernööriksi, sitten senaattoriksi, oli alusta loppuun ollut Elisabetin luonnolle käypää edustamisvelvollisuutta, se on, alituisia raskaita yri-

tyksiä hänen todellisen ihmisyytensä peittäiseksi, jopa tukahduttamiseksi.

Nythän tuo kaikki oli kuin yhdellä sivalluksella pois pyyhkäistynä.

Ja pian, aivan pian Elisabetkin sai omaltakin kohdaltaan nähdä, miten leskien käy, kun heidän kuuluisat miehensä kuolevat. Huoneita on liian paljon, ne ovat liian väljiä, liian korkeita, liian tilavia, niissä ei kukaan enää vieraile. Vastaanottaakseen silloin tällöin jonkun mustissa ilmestyvän rouvas-käppyrän, joka entisenä talon tutuna on ehkä saapunut lohduttamaan ja suuren muutoksen jyrkkyyttä lieventämään, — istutatakseen hänet sohvan toiseen päähän ja kahvitellakseen häntä, ei tässä sohvassa todellakaan tarvitse enää olla päällyksenä sinistä samettia, tarpeeton on parkettipermanto, tarpeettomat myöskin lasikiiluiset kattokruunut ja raskaat pöytälamput, matot, flyygelit, taulut, veistokuvat. Kaksi pientä huonetta siihen vierailuun riittää, ja keittiökomero.

Niin oli maailman loisto lopussa.

Ja vihdoin muutkin kenraalskan, kuvernöörskän ja senatorskan entiset tutut unohtavat pienen, merkityksensä kadottaneen Elisabetin. Mitäpä hän ja hänen pikku fennomaniansa oikeastaan

merkitsikään nyt enää, kun kenraali itse oli kuollut? Tavallinen, verraten varattomaksi jäänyt, pian unohdukseen joutuva leski, siinä kaikki!

Mutta tähän vanhan, yhteisen fennomaanisuuden pohjalle rakentuneiden tuttavapiirien vieraantumiseen Elisabetista, erimielisten, ratkaisevien väittelyiden syntymiseen entisten ystäväysten välillä, oli antanut aihetta myöskin muudan erikoisseikka, joka niinkuin merestä pistävä kallio jakoi kahtia ennen yhtenäiset vedet, niiden voimatta enää milloinkaan yhtyä. Elisabetin vanhat ystävät moittivat häntä näet suuresti sen johdosta, ettei hän ollut tahtonut panna tikkua ristiin sen »kulttuuriskandaalin» välttämiseksi, jonka hänen poikansa Arvid oli aiheuttanut äkkiä keskeyttämällä alkavan tuomariuransa ja esiintymällä loksuttavissa puukengissä nokisena seppänä kaupungin töissä, jopa uhaten muuttaa maalle maajussien mukana turpeita puskemaan. He moittivat Elisabetia, että hän oli saattanut rauhallisin mielin tämmöistä villitystä katsella, annettuaan lisäksi itse siihen alkuaikaisen tolstoilaisten oppien suosimisella. Kun Elisabet nyt näki, mihin tuo Tolstoi oli vienyt, eikö hänen olisi pitänyt kaikin voimin yrittää palauttaa pitkälle ennättänyttä, lupaavaa luku-

miestä järkiinsä ja estää häntä tuhoamasta koko tulevaisuuttansa!

Nämä aluksi kaikessa ystävyudessa annetut neuvot johtivat kuitenkin yhä kiihkeämpiin väitelyihin ja peräti sovittamattomiinkin käsitysten eroavaisuuksiin.

Asia kävi Elisabetille vielä kiusallisemmaksi, kun muudan kuuluisa armeenialainen vapaa-kirkollinen saarnamies, Amirhanjantz, ilmestyi esitelmöimään Helsinkiin ja haisteltuaan vähän täkäläisiä tuulensuuntia heti otti tuon yleisenä puheenaineena olleen tapauksen ensimmäisen esitelmänsä aiheeksi. Hän esiintyi yliopiston juhlasalissa ja kokosikin sinne yleisöä ääriä myöten.

Me istuimme Elisabetin kanssa vierekkäin vastapäätä puhujalavaa, pieni Elisabet vetäytyneenä ikäänkuin minun suojaani, suuren yleisön huomiota vältellen, mikä oli hänelle aina ollut kaikkein vaikeimmin siedettävää.

Amirhanjantz otti aineensa perusteellisesti, niinkuin Saksassa kasvatettu tiedemies ainakin. Ensiksikin sai Tolstoi häneltä aimo ripityksen. Lyhyesti ja huumorin höystein hän todisti Tols-toin elämäkatsomuksen nurinkurisuuden, vedoten lukuisiin hänen arvostelijoihinsa, filosofei-

hin ja jumaluusoppineihin ja lausuen kummas-
tuksensa, että vielä meidän päivinämme (1890-
luvulla) saattoi tavata täysijärkisiä ja sivistyneitä
ihmisiä, jotka ottivat tuon opin toden kannalta,
jopa saattoivat omaksua sen ainoana uskonto-
naan, niinkuin tässä tapauksessa oli käynyt.
Esitelmöitsijä syventyi tämän omituisen ilmiön
syihin, ja nyt sai Elisabet vuorostaan ripityk-
sensä.

Perustuen osaksi vastailmestyneeseen kirjaan
(»Heräämiseni»), jossa sen tekijä tekee selvää
mielenmuutoksensa vaikuttimista, ja osaksi myös
yleisön keskuudessa vallinneeseen mielipiteiden
vaihtoon, esitelmöitsijä totesi, että tekijä ilmei-
sesti ei ollut saanut minkäänäköistä uskonnollista
kotikasvatusta. Hän ei ollut kodin lämmössä
saanut mitään kannatusta, mitään sisäistä luot-
toa siihen pitkälliseen kirkolliseen kulttuuriin,
joka Jeesuksesta Kristuksesta asti on kehittynyt
meidän päiviimme saakka ja josta kouluissa,
kotien ulkopuolella, saa vain muodollisen, ulko-
piirteisen käsityksen. Vain äidit voivat sen lap-
sillensa antaa. Siinä pahan juuri, siinä ainoa
syy, — sanoi esitelmöitsijä.

— O, arme, arme Mutter! — huudahti hän
vihdoin profectallisesti korostaen ääntänsä.

Ja minä tunsin, kuinka Elisabet mahdollisimman pieneksi käpristyneenä painautui viereeni, kun salintäyteisen yleisön päät, sanojen vaikutusta todetakseen, yht'aikaa kääntyivät häneen päin. Varmaan olivat hänen silmänsä samalla tavalla kokoon puristuneet kuin ennen muinoin hänen seistessään suksilla Aleksanderin selän takana ja lähtiessään hiihtämään vuorelta tuntemattoman laakson syvyyteen.

Palatessamme jalkaisin luennolta Elisabet sanoi kadulla:

— Ihmeellistä, kun he kaikki moittivat minua juuri siitä, mitä itse pitäisin päinvastoin ansionani, — etten ole koskaan opettanut lapsilleni muuta kuin mihin olen itse voinut uskoa.

Ja tuo »o arme, arme Mutter» muuttui meidän kahden kesken tavalliseksi pilasanaksi, jonka aina muistutimme toisillemme, milloin jouduimme elämän vaikeimpien ristiriitojen eteen.

Tämä tapaus sentään oli kuin olikin jonkinlaisena rajamerkinä Elisabetin tähänastisen ja nyt seuraavan uuden elämän välillä. Amirhanjantin arvostelu oli mennyt kovin auliisti hänen kuulijoihinsa. Yleisö taputteli käsiään. Kirjan herättämä jännitys laukesi. Kohta olivat kaikki

samaa mieltä esitelmöitsijän kanssa, ehkä ujos-
telivat muuta mieltä olleensakaan. Jos mikään,
niin ainakin tämä ulkomaalaisen pitämä esitelmä
sai pyyhkäistyksi Elisabetin kokonaan pois muo-
dista, ainakin mitä tulee hänen entiseen seura-
piiriinsä.

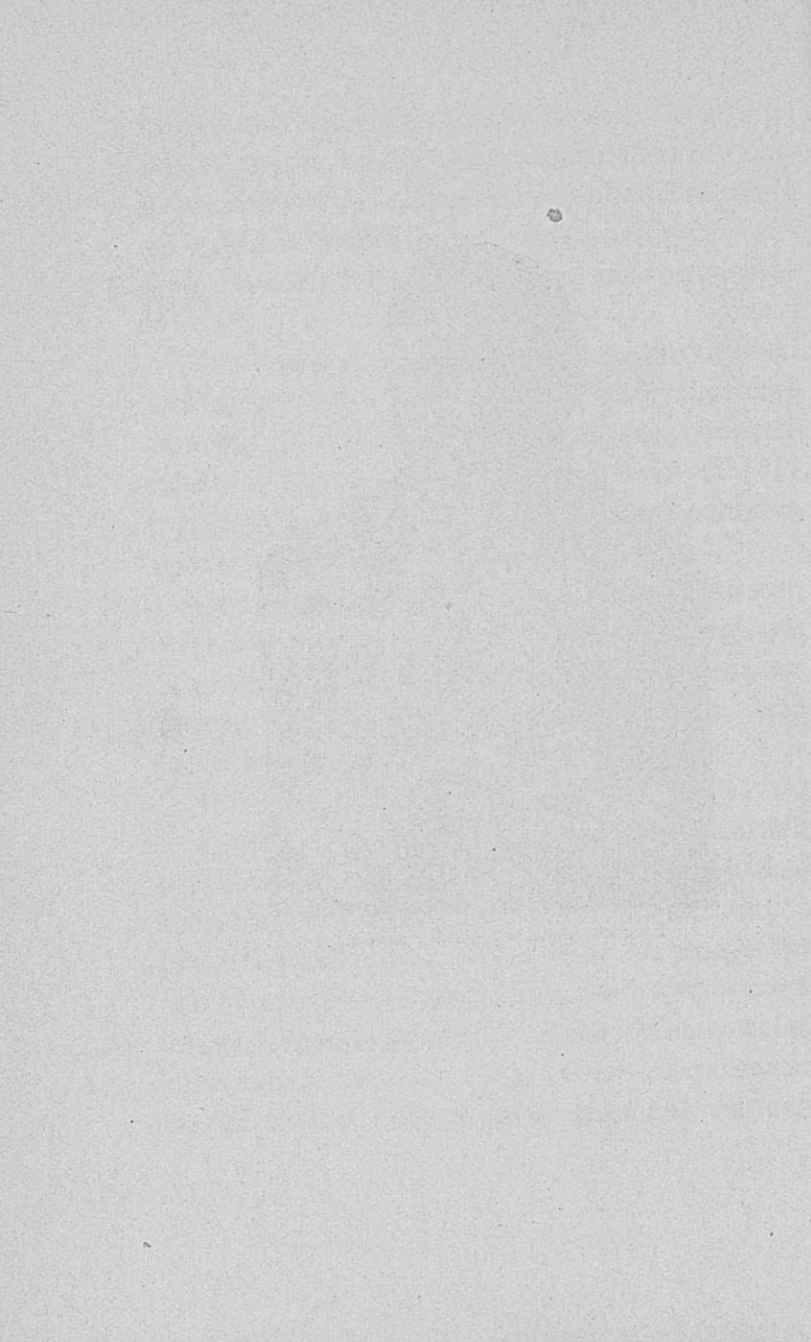
Mutta pahasti erehtyisi se, joka kuvittelisi,
että Elisabetkin muiden leskien tavalla olisi
tuntenut jotakin katkeruutta asemansa menettä-
misen johdosta, jotakin nöyryyttävää elämän-
pettymystä tämän tavallisen leskikohtalon
vuoksi.

Kävi ihan päinvastoin. Jotakin vapautunutta,
tarmokkaan riemukasta tuli Elisabetin olentoon.
Hän oli kyllä elänyt tähän asti »yhteisen innos-
tuksen» ilmakehässä. Mutta osasi hän elää
itseksensäkin.

Ensiksikin hänellä alkoi kohta olla uusia, nyt
jo aivan »omia» tuttavvia. Puhumattakaan hänen
vaasalaisista ystävistään, jotka Helsingissä oles-
kellessaan eivät milloinkaan unohtaneet käydä
hänen kanssaan seurustelemassa, kerääntyi hä-
nen ympärilleen suurin joukoin »ihan uusia
ihmisiä», jotka liittyivät häneen hänen oman,
koruttoman, itsenäisesti ajattelevan olemuksensa
vuoksi eivätkä enää minkään »aseman» vetovoi-

Elisabet Amirhanjantzin aikoina.

masta. Näiden joukossa ei ollut enää paljonkaan erikoisesti fennomaaneja, vaan sekaisin sekä suomalaisia että ruotsalaisia, ihmisiä mitä erilaisimmista piireistä. He olivat ikäänkuin nyt vasta löytäneet Elisabetin, jonka luokse hänen »asemansa» oli tätä ennen päinvastoin sulkenut heiltä tien. Varmaankin hän oli täällä Suomessa jotensakin harvinainen ilmiö tuon ihmeellisen välittömyytensä vuoksi. Kun jokin ajatus, aate, häntä innosti ja hän alkoi sitä selostaa ja todistella naapurilleen, oli hänelle aivan yhdentekevää, kuka hänen kuulijansa oli, ikäänkuin hän olisi tuntemalla tuntenut ihmissielujen yhteyden ja siksi ollut huomaamatta, oliko hänen naapurinsa nuori vai vanha, ylioppilas vai professori, kreivinna vai pyykkimummo. Tällaisissa tilaisuuksissa hänen silmänsä pyöristyivät ja suurenivat, ja hän katsoi aivan suoraan toisen silmiin, minkään voimatta päästä kahden toisillensa avaantuvan sielun yhtymistä häiritsemään. Ja varmaankin keskustelija — olipa hän kuka tahansa — vaikka yhteisymmärrystä ei olisikaan saavutettu, tunsu tuon sielujen yhteyden, johon Elisabet häntä vaati ja joka yhteys oikeastaan lieneekin kaiken tosiystävyyden pohjimmainen peruste.

Toiseksi, ei hänen aivan niin yksinäinen tarvinnut olla. Olihan Elisabetin lapsista jo viidellä oma perheensä ja oma kotinsa, ja kirjeenvaihto heidän kanssaan oli mitä vilkkain.

Näistä eli Kasper, naimisissa Emma Ahosen kanssa, Kuopiossa kielenkääntäjänä kuvernöörin virastossa ja koulunopettajana.

Arvid, naimisissa Emmy Parviaisen kanssa, oli muuttanut perheineen maaseudulle ja valmisteli maanviljelystöihin ryhtymistä.

Eerik eli Eero, naimisissa Saimi Svanin kanssa, harjoitti maalaustöitä, oli juuri muuttanut Pariisista ja asettunut asumaan Helsinkiin.

Armas, naimisissa Maikki Pakarisen kanssa, oli hänkin asettunut Helsinkiin, ja

Aino, naimisissa Jean Sibeliuksen kanssa, asui Helsingissä.

Niin että kyllä Elisabetilla olisi ollut valittavana montakin kaupunkia ja uutta kotipaikkaa itsellensä, ettei olisi tarvinnut yksin olla.

Elisabet valitsi kuitenkin maaseudun.

Hän ajatteli kaiketi näin: »Arvid tarvitsee apua palstatilan ostoon. Mutta ei siinä kyllin. Arvid tosin kuvittelee voivansa omin neuvoin rakentaa, jaksavansa itse hoitaa hevosen, kyntää ja muokata maat ottamatta mitään renkiä, mikä

olisikin vastoin hänen periaatteitaan. Mutta hän tarvelee itsensä. Tässä on siis jotakin tehtävä.»

Näin mietittyänsä Elisabetkin muutti maalle, sinne minne Arvidit. (Näin hän kutsui yhteisesti vaimoani ja minua.) Hän auttoi heitä palstatilan ostossa.

Mutta jäljellä olevilla avio-osansa varoilla hän lisäksi osti itsellensä sen pienen emätilan, Vieremän, josta Rantalan palstatila oli erotettu.

Tänne hän asettui laaksoon asumaan talonpoikaiseen suureen tupaan ja kahteen kamariin. Ja hän otti taloonsa kaksi vankkaa renkiä, joista toista sanottiin voudiksi ja jonka taisi olla määränä auttaa tarvittaessa Arvidia.

Sitten hän vain silmäili ylös vuorelle, ettei Arvid päässyt riehumaan. Elisabetilla oli vanha kiikari, jolla hän jo Arkadian teatterissa oli yleisöä katsellut ja jolla hän nyt Vieremän pihalta saattoi tarkkaan nähdä, mitä Rantalan pelloilla kulloinkin tapahtui.

PIENI TALO OLI JÄRVEN RANNALLA.

Kaislainen, osaksi tukkilautan peittämä lahden poukama, joka keskeltä aukeaa järveksi.

Taivaanranta matalat saarimaat.

Vasemmalle jää pieni sahalaitos lautatarhoineen ja ruskettuneine porovalleineen.

On kaksi korkeampaakin kohtaa: vasemmalla kallioniemi, oikealla lehtimetsää kasvava vuori. Mutta nämä korkeudet painavat keskimaisemaa vain yhäkin laakeammanluontoiseksi.

Horisontin kiinnostamatonta laakeutta tehostavat nyt vielä varhaisen aamuhämärän pitkät, harmaat pilvet ja niiden alla kirkastuva vihreä avotaivaan viiru.

Semmoinen on näky aamun ensi kajastuksessa pienen talon rannalta pois päin katsoessa. Mutta itse talon erikoisuuksia tuskin vielä erottaa. Asumuksen arvaa vastavuoratuksi ja vernissa-

tuksi, koska se on kellertävä. On tuossa pihalla punerva eloaitta parvekkeineen, punertaa myöskin puinen navetta, viistosti rikkoen talonase-
man suorakulmaisuu-
den.

Rannan vietteessä erottuu puutarhantapaista, pitkiä lavoja asumuksesta alkaen rantaan päin ja hyötypensaiden rivejä.

Nyt kuuluu jo ovien avauksia. Ja nopeasti vaalistuvassa aamuhämärässä näkyy vaimoihminen tulevan heräävästä talosta käsin puutarhaan päin. Hänellä on pärekoppa kädentaipessa ja aamuviileyden tähden vaippa päässä, ristiin sidottuna vyötärysten ympäri. Vaippa on tummaruutuinen, muu vaatetus harmaa tai vaaleansinervä. Kohta aurinko nousee.

Hän menee keskelle puutarhaa, laskeutuu polvilleen erään porkkanalavan ääreen ja alkaa sitä harventaa.

Auringon noustua vuoriniemen takaa lämmittää vaippa liikaa, ja hän käärii sen pois, vapauttaen harmaantuvan päänsä. Mutta nyt valon lisääntyttyä hän huomaa, että harvennuksen ohella rivien välyksetkin kaipaavat kitkemistä ja kuohkeuttamista. Hän siirtyy takaisin penkin päähän ja alkaa työnsä uudelleen. Rivien välykset — ne ovat hänestä kaikkein hauskimmat kitkeä.

Vieläkin hauskempaa tämä työ tietenkin olisi, jos sen teossa saisi viipyä mielin määrin, kuohkeuttaa maan syvältä ja äärimmäisen hienoksi. Mutta tässä on alituinen taistelu hyödyn näkökannan kanssa, täytyy ajatella, että kannattavuuden puolesta porkkanapenkkiin ei oikeastaan saisi tuhлата aikaa, erittäinkin kun pitäisi saada heinät tehdyiksi ja talossa on kiireet. Hän on senvuoksi asettanut pitkään porkkanapenkkiin pienet tikut noin sylen päähän toisistaan osoittamaan, kuinka paljon saa joka päivä uhrata aikaa tälle mielityölle, joka oikeastaan on varkautta oikealta työltä. Eilispäivänä on ollut niin paljon muuta touhua, ettei ennättänyt ollenkaan kitkeä. Senvuoksi nyt on pitänyt näin varhain nousta, — on ehdittävä samana päivänä kaksi tikunväliä. Sittenhän saa siirtyä jo punajuurikaspenkkeihin, mikä työ käy nopeammin ja erinomaisen hauskuutensa vuoksi aina jää viimeiseksi makupalaksi.

Vuoren takaa nouseva aurinko jo paistaa vinosti hänen kitkemälleen lavalle. Porkkanat seisovat suorina kuin sotilaat rivissä pari tuumaa toisistaan, ja niiden hienot varjot siron yhdensuuntaisina lankeavat puhdistetun mullan pinnalle. Västäräkki tekee uhkarohkeita juoksu-

hyökkäyksiä napatakseen pikku lieroja ihan kitkijän sormien luota.

Hän nousee nyt seisoalleen verryttääkseen hiukan polviaan ja kuunnellakseen hetken lintusten huikeata viserrystä rantapuissa.

Se on Elisabet, Vieremän talon emäntä.

Sanomaton riemu täyttää hänen sydämensä tänä varhaisena hetkenä, kun hän vuorelle katsohdettuaan huomaa kahvisavun siellä kohoavan Rantalan rakennuksen piipusta. Emmy miniäkin on siellä siis jo aamuhommissaan. Kylätie nousee jyrkästi vuorelle, kiertäen peltojen keskitse. Se tie loistaa päivällä häikäisevästi joka suunnalle ja on koko seudun tunnusmerkkinä. Sitä myöten Elisabetin ajatukset myös lennähtävät aina vuorelle, se on liian jyrkkä, että hän voisi sinne mennä milloin vain mieleen juolahti, mutta hän tietää ja voi kuvitella pilkulleen, mitä mäellä kulloinkin tapahtuu: nyt Arvid tulee talista, nyt joku kiertää ylös kaivon rautaketjua ja osa vedestä läikkyä täysinäisestä korvosta takaisin kaivon pohjaan, nyt Emmy jo odottaa Arvidia avonaisella kuistilla ja he rupeavat yhdessä juomaan kahvia, hevonen häkkireen eteen valjastettuna sillaikaa hamuilee pihaan ruohoja. Kaikki on tiedossa, vouti seu-

raa töitä toisella silmällään eikä mäellä voida mihinkään ryhtyä heidän kahden saamatta siitä vihiä.

Nyt Elisabetin täytyy kuitenkin painautua nopeasti takaisin polvilleen lavansa eteen. Hän kuuli omalta pihaltaan kakkularautain rämähtävän maahan. Se merkitsee, että vouti on tullut omalta puoleltaan ja valmistuu hänkin hevosta valjastamaan heinäreen eteen. Sitä ennen hänen on kuitenkin ajettava järvestä kasteluvettä puutarhaan. Jos Elisabet olisi pystyssä, huomaisi vouti hänet ajaessaan rantaan. Sitä ei Elisabet tahdo. Sillä vouti voisi luulla, että hän, näin varhain nousemalla, tahtoisivat vaatia muitakin alkamaan työnsä aikaisemmin. Mutta mitään sellaista ei Elisabet ole lähimaillekaan ajatellut. Hän vain pelkän elämänriemun tähden ei voinut olla nousematta porkkanalavaa kitkemään. Ja sitäpä ei vouti puolestaan voi ikinä ymmärtää. Hän aina vain luulee, että Elisabet, joka ei työvältänsä mitään koskaan tiukkaa, näin tahtoo muka vain esimerkillään antaa käskyn alkaa työt varhemmin kuin aletaan. Voudin kasvoilla, joissa kaikki mielialat helposti näkyvät, usein huomautuu tämän väärinkäsityksen johdosta pieni loukkaantumisen piirre suunpielissä.

Siksipä Elisabet piiloutuu, ja voudin ajaessa rantaan hän on melkein liikkumaton, sormet vain eivät malta olla hypistelemättä multaän jääneitä savirubhon ituja, ja mieli ei voi olla edelleen riemuitsematta.

Se vuorenlaelta kohoava savu se on hänelle itsellekin käsittämättömästä syystä saanut hänen riemunsa aivan yli laitain pursuavaksi. Ehkä sen savun rauhallinen yleneminen kertoi hänelle, kuinka harmonillisen sovinnolliselta kannalta Emmykin jo ottaa kohtalonsa: maalle siirtymisen ja tulevaisuuden toiveista luopumisen.

Taas tapahtuu Elisabetille se, että hän riemuitsee, vaikka ei voi läheskään selittää itselleen oman riemunsa aiheita. Ehkä se ei kärsikään selitystä. Ehkä se, jos asiat oikein syvältä ottaisi ja kävisi ajatuksissaan oikein saivartamalla uudelleen läpitse kaikki alusta asti, hajoaisi perusteettomana kuin tuhka tuuleen. Ehkä ihmiset ovat oikeassa, jotkut läheisistäkin, jotka katsovat, että hänen olisi päinvastoin kaikkea syytä olla huolissaan Arvidin asiain kääntymisestä sille epätietoiselle, häilyvälle pohjalle, millä ne nyt ovat. Usein he niin pätevilla syillä todistavat esimerkiksi tämän maallemuuton

järjettömyyttä, että Elisabet on katsonut parhaaksi ikäänkuin teeskennellä ihmisten edessä olevansa ainakin johonkin määrin muka huolissaan. Mutta itseksensä hän ymmärtää riemunsa olevan riemua juuri siksi, että hän osaa olla kokonaan penkomatta noita huolestuttavia asioita, uskoa, että kyllä kaikki »jollakin lailla» (tavalla tai toisella) parhainpäin selviää.

Kun ne ihmiset eivät tahdo uskoa mihinkään näkymättömään ylijohtoon, vaan huolehtivat ja huolehtivat!

Kun eivät ollenkaan osaa ymmärtää riemun voivan syntyä juuri siitä, että *uskaltaa* olla tulevaisuudesta huolehtimatta! Kunhan vain *nyt* menettelee uskonsa mukaan oikein. Mitä enemmän uskaltaa, — mitä uhkaavammilta semmoisen menettelyn seuraukset näyttävät, — mitä rohkeammin syrjäyttää pelon ja on päästämättä vaikuttamaan menettelyyn, sitä suurempi riemu. Mutta tuotapa ei parhaallakaan tahdolla saa ihmisille selitetyksi. He vain luulevat, että kaikki tyyni riippuu ihmisen omasta huolehtimisesta ja että siis täytyy määrätietoisesti osata luoda omaa tulevaisuuttansa. Kun kaikki onni riippuu päinvastoin siitä, että tulevaisuuttaan ei voi ollenkaan itse luoda

ja että kokonaan luopuu huolista sen asian suhteen.

Tämä nyt oli Elisabetin usko, josta hän eli, mutta jota hän ei osannut toistaiseksi millään sanoilla ihmisille selittää, niin suuri halu kuin hänellä siihen olisikin ollut. Jos vielä läheisille osasikin jotenkin vihjoa, niin kuinkapa selitellä vieraille ja koko sille oudolle uudelle maailmalle, jonka keskuuteen hän oli joutunut?

Vouti taisi sittenkin huomata hänet ajaessaan vesitynnyriä rannalta, koskapa hän työn tehtyään tuli hitaasti kävellen alas puutarhan vietettä ja tervehdittyään asettui emäntäänsä puhuttelemaan.

Elisabet nousi seisoalleen ja silmät pyöreinä, syyllisenä katsellen voutia odotteli, mitä tällä oli sanomista. Vaikka vouti puhuikin pyöreästi hymyillen, olivat suupielet todellakin hiukan venähtäneet.

— Jaa-a, sanoi hän, — kenraalska on jo töissä, joo, joo, saisihan se vaimokin tulla tänne kitkemään, koska näillä töillä näkyy olevan niin kiiru.

Voudin vaimon tehtäviin kuuluivat oikeastaan vain navetta-asiat, mutta voudillahan oli tietenkin käskyvalta.

Ei tapahtunut ensikertaa, että vouti uhkasi lähettää oman vaimonsa tai jonkun muun käsikäyläisensä avustamaan kenraalskaa sinne, missä näki tämän jotakin puuhaavan. Hän luonnollisesti oli käsittänyt tehtäväkseen *palvella* kenraalskaa ja katsoa, ettei tämä saanut mitään toimittaa omin käsin.

Uudellamaalla rahvasväestö on tai oli joitakin vuosikymmeniä sitten enemmän kuin ehkä muissa Suomen maakunnissa herraskartanoiden vai kutuksen alaisena, mikä ilmeni verraten jyrkän ja toisillensa vieraan luokkaeron säilymisenä. Välittömässä herrasväen palveluksessa olijat, kuten keittiöläiset ja sisäköt, samoin kuin usein työnjohtajat, tallien päälliköt jopa kuskitkin, saivat kyllä itseensä jonkinlaista pinnallista herrastapojen ulkokuorta, mikä teki heidät omilla silmissään vähän »paremmiksi ihmisiksi» kuin rengit ja torpparit. Mutta syvemmälle katsottuna heissä ei ollut suinkaan muuttunut se tämmöisten seutujen rahvaalle ominainen ulkopuolisten suhteiden nöyrä orjamaisuus ja sisäisten suhteiden syvä vieraisuus, päinvastoin se oli saanut lisäksi teeskentelemisen ja liehakoinnisen ikävän lisäpiirteen, joka vain syvensi todellista vieraisuutta.

Elisabetin vouti ei ollut milloinkaan palvellut herraskartanoissa tai muutenkaan päässyt näkemään herrastapoja. Hänen nykyinen voutinimensä johtui vain siitä, että hän nyt oli odottamattaan joutunut »kenraalskan» palvelijaksi. Olisi siinä moni muukin hänen sijassaan kulkenut olkapäät entistä kohompana, kun tämä pestaus tuli kylässä tiedoksi. Mutta kun hän sitten todella muutti kenraalskan taloon, saatuaan sekä vaimoltaan, joka oli kyllä herrasväkiä palvellut, että muiltakin yhtä viisailta vanhoilta vaimoilta ja miehiltä ankarat varoitukset ja tarkat ohjeet, miten semmoista korkeutta kuin »kenraalskaa» oli palveltava, olikin koko hänen olonsa talossa ollut pelkkää outoutta ja ihmettä. Ei ihmeeksikään saanut mokomalta emännältä mitään käskyä kuulla, vaan piti itse tehdä kaikki oman tahonsa mukaan, vieläpä päinvastoin antaa kenraalskalle neuvoja, miten parhaiten järjestää talon työt, mitä olisi ensin, mitä sitten tehtävä, mitä jätettävä kokonaan tekemättä.

Niinkuin nytkin, kun vouti oli tullut puutarhaan töiden järjestystä tiedustamaan ja kenraalskalta vaatimaan selvää vastausta (sillä paha oli heinänaikaan ottaa edesvastuuta yksin har-
tioilleen).

Oli kysymys, hajoittaako vielä heinät seipäiltä vai joko ajaa latoon ja kuinka monta miestä sai ottaa apureiksi ja montako naista.

Elisabet joutui lujille.

Tämmöisissä tapauksissa, jolloin talonemännän arvovalta olisi ollut säilytettävä ja päättäväsyyttä osoitettava, hän vain ikäänkuin pelästyneenä katseli kysyjän silmiin ja koetti pian päästä noiden silmien kautta tunkeutumaan toisen aivoihin nähdäkseen, mikä tuon toisen mielestä oli tässä tapauksessa viisainta tai sitten mikä olisi ollut enin toisen mieleen.

Useimmissa tapauksissa hän arvasi oikein ja antoi senmukaisen käskyn. Silloin voudin kasvot ilahtuivat. Molemmat erkanivat tyytyväisinä.

Mutta jos hän sattui arvaamaan väärin, silloin voudin suupielet venähtivät ja hän alkoi kielteisesti myönnyttellä, sanoen: joo, joo. Siitä taas Elisabet kohta tiesi, että voudin mielipide oli juuri päinvastainen, ja hän kiirehti muuttamaan oman mielipiteensä päinvastaiseksi. Näin he jälleen erkanivat tyytyväisinä. Sellainen oli tämä kenraalska maalaisemäntänä.

Voudin mentyä Elisabet ajatteli:

»Kun ei se nyt vain ketään käskisi puutarhaan kitkemään!»

Hän ei ollut ajoissa keksinyt mitään tekosyytä tuon asian estämiseksi, oikeata syytä taas ei voinut ilmaista.

Sillä saada tuo mies uskomaan, että voi olla ihmisiä, jotka heräävät ennen auringonnousua ja vuoteessaan hytisevät riemusta ajatellessaan pääsevänsä kohta puutarhaan porkkanapenkkiä kitkemään, — se oli toki mahdotonta.

KENRAALSKA PERUNAPELLOLLA.

Elisabet vältteli tarkasti yleisen huomion herättämistä, johon huomioon hänen toimensa — kansan mielestä täysin hänen arvolleen sopimattomina — antoivat kylläkin aihetta. Eritäinkin naapurikylien vanhojen vaimojen keskuudessa. Tavatessaan he tarttuivat suustaan kenraalskan nimiin.

Mutta kerranpa muistan hänen julkisen kylätien varrella tulleen pahasti »kiinni».

Asia oli tämmöinen.

Syksy oli kovin sateinen, mutta perunat olivat vielä maassa.

Vanhat sanoivat, että sateitten jälkeen voi tulla pakkaset, ja maan routaantumista peläten ihmiset alkoivat nostella perunoita poutia odottamatta. Kaikilla perunamailla kuhisi kirjavanaan naisia ja alaikäisiä.

Niinpä kenraalska, jonka katseet alati pitivät silmällä, mitä Rantalan mäellä hommailtiin, näki myös poikansa kyntävän auki perunavakoja ja sitten itse noppivan perunoita pärekoriin.

Elisabet meni voudin puheille sanoen, että nyt pitäisi mennä »herasöödinkiä» auttamaan. (Minulla oli tällainen titteli kansan seassa lähtemättömästi, ja taitaa olla yhä vieläkin.)

Vouti oli siihen vastannut, että kenraalskan oma perunamaa olisi ensin saatava selväksi ja ettei siihen enää menisi kuin huomispäivä. Vouti lupasi tuoda hevosen ja Vieremän väen huomenna ylös Rantalan mäelle, ja käden käänteessä silloin perunat nostettaisiin.

Sanan voudin lupauksesta Elisabet kohta toimitti Arvidille. Mutta siitä huolimatta tämä vain jatkoi työtänsä yksin ja omin neuvoin.

Nyt Elisabet vihdoin suorastaan närkästyi voudillensa, joka oli ottanut sellaisen vallan, että kaikki asiat tapahtuivat talossa hänen eikä emännän tahdon mukaisesti. Kuinka varmana vouti taas astelikaan takaisin Vieremän perunamaalle!

Pitäisikö Elisabetin siis antaa mahtikäsky? Sanoako voudille: työt meidän perunapellolla seisomaan, ja mars kaikki Rantalan mäelle!

Mikä loukkaantumus, mikä suupielien venähtäminen koko viikoksi, mikä välien synkistyminen siitä olisikaan seurauksena! Ja todella, mikä epäjohdonmukaisuuden, mikä särkyneisyyden tunne Elisabetin omassakin rinnassa!

Mutta mitä siis tehdä?

Eikö sopusointuisuuden ja iloisen rauhan säilyttäminen hänen ja väen välillä ollut nyt tullut hänen jokapäiväisen elämänsä tärkeimmäksi asiaksi? Eikö se ollut hänen sisäisintä uskuntoansa? Mutta mahdotontahan oli myöskin nähdä Arvidin kyntävän puolimärkää maata ja itse noppivan perunoita, erittäinkin kun — teatterikiikarilla katsoen — hän näytti olevan avojaloin, housunlahkeet polviin asti käärittyinä, tietysti saappaitten säästämiseksi. Saappaat ehkä säästyvät, mutta hän vilustuu ihan varmasti! Ja kun kuitenkin koko Vieremä oli ostettu vain Arvidin auttamiseksi!

Tuskastuneena hyörittyään jonkin aikaa talousasioissa ja yhä vain miettiessään tätä järjen ja tunteiden ristiriitaa »selvisi» asia äkkiä hänelle, selvisi, mitä hänen oli tehtävä.

»En sittenkään rupea komentamaan», — hän ajatteli, — »menen yksin. Ihminen saa komentaa vain itseänsä.» Ja hän valmistui lähtemään vain

itse yksin auttamaan Arvidia. — »Ihmisen valta-
piiri älköön ylettykö tätä ulommas», — ajatteli
hän katsellen omia käsiään.

Näin hänen todella tulevan pitkin tietä, val-
koinen liina käärittynä otsan yli niskaan, kaksi
pärekoraa toisessa kädessä, toisessa perunakuokka.

Aina kun hänelle oli jokin »selvinnyt», hänen
kasvonsa olivat kirkastuneina, silmäin ympä-
rystöt olivat hiukan punaisemmat kuin kasvojen
muu iho, joka puolestaan oli ikäänkuin tavallista
kalpeampi, ja hänen puheessaan oli hillittyä,
elämänilosta sykähtelevää rauhaa, niinkuin voi
ajatella olevan ihmisellä, kun hän on ottanut
askelen ylöspäin niillä loppumattomasti koho-
villa astuimilla, jotka joskus vievät aavistettuun
täydelliseen kirkkauteen.

Niin nytkin.

Mäelle tultuaan hän ensin alkoi vanhalla äidin
oikeudella moittia minua terveyssääntöjen laimin-
lyömisestä, niinkuin oli tehnyt lapsena ollessani.

»Sinä olet aina ollut semmoinen, että kaikki
taikka ei mitään», — sanoi hän, tarkoittaen sillä,
että minä olin muka mennyt tolstoilaisuudessa
liian pitkälle, kun en tahtonut käyttää palkattua
apulaista ja ylen määrin rasitin itseäni. Hän sanoi
kyllä ymmärtävänsä, että voudin, renkien ja

siivoojain käyttäminen, niinkuin hänellä Viere-
mässä, oli oikeastaan epäjohdonmukaista hänen
puoleltaan. Mutta olihan sekin sentään parempi
kuin hänen entinen elämäntapansa, ja ihmisen
oli tyydyttävä pieniinkin askeliin.

Ja niin hän johtui puhumaan siitä, mikä
hänelle oli äsken juuri selvinnyt. Pienet, vähit-
täiset askelet olivat luotettavammat kuin harp-
paukset, sanoi Elisabet.

Olimme molemmat yhtä mieltä siitä, että an-
taa jokaisen tehdä niinkuin hänestä on järjel-
lisintä ja parasta.

Nauroimme kyyneliin asti, kun kuvittelimme,
mihin hurjiin tuloksiin tämmöinen menettely
voisi talon asiat saattaa, jos väki alkaisi pitää
järjellisimpänä ja parhaimpana esimerkiksi kuu-
mana heinäpoutana hakeutua pensaikon sii-
mekseen romaania lukemaan tai kokonaan luo-
pua työstä, vaikkei kyllä palkasta.

Mutta sittenkin olimme sitä mieltä, että jokai-
sella olkoon valta menetellä oman järkensä ja
omantuntonsa mukaan ja että komentaa ihmi-
nen ei saa muita kuin itseänsä.

Elisabet ei ollut muistanut ottaa työhön tul-
lessaan mitään risakenkiä jalkaansa, ja nyt hän
huomasi, että maa paikoitellen vajotti ja multa-

kokkareita tarttui hänen hyviin jalkineihinsa, suuresti vaikeuttaen liikkumista avatussa vaossa. Hän siis meni siihen lepikkoon, joka oli pellon alapäässä tieojan pientarella, ja hetken viivyttyään tuli sieltä avojalkaisena, reippaasti ryhtyen kokoamaan perunoita, kädellään hieraisten niistä mullan ja viskaton ne koreihinsa.

Tämmöisessä asussa ja selkä kumarassa ollen häntä ei mikään enää erottanut kylän muista peruna-akoista, ei puvun, ei päähineen eikä jalkineiden puolesta.

Iloinen puhelumme keskeytyi, sillä me harvoin enää jouduimme kohdakkain niin kauan kuin vakojen ajoa kesti.

Kun päästyäni alas tien puolelle lepuutin lepikon takana hevostani, pysähtyi tiellä — minua huomaamatta — muuan Vappulan kylän muonamiehen vaimo, joka oli puotimatalla pysäkille päin. Hän seisahi odottamaan toista vanhaa vaimoihmistä, joka oli ilmeisesti samalla matkalla ja oli jäänyt jälkeen.

Heidän yhdyttyään pysähtyi jälkimmäinenkin, ja edellinen sanoi, viitaten Elisabetiin päin:

— Kas kun on näköin käyny huanoks, kun en pääs tundema kuka tuol herasööringin pelloll noppii.

— Mahtaiskohan olla Linkreenska? — arveli toinen.

— Olet sääkin sokee, eihän toi ny Linkreenska ole! Linkreenska!

Samassa Elisabet oikaisihe, ja ollakseen mul-
taisia sormiaan käyttämättä pyyhkäisi käsivar-
rellaan hiussuortuvan otsaltansa.

— Herrajesta! — sähähti ensimmäinen vai-
mo, työntäen toisen käymään edellään, — se on
kenraalska itse! — ja alkoi mennä huristaa toisen
ohi taakseen katsomatta.

— Jesta varjelkoon! Kenraalska! — huudahti
toinenkin, rientäen kumppaninsa rinnalle.

He menivät nopeasti, hameitten takaliepeet
hulmusivat. He aivan kuin pakenivat, kaiketi
välttääkseen tervehtimisen velvollisuutta ja ol-
lakseen nolostuttamatta kenraalskaa ja itseänsä
tämän räikeänoudon tilanteen johdosta.

Elisabet onneksi ei aavistanutkaan tuon huo-
mion ja tuon paon syytä.

AMANDA GRAHN KÄY VIEREMÄSSÄ.

Vieremä — se ei ollut Elisabetin talon virallinen nimi.

Sen nimi oli ennen ollut toinen. Se mainittiin maakirjoissa ja rekistereissä nimellä Flasi skattehemman N:o 3 i Virkby by af Lojo socken. Kooltaan se oli 1/16 manttaalia, noin 70 tynnyrinalaa. Rakennukset olivat aivan kylätien vieressä, jonka vuoksi Elisabet oli ensi asioikseen istuttanut pihan suojaksi koivuja ja kuusiaidan. Asuinrakennus korjattiin ja täydennettiin. Ränstytneen navetan ja tallin tilalle rakennettiin uudet. Kauppahinta oli ollut 7 ja puoli tuhatta silloista Smk., mutta korjauksineen oli tämä asia niellyt melkein kaiken, mitä Elisabetille oli naimaosana perinnönjaossa tullut.

Vieremä-nimen käsittivät ympäristön asukkaat, jotka olivat huonolla kielikorvalla varus-

tettuja lohjalaisia, johtuneen muka siitä, että kenraalska oli asettunut asumaan poikansa palstatilan »viereen». Mutta niin ei ollut asianlaita. Tämä nimi, joka sille sitten kuvernöörintarkastuksessa virallisesti vahvistettiin, oli talolle annettu sen iisalmelaisen Vieremä-pappilan muistoksi, joka oli ollut Juhani Ahon lapsuudenkotina hänen isänsä ollessa mahtavan Laguksen apupappina. Tuo kaukainen, punamullalla sivelty kappalaisen asunto oli puolestaan saanut nimensä jostakin muinaisesta maan vieremästä, ja oli nimi tullut meille rakkaaksi Ahon ainaisten kertomusten, luonnonkuvausten ja runollisten lapsuudenmuistelmain vuoksi. Elisabetin Vieremä ei ollut minkäänlaisten maanvieremäin muodostamassa paikassa. Se oli Salpausselän eli oikeammin Lohjanselän kivisten vuorijonojen välisessä laaksossa, toisella kupeellaan Lohjan järvi, toisella graniittikallioiden seiniä.

Mitä taas AmandaGrahniin tulee, tuohon uskolliseen hoitajaan lapsuutemme ajoilta, niin hän oli aito lohjalainen ja asui Lohjan kauppalassa, joka oli noin 8 kilometrin päässä meidän Virkkalan kylästä.

Hän oli jo käynyt vanhanpuoleiseksi, enkä tahtonut uskoa silmiäni, kun hänet nyt näin.

Vain hänen pienuudestaan ja hänen perunanensä tutusta nupukasta, joka nenänpääksi jouduttuaan yllättävästi muutti suuntansa suoraan ylöspäin, hänet saattoi tuntea entisaikain Amandaksi, varhaisen lapsuusaikamme uskolliseksi ystäväksi. Hän oli joutunut palvelijaksemme kohta ensimmäisenä vuonna Viipurista Helsinkiin muutettuumme.

Silloin hän vielä oli nuori ja pullean pulska.

Isämme ankaran vaatimuksen mukaisesti hän ei ollut saanut kanssamme puhua muuta kuin suomea, jota Amanda kuitenkin osasi huonosti. Niinpä hänen mielestään saattoi jotakin tarvita »anjeleegist». *Pitäisi*-muotoa hän ei milloinkaan voinut oppia, vaan sanoi »pidisis», ja niin pois päin. Mutta hän oppi sitä väärää suomeansa puhumaan hyvin sujuvasti ja nopeaan. Isä ei olisi hänestä tämän sekamelskan vuoksi oikein huolinut, mutta Amanda oli osannut pian muuttua Elisabetin oikeaksi kädeksi. Amanda tiesi kaikki, mitä Helsingissä oli tiedettävä, opetti tuntemaan kauppatorin salaisuudet, puodit, missä mikin tavara oli parasta ja halvinta, ja hänen ruotsalaisuutensa oli kodin ulkopuoleisissa asioissa suureksi avuksi Elisabetille, koska Helsinki oli niihin aikoihin vielä niin umpiruotsalainen,

ettei puodeissa eikäpä juuri kauppatorillakaan voinut pelkällä suomella tulla edes toimeenkaan. Jo tästäkin syystä oli Amanda ollut Elisabetille aivan välttämätön apuri.

Lisäksi hän oli mainio lasten hoitaja. Hän osasi verrattomasti leikkiä. Keränä hän saattoi pyöriä pikku veljien ja sisarten kanssa lattialla, kiivetä sohvien alle, juosta huoneesta huoneeseen, piiloutua ihmeellisiin paikkoihin ja löytyä vasta, kun oli huhuillen itsensä ilmaissut. Kun pienokaiset oli nukutettu, otti hän leikkiäkseen meidänkin vähän isompien kanssa. Hän opetti meille mitä moninaisimpia leikkejä, »vedä verkkaa, kudo sarkaa» — »kätken kätken sormusta» ja muita, mutta erittäinkin olivat hänen mieleisään kaikenlaiset panttileikit, löydettyjen kapsäkkitarvarain lunastelemiset ja muut semmoiset vaikeasti suoritettavat tehtävät. Välistä hän — kun isäntäväki oli kutsuissa tai teatterissa — innostui näihin leikkeihin niin, että posket alkoivat punoittaa ja tukankiehkurat hajosivat korvien luota. Saatuaan käsiinsä jonkin pantin, jonka arvasi omistajalle kovin tärkeäksi ja kalliiksi, hän keksi lunastukseksi ylen vaikeita ehtoja eikä näyttänyt aikovankaan antaa pois, ellei ehtoa täytetty. Ujostuttavin ehto oli, kun hän käski

suutelemaan itseänsä, suulle, eikä vain poskelle. Mutta mikäpäsiinä auttoi.

Suutelihan äiti meitä useinkin meidän tuossa iässä ollessamme ja me äitiä, mutta kovin oudolta tuntui sama hellyydenosoitus, kun suu oli painettava Amandan suuta vasten. Siihen ei olisi mitenkään suostunut, ellei pantti olisi ollut niin välttämätön saada hänen hallustaan, eikä tuota temppeä olisi edeltäpäin uskonut niin mahdottoman vaikeaksi, ennenkuin suut jo lähestyivät toisiansa. Tämä oli hämmästyttävän voimakas ja lapselle ensimmäinen todistus äärettömästä erotuksesta, joka vallitsee omaisen ja vieraan välillä, tai ehkä paremmin palvelijan ja herrasväen välillä.

Amanda rakasti meitä suuresti ja itsensä kokonaan unohtaen hän meitä huvitti pitkät illat. Hän oli vihainen vain milloin me päivisin häntä häiritsimme salin ja vierashuoneiden siivoamisessa, sillä tuo työ oli hänelle toki pääasia, ja pois silloin leikit!

Ahkerampaa ja alituisemmin puuhailevaa ihmistä voineeko ajatellakaan. Todella en muista hänen milloinkaan ahkeroineen omissa asioissaan, että olisi esimerkiksi ommellut jotakin itsellensä tai muuta sellaista. Sen sijaan hän hääri

ja juoksi kuin ajakka talon asioissa. Että paraati-huoneet olivat viimeiseen pölyhiveneen asti »steedatut», lattiat kiillotetut, ikkunaverhot asianomaisesti puhvitetut ja tärkätyt, niin että kaikki näytti vieraiden silmissä mahdollisimman »fiiniltä», kas se oli Amandalle kaikki kaikessa ja tuntui olevan hänelle melkein tärkeämpää kuin konsanaan Elisabetille. Amanda tiesikin paljon paremmin kuin Elisabet, millaiset olivat Helsingissä herrasväen hienouden ja komeuden vaatimukset, ja Elisabet sai häneltä siinä asiassa kuulla alituisia neuvoja.

Amanda taisi olla vähän vallanhimoinen, ja tämä neuvojan asema saattoi hänet usein liiaksi-kin oman arvonsa ja välttämättömyytensä tuntemaan. Niinpä hän kerran mielenosoituksellisesti muutti omin päin ja oman makunsa mukaan Elisabetin järjestämät harsoverhot salin kadunpuoleisissa ikkunoissa, laittaen Elisabetin yksinkertaiset ja suorat laskokset mitä ihmeellisimpiin kaarimuotoihin, puhveihin ja solmuihin. Tämä oli hänen mielestään kaunista ja hienoa, eikä hän mitenkään voinut omistaa emäntänsä hämmästyttäviä vakuutuksia, että yksinkertaisuus ja koruton tarkoituksenmukaisuus oli muka kaikkein »fiineintä».

Heidän jyrkkä erimielisyytensä tämäntapaisissa asioissa ja Amandan ylimielinen, hiukan halveksiva varmuus omien käsityksiensä puolesta johti heidät joskus sähiseviin kinastuksien keskenänsä. Kävipä kerran niinkin, että Elisabet kiihvastuksissaan läiskäytti häntä poskells. Se oli peräti odottamaton, outo ja suuri tapaus, jonka johdosta molemmat kauan murjottivat äänettöminä eri tahoilla, toinen syvästi loukkaantuneena ja toinen yhtä syvästi kiihvastumisestaan katuvana. Me jo luulimme, että Amanda lähtisi luotamme.

Mutta mitä vielä!

Sulkeutuivat keittiönpuoleiseen huoneeseen, josta jonkin ajan kuluttua tulivat liikuttuneina ja punaisina, Amandan kasvot turvoksissa, sillä hän aina turposi itkusta. Ja nytpä heistä vasta tulikin ystävykset. Amanda koetti olla sekaantumatta Elisabetin asioihin, ja Elisabet puolestaan salli hänen laittaa kiehkuroita ja koristuksia missä vain oli mahdollista.

Amanda palveli sitten vanhassa kodissamme melkein meidän ylioppilaaksi-tuloomme asti. Mutta sitten hän suru sydämessä äkkiä sanoutui irti. Sen hän oli tehnyt kaiketi nuoremman sisarensa hyväksi, jonka hän lähetti sijaansa mat-

kustettuaan itse kotiseudulleen Lohjalle. Nuoresta, sievästä sisaresta ei kuitenkaan tullut meidän taloomme toista Amandaa, ja hän hävisikin pian muille teille. Amandasta taas, joka oli ollut niin tärkeänä tekijänä Elisabetin ja koko perheemme elämässä, emme sitten hänen lähtönsä jälkeen noin viiteentoista vuoteen kuulleet mitään.

Sitä suurempi oli yllätys ja Elisabetin ilo, kun hän niin pitkän eron jälkeen, jo kauan sitten maalle muutettuansa, sai aivan odottamatta sanan tuolta vanhalta palvelijattareltaan. Sillä hän oli jo unohtanut, että Amandan kotipitäjä oli Lohja.

Jonkun välittäjän, vanhan mummon kautta, joka arasti ilmestyi Vieremään, Amanda antoi Elisabetille tiedon itsestään. Ilmeni, että hänen asuntonsa ja kotinsa ei ollut sen kauempana kuin kirkonkylässä, joka oli tuskin peninkulmankaan päässä Elisabetin talosta. Mutta iloisin yllätys oli Elisabetille varmaankin tuon välittäjämunnon arvelu, että Amanda mielellään tulisi kenraalskan taloa katsomaan, ehkäpä rupeaisi palvelukseenkin, jos hänestä vielä huolitaisiin.

Ja kirkonkylään palatessaan vei mummo Amandalle säkittäin ja kantamuksittain terveisiä

kenraalskalta ja sen lisäksi moninkertaiset sanat, että Amanda oli mitä sydämellisimmin tervetullut Vieremään ja ettei siellä osattu odottaakaan mitään parempaa kuin hänen tulemistaan talonväeksi.

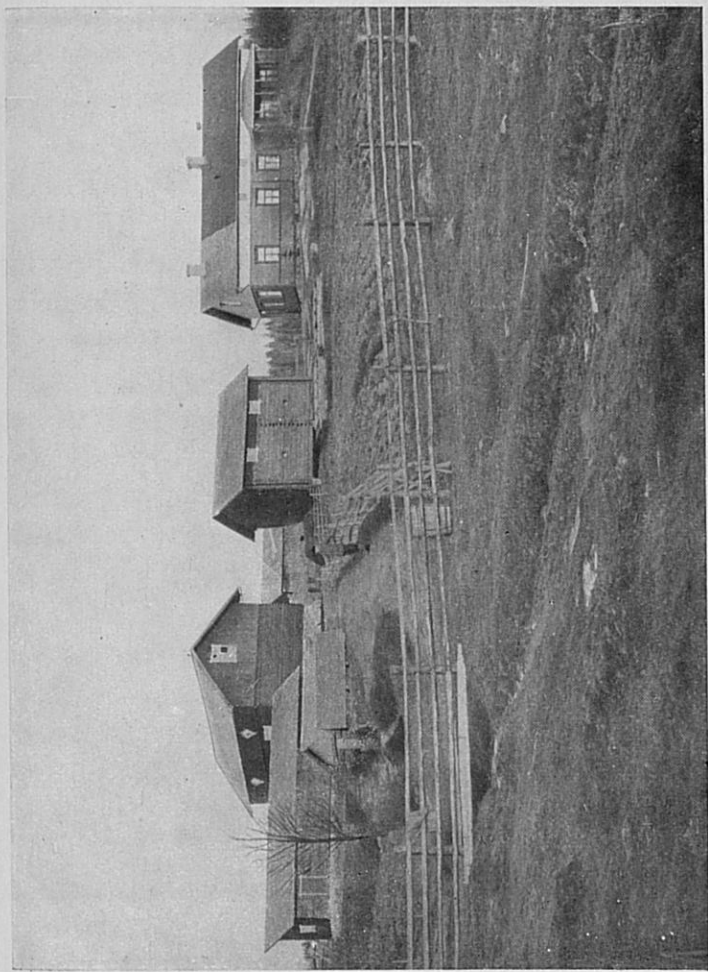
Sillä mikäpä olisi voinut ollakaan Elisabetille mieluisempaa kuin Amandaan jälleen turvautuminen. Kaikki nämä maalaisolot ja taloudet, tämän seudun maalaistapojen tuntemattomuus, suhteet näihin uusiin, outoa murretta puhuviin palvelijoihin ja myös Elisabetin oma tottumattomuus maatalouden tehtäviin tuotti hänelle suuria hankaluuksia, joten usein syntyi pahojakin väärinkäsityksiä ja erehdyksiä. Mutta Amanda oli varmasti neuvoillaan häntä auttava ja välittävä hänen suhdettaan täkäläisiin ihmisiin, ehkäpä vielä suuremmassa määrässä kuin oli häntä auttanut kaupungissa. Sillä olivathan nämä olot ja nämä ihmiset Amandan kotiseudun oloja ja ihmisiä, joiden tapoja hän hyvin tunsi.

Saavuttuaan Vieremän pihalle Amanda näki kenraalskan itsensä tulevan ulos häntä vastaan, mutta hän tuskin uskoi silmiänsä, sillä vaatteet olivat pikemminkin jonkun keittiöläisen kuin kenraalskan ja senatorskan. Vain sinervänharmaa hame, samanvärisen jakku ja valkoinen esiliina vyötäisillä!

Ilomielin tervehdittyään, taputeltuaan, melkeinpä syleiltyään vanhaa ystäväänsä Elisabet johdatti Amandan talonsa suureen tupaan, istutti pitkälle seinävieri-penkille vastapestyn puisen ruokapöydän luo ja meni itse takkauunin takana olevan pienen hellan ääreen kahvivehkeitä kopistelemaan. Sieltä hän tulta kohennellen vilkkaasti kyseli Amandan uutisia, joka oli äkkiä käynyt jostakin syystä ujoksi ja sanattomaksi.

Amanda oli jo aika lailla vanhentunut, vaikka muuten suuresti muistuttikin entisiä aikoja. Nyt hän oli kovin punakasvoinen, kaiketi jostakin selittämättömästä mielenliikutuksesta tai pettymyksestä, ja hänen pienemmiksi käyneet silmänsä räpyttelivät pois itsestään jotakin epä-mukavuutta.

Lopulta hän ei sanonut enää mitään, myönnytteli vain hajamielisesti jaa-jaa, juu-juu ja tuskin kuuntelikaan, mitä hänelle puhuttiin. Hänen silmänsä vain liikkuiivat kuopissaan katseen siirtäessä seinästä seinään ja erittäinkin viipyessä välikaton rajassa, missä vanhat tukit olivat savuttuneet melkein pikimustiksi, paikoitellen näyttäen kauniin, jalon teräskiillon pinnallaan. Alempana ne vähitellen ruskettuivat vaaleammiksi.

Vieremä alkuaikoinaan.

Hän katseli myöskin suurta, talonpoikaisen tilavasti ja koruttomasti rakennettua takkauunia pankkoineen ja kattiloineen, katseli rukkia, kangaspuita tilkkumatto-aloitteineen ja -mustankiiltävää pianoa kaiken tämän keskellä, joka näytti saattavan hänet ymmälle. Oliko tämä musta tupa todellakin kenraalskan asuntohuoneita? Vuoteen tapainen oli kyllä siellä hellan puolella nurkassa, mutta sen kai Amanda toki arvasi poissa olevan palvelijattaren vuoteeksi. Tietysti, tietysti täytyi talossa olla vielä toisia huoneita, jotka paremmin vastasivat kenraalskan sääty-arvoa!

Sitten kenraalska meni pihalle ja toi sieltä kantamuksen lastuja entisten kahvipuiden lisäksi, joita kyllä näytti vielä olevan pakkilaatikossa. Sen hän kaiketi teki saadakseen tulen eloisammin loimahtamaan, mutta ehkä myöskin osoittaakseen vanhalle Amandalle, että nyt olivat hänen talossaan tavat muuttuneet ja etteivät mitkään liian raskaat työt Amandaa odottaneet, sillä hän oli oleva itse joka paikassa mukana ja apuna.

Mutta Amandaan ei tämä näky vaikuttanut suinkaan reipastuttavasti. Pian tulivat sentään näkyviin toisetkin huoneet, joita näytti olevan vielä kaksi. Kun Elisabet meni pimeästä väli-

huoneesta hakemaan lautaselle kahvikorppuja, olivat ovet noihin huoneisiin auki. Mutta voi kauhistusta: nekin huoneet olivat molemmat vailla seinäpapereita, myöskin se huone, jossa näkyi kenraalskan pieni, Amandalle entisestään tuttu kirjoituspöytä ja matala, rautainen, ruskeaksi maalattu vuode. Ja kaikkialla näkyi ikkunain puolikorkeuteen ylettyvät, nauhaan pujotetut valkoiset kaihtimet, samanlaiset kuin oli tuvassakin.

Amandan mitta tuli vihdoin täyteen, kun väen saapuessa niityltä pieni Karjalasta kotoisin oleva palvelustyttö, huivi niskaan valuneena ja vaalean kellervät hiussuortuvat hujan hajan ympäri päätä, tuli sisälle ja ketään tervehtimättä, vain hiukan syrjäytyen laski päällyshameensa maahan ja veti ylleen toisen hameen, jonka otti seinään kiinnitetyn lakanan alta. Ei tuo edes liikahtanutkaan, vaikka kenraalska hänen ohitsensa kulkien kantoi kahvitarjottimen pöytään Amandan eteen.

Kahvinjuonti ei tahtonut sujua. Amanda oli lakannut ollenkaan puhelemasta. Hän vain pyyhkieli punehtuneita kasvojaan ja vetistäviä silmiään aivan kuin olisi hiljaksen itkenyt kenraalskan surkeata kohtaloa.

Vihdoin Elisabetkin vaikeni. Hän ei ollenkaan voinut käsittää, mikä oli saattanut loukata tai suuttuttaa Amandan. Punehtuneena hänkin, noloudesta aivan hajallaan hän vain hörppi ystävättärensä kanssa liian kuumaa kahvia.

Ja pian tämän kiusallisen toimituksen jälkeen Amanda rupesikin lähtöä tekemään. Hän vain hiljaa ja nöyrästi kiitti kenraalskaa, mutta Viere­män palvelukseen tulemisesta ei puhuttu mitään. Hän lähti aivan vieraantuneena.

Parin päivän kuluttua ilmestyi taloon uudelleen sama välittäjämunno ilmoittaen, ettei Grahnin Amanda sentään tulekaan takaisin.

— — —

Näin alkoi Elisabetille vähitellen selvitä, että se hänen uusi elämäntapansa, jonka hän oli toivonut lähentävän häntä kansaan, päinvastoin tuntui ikäänkuin työntävän luotaan, vieroittavan kansaa hänestä. Eikä hän voinut keksiä mitään keinoa sen asian auttamiseksi. Eihän hän toki voinut luopua uskostaan.

Saman asian oli Rantalan Emmy-miniä jo aikaa sitten myöskin huomannut ja siihen ikäänkuin varustunut jo ennen kuin Elisabet vielä oli muuttanutkaan Vieremään. Emmyn mielestä ei koko tuosta ymmärtämyksen saavuttamisesta

voinut koskaan tulla mitään, ellei kansalle suoraan ja selvästi selittänyt, mikä oli oikeastaan tarkoituksena, kuka kreivi Tolstoi oli, miksi hän luopui omaisuudestaan ja niin edespäin. Hän suorastaan ei voinut nähdä, että hänen Arvidiansa ja sitten myöskin Elisabetia niin väärin käsitettiin.

Ja viivyttelämättä hän siis ryhtyi mitä tarmokkaimpiin toimenpiteisiin tämän epäkohdan auttamiseksi.

EMMYN LUKUTUPA.

Emmy tarvitsi ensiksikin sopivaa huoneistoa tarkoituksiinsa. Vieremän välittömässä läheisyydessä, joka ei silloin vielä ollut Elisabetin talo, oli vanhan Sorkin talon kylmille jäänyt rakennus, siinä ei ollut kuin kaksi porstuan erottamaa huonetta, joista toinen oli iso tupa, jo ränsistynyt ja käyttämätön. Viereisessä huoneessa eleli vielä puolisoineen Sorkin talon entinen omistaja, raihmainen ja nilkuttava eläkeukko, sillä myynnin jälkeen oli talo yhdistetty kauempana olevan, samaan kylään kuuluvan Kässän kartanon maihin ja viljelyksiin. Tämä ukko oli sangen äkäinen ja ankara, joka joskus, rohkeusryypyt otettuaan, kävi naapureissa keppiänsä heristelemässä, kun aituri-elukat sattuivat hänelle mitä vahinkoa tekemään tai kun missä muuten hänen peräti vanhoillisia sääntöjensä ja mielipiteitään vastaan

eleltiin. Nuoriväki pelkäsi häntä niin, että Sorkin omenat aina säilyivät, vaikka muiden olivat aikaa sitten huvenneet. — Pariskunnan huone pysyi lämpimänä, mutta tupa oli jo vuosikausia ollut asumaton. Siinä oli vielä säilynyt iso vanha pöytä ja seinän pituiset penkit sekä tilava hyllykaappi leivinuunin vieressä.

Emmy iski katseensa tähän autioon tupaan.

Jo ennenkuin Elisabet oli tähän Virkkalan kylään muuttanut, siihen aikaan, kun vaimoni ja minä vielä asuimme Jusolan suuressa talossa Vappulan kylässä, odotellen oman asumuksemme valmistumista Vieremän maalla olevalle rantavuorelle, sai Emmy valmiiksi lukutuvan juuri tuohon samaan Sorkin tyhjänä seisovaan puoleen, johon hän oli hankkinut käyttämisoikeuden Kässän kartanon leskiemännältä. Tämän avuliaan umpiruotsalaisen rouvan toimesta alettiin Sorkin tupaa lämmittää vähän muinakin päivinä kuin vain lauantaisin, jolloin sorkkilaiset leipoivat. Mutta eläkeukko itse — hänkin ruotsalainen — katsoi hyvin karsain silmin mokomia uuden ajan vehkeitä, ja erittäinkin, kun vanhan kaapin hyllyille alettiin sääliä maallisia suomalaisia kirjoja, jotka täyttivät kaikki paikat ja joita kohta käytiin ahkerasti lainailemassa, kulkien hänen eteisensä läpi.

»Besynnerliga tidärl» — murahteli ukko uhkaavana tullessaan neuvottelemaan kylän muiden vanhuksien kanssa, ja hänen leukansa jo värähteli.

Mutta Emmy ei häntä pelännyt.

Tämä pieni kirjasto ja lukutupa oli tarkoitettu erittäinkin rannempänä sijainneen sahalaitoksen työväestön tarpeiksi, mutta ahkerat kävijät olivat myöskin kylän pikkueläjät, isoisten muonamiehet, mäkitupalaiset vaimoineen ja lapsineen. Lauantaisin kokoonnuttiin esitelmän pitoon ja yhteiseen illanviettoon, ja pian alkoi tupa tuntua ahtaanlaiselta.

Hauskinta lienee tuvan yleisöstä ollut, kun Arvidin pitkään esitelmän jälkeen Emmy jakoi kuulijoille pienet kirjaset, joissa oli tunnetuimpien kansallislaulujemme sanat, ja viritti jonkin laulusävelen. Hänellä oli kaunis ja kaikuva laulunääni, ja innokkaasti, toinen toistaan ylittävien yleisömmekajahutteli yksiaänisesti Emmyn mukana.

Tämä yksiaäninen, vapaa, reipaspoljentoinen ja kirkonveisuuta nopeampi laulamminen tuntui väestä niin mieluisalta, että harvoin siitä lakattiin, ennenkuin kaikki tunnetuimmat laulut olivat laulettu kannesta kanteen. Sorkin ukko se

vain pudisteli päätään ja pysyi visusti huoneessaan, ja hänen katkeruutensa oli ikävin kestettävä, sillä todella oli väkeä usein porstuankin täydeltä, josta laulu kuului hänenkin huoneeseensa, raadellen ukon korvia, sillä hän ei lauluksi tunnustanut mitään renkutuksia, vaan ainoastaan herranhuoneen oikeita virsiä.

Mutta kun Elisabet oli muuttanut Vieremään, tarjosi hän kohta ison tupansa kirjaston ja lauantaisten kokousten käytettäväksi. Hänen tupansa oli Sorkin tupaa paljon isompi. Ja niin Emmyn lukutupa muutettiin Vieremään.

Täällä lainakirjastoa saatettiin paljon laajentaa sekä suuremman tilan vuoksi että uusien kirjalahjoitusten johdosta ruotsalaista osastoa varten, johon tarkoitukseen lähimmät herrasväet lähettivät melkoisen määrän niteitä. Myöskin tuli pian työvoiman lisäystä, kun Vieremään muutti asumaan Elisabetin Elli-tytär, joka otti sitoakseen kirjaston hajanaiset niteet ja aina houkutteli kaikkia muita oikein tehdasmaiseen yhteistyöhön. Tämä aloite kuitenkin keskeytyi Ellin kuoleman kautta. Vielä oli apuna Aili, Aleksanderin veli-vainajan tytär, joka Antrean suuressa junaräjähdyksessä oli saanut molemmat jalkansa poikki ja nyt oli oppinut liikkumaan tekojaloilla.

Hänkin oli muuttanut Vieremän asukkaaksi ja otti mitä innokkaimmin osaa sen harrastuksiin.

Lukutuvan toimiala siis laajeni, ja kaikki alkoi olla kansalle paljon käsitettävämpää. Siihen yhdistettiin iltakurssit työväelle, joissa opetettiin useampana iltana viikossa lukemista, kirjoitusta ja laskentoa. Työväki oli siihen aikaan verrattoman paljon alhaisemmalla kehitystasolla kuin nykyisen sosialismin aikakaudella, joka on ihmeellisesti täydentänyt kansan luku- ja kirjoitustaidon. Meilläkin jotkut ovelammista joutuivat algebraan asti, jopa pyrkivät siitakin edemmäs.

Hauskimmat olivat kuitenkin täälläkin uudessa tuvassa lauantaiset lauluillat. Voimakkaan ryhdikkäänä kajahtelivat sävelet tilavassa tuvasa, nyt usein pianonkin säestäminä. Ja Emmyn ääni kaikui sitäkin iloisempana, kun hän alkoi opettaa jotakin uutta, vielä tuntematonta laulua. Moiset Emmyn otteet tekivät suhteemme kansaan kevyemmäksi ja läheisemmäksi ja niin alkoivat jo esitelmätkin kelvata.

Tämä Emmy oli sangen merkillinen olento, josta voisi ja ehkä pitäisikin kirjoittaa kirja erikseen.

Itse siitä tietämättään hän oli täysi tolstoilai-

nen, ja paljon suuremmassa määrässä kuin moni tietäväinen.

Mutta tietoisesti hän ei suinkaan kannattanut tolstoilaisuutta, mikä kaikki näkyy seuraavasta kuvauksesta.

Hän oli suurkauppiaan tytär Jyväskylästä ja oli aina viettänyt varakkaan perheen iloisen huoleton elämää sisaruslauman nuorimpana jäsenenä.

Isän ja äidin kuoltua vanhin sisaruksista tuskin osasi johtaa nuorimman veitikan omaperäisiä elämisen ja olemisen vaistoja. Tyttö ei ollut enää pakotettavissa. Ainoa, minkä vanhemmat sisaret saivat vihdoinkin aikaan, tosin monilla suurmaalman kuvauksilla ja vastaisten hauskuuksien houkutuksilla, oli että Emmy, — päästäkseen olemaan ja elämään unelmiensa kaupungissa, Helsingissä, — suostui siellä jatkamaan opintojansa tyttökoulun ylemmillä luokilla.

Niin tapahtuikin.

Aloitettuaan hiukan vallattoman koulunkäyntinsä Helsingissä hän kevään tultua ihastui nuoreen ylioppilaaseen, jonka vappuna näki Alppilassa ylioppilaslaulajien joukossa.

Kaikista varoituksista huolimatta — sillä nuorukainen ei ollut vielä pro exercitiota, tuskinpa pikku teologiakaan suorittanut — he menivät

kihloihin, ja Emmy keskeytti koulunkäyntinsä. He viettivät häänsä Jyväskylässä, jonne kummankinpuoliset suvut saivat luvan kokoontua, tehdä keskenään tuttavuutta ja oppia pitämään toisistaan niin hyvin kuin taisivat.

Nuorilla oli tietenkin mitä loistavimman tulevaisuuden haaveita, jotka syrjäisten kaikkia epäilyksiä uhmaten ilotulituksena valaisivat pimeätä taivasta. Nuorten elämällä pitää olla seikkailutuoksunsa. He rakastavat uhkapanoksia ja rakentavat luotolle.

Naimisiin mentyä matkustettiin ulkomaalaiseen yliopistoon filosofisia opintoja harjoittamaan. Sitten oltiin vielä yliopiston stipendiaattina uudella 2-vuotisella ulkomaanmatkalla Moskovassa. Kun varat olivat jo melkein loppuun kulutetut, suoritettiin vihdoinkin tarkoitettu lakitieteiden kandidaattitutkinto.

Ja nyt olisivat avautuneet yhteiskunnallisen toiminnan mahdollisuudet ja suuret tilaisuudet ansiotöihin.

Mutta silloinpa tulikin Emmylle keikaus, jota tuskin monikaan muu nuori vaimo olisi kestänyt.

Hänen miehensä, toimiessaan Vaasan hovioikeuden piirissä tuomarinapulaisena ja juuri odottaessaan määräystä omien käräjain pitämiseen,

jätti äkkiä kaikki käräjätoimensa ja luopui lainopilliselta uralta.

Kun hänen palattuaan maaseudulta takaisin pääkaupunkiin Emmy hämmästyneenä tiedusteli, missä tarkoituksessa semmoinen jyrkkä käänne oli tehty, vastasi mies vain, ettei hän voinut ruveta ketään tuomitsemaan. Ja kun Emmy sitten toimeentuloa tarkoittaen kysyi, että mitenkäs nyt sitten eletään ja ollaan, niin mies ei sanonut sitä tietävänsä, eipä ihmisen sanonut olevan edes tarkoitukseen pitää huolta huomisesta, vaan ainoastaan nykyhetkenä menetellä oikein. Ja tuomarintoimen sijaan hän valitsi ammatikseen milloin mitäkin käsitöitä, milloin naputteli puunauloja kengänpohjaan, milloin tehdaspajassa vasarata kalkutteli.

Sinne menivät kaikki tulevaisuudentoiveet, sinne yhteiset laskelmat ja innostukset!

Jo olisi toinen vaimo kääntynyt asianajajan puoleen ja ottanut eron mokomasta miehestä, joka noin antoi yhteisen perheonnen mennä haaksirikkoon, — jonka ajatuksenjuoksua hänen oli mahdoton käsittää ja jota ympäristö piti melkein mielisairaana.

Mutta Emmypä ei ollut millänsäkään.

Tehdäänpä sitten niinkuin mies tahtoo. Muu-

tettiin maalle ja ryhdyttiin uusiin, outoihin töihin. Rantalan mäenkin Emmy oli itse löytänyt ja valinnut, samoillessaan järven rantoja ja lehtoisia niemiä. Pieni talo rakennettiin niemen vuorelle kolmen apurin avulla.

Jos oli mies tottumaton piiluamaan ja nurkkaa salvostamaan, niin kyllä oli Emmynkin outoa, kun uutta taloa ruvettiin asumaan, suorittaa omin käsin kaikkea semmoista, mitä ennen hänen varakkaassa kodissaan vain palvelijat olivat suorittaneet, pienimmistä keittiöhommista vedenkantoihin asti. Mutta työhän tekijäänsä neuvo, ja totuttuaan kaikkiin askarteluihin hän vihdoin luopui kokonaan palkattujen palvelijain avusta. Lypsyummo vain kävi aamuin illoin navetta-töissä. Emmy väitti tekevänsä näin vain taloudellisesta pakosta eikä tolstoilaisuuden vuoksi. Mutta mene tiedä, kuinka asia oikein oli!

Miten tämän pariskunnan taloudellinen toimeentulo sitten järjestyi, siitä voisi ehkä myöskin kirjoittaa eri historian.

Mutta palatkaamme Vieremän lukutupaan ja niihin omituisiin syihin, jotka monen vuoden kukoistusajan jälkeen tekivät sen lauantaiset lauluillat ja esitelmät, jopa koko sen olemassaolonkin tarpeettomaksi.

SOSIALISTIT TULEVAT.

Vasta sitten, kun Vieremä lukutupineen ja lauantai-kokouksineen oli ollut vaikuttamassa vuosikautia, alkoivat ympäristön pien-eläjät vähitellen kuulostella, mitä nuo seudun tulokkaat oikeastaan puhuivat ja tarkoittivat. Vanhatkin jo höristivät korviaan ja alkoivat tunnustaa noita outoja ihmisiä ystävikseen. Tolstoin kirjoja lainailtiin, luettiin ja tutkittiin.

Oli epäilijöitäkin. He paheksuivat, että Jumala, jota muinaisista ajoista asti oli rukoiltu pyhäpäivin Lohjan vanhassa kivikirkossa, nyt ikäänkuin tahdottiin tuoda sieltä pois taivasalle, papeittakin jokaisen puhuteltavaksi ja kuulusteltavaksi.

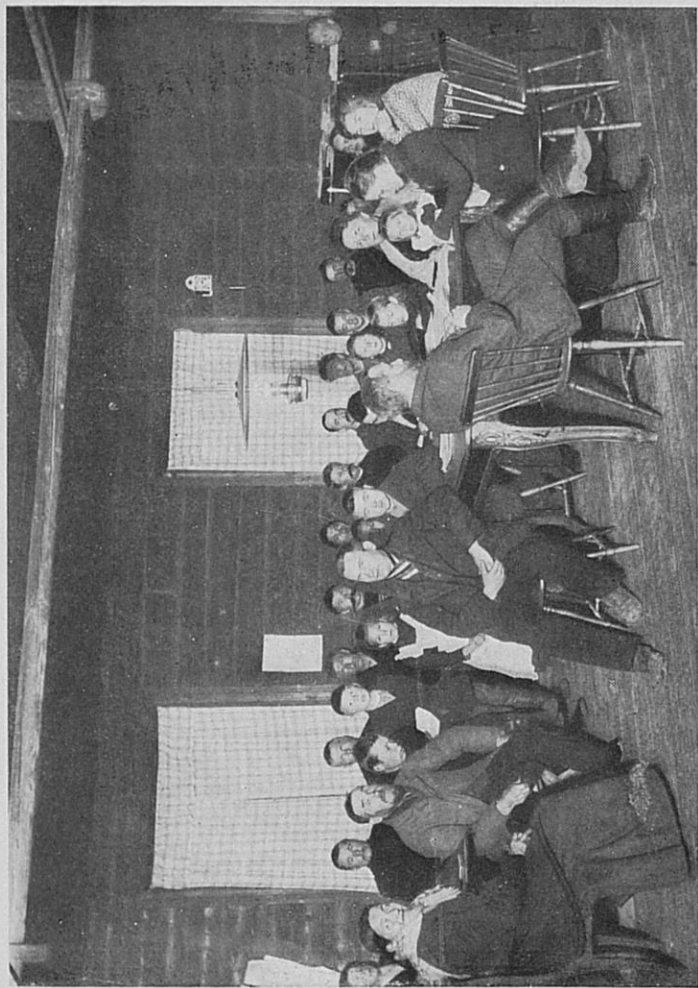
Mutta oli toisia, joita viehätti juuri tämä jumalsuhteen välittömyys, kun sanottiin, että Jumala on kaikkien ihmisten yhteinen, luonnon ja

taivaan vapaudessa oleva, ihmisen omassatunnossa puhuva isä, jota saattoi lähestyä missä tahansa ja jota voi rukoilla vain täyttämällä hänen tahtoansa, omaatuntoansa kuulemalla, tunnustamalla suuren rakkaudenopin, tasa-arvoisuuden ylä- ja alaluokan, eri kansojen ja eri rotujen välillä.

Hartaimmiksi kuulijoiksi osoittautui kuitenkin aikaa myöten Vieremän oma työväki, jonka kanssa Elisabet itse oli alituudessa kanssakäymisessä. Hän ei tässäkään uudessa ympäristössä, nyt kun jotakin lähenemistä oli syntynyt, ollut kadottanut harrasta keskustelemisen valmeuttaan, vaan menetteli täällä Vieremässä aivan niin kuin oli ollut ennen muinoin kaupungissa tuttujensa seurassa, väsymättä selitteli ja todisteli kaikkea, mikä oli hänelle itselleen selvinnyt ja hänen uskokseen muuttunut. Monen monet vanhan Sarénskan maitoretket venyivät aivan pitkään, kun he, maidot mitattuansa, istahtivat tuvan pitkälle penkille juttelemaan elämän asioista. Monet niistäkin ennen vieraista kylä-mummoista, jotka puotimatkoillaan kulkivat Vieremän ohitse ja tahtoivat vain pikimmältään poiketa kenraalskaa katsomassa, tarttuivat siellä suustaan kenraalskan kanssa ja viipyivät tuntikausia hänen pakinoillaan. Talon miehisetkin

työntekijät usein unohtuivat kesken töitään kenraalskan kanssa keskustelemaan. Harvoin vouti tai Stenmannin veljekset, jotka olivat Vieremän palveluksessa, tavattiin puutarhan käytävällä seisoskelemassa Elisabetin kanssa, mutta kun heitä lähestyi, ei kysymys ollutkaan salaajien suunnittelemisesta, valkojuurten hävittämisestä, vaan — taivaan valtakunnan oikeasta käsittämisestä.

Voudin alussa epäluuloinen, usein vähän pilkallinenkin katse oli vähitellen hänen ilmeestään kokonaan kadonnut ja sijaan oli tullut vilpitön välittömyys hänen suhteissaan talon emäntään. Elisabet sai todellakin vapaasti olla ketään komentamatta. Vouti vain tärkeimmissä käännteissä selitteli kenraalskalle, miksi oli maanviljelyksessä näin eikä noin meneteltävä. Hän oli tullut ehdottoman raittiiksi, talon asiat olivat nyt hänen asioitansa, ja pian oli Vieremä todella muuttunut kuin hänen omakseen: hänen olivat vuotuiset viljelyssuunnitelmat ja hän se määräsi työajatkin: milloin vaatien hellittämättömään ponnisteluun miltei 14 tuntia päivässä, milloin taas höllentäen ja lepuuttaen väkeä, niin että syrjäiset kysyivät: eikö Vieremässä tänään ollakaan töissä?

Lauantai-iltana Vieremän lukutuvassa.

Vouti ja Elisabet olivat nyt kaikissa viljelys- ja talousasioissa aina täydellisesti yksimieliset.

Eräässä asiassa vouti ei kuitenkaan ollut aivan samaa mieltä kenraalskan kanssa, mutta se asia ei koskenut viljelyssuunnitelmia, ei taloudenhoitoa, ei peltoja eikä metsiä. Se koski — samais- ta taivaan valtakuntaa eli oikeastaan sen tulemi- sen ehtoja.

Ei tosin siinäkään asiassa — ainakaan voudin mielestä — erimielisyys ollut kovin pitkälle menevää, jos sitä hänen nähdäkseen ollenkaan oli olemassa, hän kun oli yhtä mieltä pääasioissa. Vouti uskoi niinkuin kenraalskakin, että taivaan valtakunta oli käsitettävä tulevaksi tässä ajalli- suudessa, ihmisten mielenmuutoksen seurauk- sena, eikä vasta kuolemantakaisessa elämässä, ei niinkuin voudin vanhemmat ja koko Vappu- lan kylä ja yleensä kaikki vanhat uskoivat. Hän- kin uskoi, niinkuin kenraalska, että sodat ja kaik- kinainen väkivalta ja ihmisorjuus oli maailmasta kerran poistuva. Hänkin oli lujasti vakuuttunut siitä, että sodat eivät lopu, ennenkuin ihmiset kieltäytyvät sotimasta, eikä muukaan väkivalta lopu, ennenkuin ihmiset kieltäytyvät toisilleen väkivaltaa tekemästä.

Mutta keinona tämmöisten suurten tarkoitusten saavuttamiseksi oli voudin mielestä vain yksi ainoa mahdollisuus olemassa: nimittäin se, että ei ainoastaan Virkkalaa, Vappulaa, Lohjanummea ja muita lähikyliä ja pitäjiä myöten, vaan kaiken kansan seassa yli koko maan oli levitettävä tätä jumalanvaltakunnan tulemisen oppia, niin että vihdoin, sovituksen merkin saatua, voitaisiin *kaikki yhtäikaa* heittää aseet käsistä.

Kenraalskalla sitävastoin oli noista levittämisen keinoista toinen ajatus. Hän oli sitä mieltä, ettei tässäkin asiassa ihminen saanut komentaa muita kuin itseänsä ja että mikään kiihoitus ei voinut olla hyväksi, vaan jokainen menetelkään omantuntonsa mukaan. Ja jos hänen rakkautensa lähimmäistä kohtaan on kasvanut niin suureksi, ettei hän voi tätä tappaa, niin kieltäytyköön sotapalveluksesta, mitään merkinantoa odottamatta, — mutta jos hänessä ei ole niin suurta rakkautta, niin menköön sotaan.

Voudin mielestä tämä oli kovin epätyytyttävää: Vankeuden pelko estää kansaa yksitellen kieltäytymästä. Sen uskaltaa hänen laskelmiensa mukaan tehdä korkeintaan yksi kymmenestä tuhannesta.

Siihen Elisabetilla puolestaan ei ollut mitään vastaamista.

— Sittenpä hän saisi iankaikkisesti odottaa sitä aikaa, — sanoi vouti ja läksi alakuloisesti huoah taen.

Aina he tähän tulokseen töksähtivät, niin innokas kuin yksimielisyyden alku olikin ollut.

Tulokseton oli voutiin nähden tavallisesti myöskin Elisabetin yritys selittää hänelle tätä kieltäymisen asiaa puhtaasti uskonnollisena, henkisen rakkauden vaatimuksena, josta yksistään riippuu, milloin ja miten Jumalan valtakunta maan päällä toteutuu, jopa toteutuuko se ajallisesti milloinkaan. Puheen jouduttua tähän uomaan, joka oli aina seuraus voudin liian innokkaista ehdotuksista, alkoivat vaivautuneen haluttomuuden rypyt ilmestyä voudin kasvoihin, ja hän haukotteli yhä syvemmin. Ellei tuolla Tolstoin opilla ollut tarkoituksena saada tämän näkyväisen maailman oloja pian kuntoon, ei hän puolestaan osannut siitä opista paljoakaan välittää.

Mutta vouti sai aivan odottamattaan voimakasta kannatusta omalle mielipiteelleen ja taholta, josta hänellä ei tätä ennen ollut mitään aavistustakaan.

Se tapahtui niinä aikoina, jolloin sosialistit tulivat meidän seuduillemme.

Mitä miehiä he oikeastaan olivat ja mistäpäin he olivat näille maille osuneet, siitä ei vouldilla yhtä vähän kuin muillakaan kyläläisillä ollut vähintäkään tietoa.

Ne olivat ensin tulleet ikäänkuin töihin vastaperustetulle uudelle sahalle, joka rakennettiin etäämmällä olevan lahden poukamaan. Vanha, Vieremän lähellä ollut pieni yksiraaminen sahalaitos oli tarpeettomana hävitetty ja sen savu-
piippu kaadettu maahan, kasaantuneiden sahanporo-kumpujen päälle.

Sitten tuli vielä suuremmissa laumoissa samoja sosialistejä niihin muihin tehtaisiin, joita perustettiin tuon etäämmän lahden rantamille, Kyrkstadin maille. Semmoisia tehtaita oli ensin pienoinen tiilitehdas, sitten kalkkitehdas omine louhimoineen, joita avattiin luonnon aarteista rikkaan pitäjämme eri seutuihin. (Myöhemmin on samaan tehdasrykelmään rakennettu mahdolloman suuri sementtitehdas kolmine polttouuneineen, mutta sen historia ei tosin enää kuulu tämän kertomuksen puitteisiin.)

Siihen aikaan kuin voutimme, niinkuin yllä on kerrottu, ihmetellen töllisteli uusiin tulok-

kaisiin ja korvat hörössä kuunteli heidän uusia puheitaan, ei vielä ollut seudullamme olemassa noita suuria komeuksia, jotka nyt viskaavat savupiippunsa pilvien tasalle ja todistavat itsestään peninkulmien päähän, muutettuaan pienen pysäkkimme ympäristön melkein kaupunkiksi puoteineen, osuuskauppoineen, näyteikkunoineen, kahviloineen, pankkeineen, teuras-tamoinen, partureineen, muotiliikkeineen, elokuvineen ja teatterineen, joka sijaitsee »Tietolassa», työvään uhkeassa talossa.

Tämä Tietola, joka on kaiken sen ympärille kasvaneen komeuden keskellä, ei kuitenkaan ole mikään viime aikain tuote, vaan se rakennettiin jo kuusikolmatta vuotta sitten eli melkein ensimmäisinä vuosina senjälkeen kuin sosialistit olivat seudullemme ilmestyneet.

He alkoivat kohta ahkerasti käydä Vieremän lukutuvassa ja lauantaikokouksissa, sillä he rakkastivat kokouksia ja mielellään pitivät puheita.

Mutta heitä oli paljon, ja usein tupa täyttyi niin, etteivät he saaneet sijaa, vaan useat jäivät pihalle. Ja kun siis tämäkin iso tupa oli heille pieni, niin he pitivät kokouksen ja päättivät rakentaa erikseen työväentalon, kovasti pohtien

kysymystä, mistä he nyt siihen tarkoitukseen rahaa saisivat.

Heidän joukossansa oli pienikasvuinen, mutta tenava mies, joka oli ennen ollut Valkomissa-töväen asioita sielläkin järjestelemässä. Hän sanoi heille: minä tiedän, mistä ja keltä rahoja saadaan.

Ja he lähettivät hänet matkalle niitä luvattuja rahoja noutamaan.

Seuraavana päivänä hän jo palasi matkaltaan ja vaikka hän oli lyhyt mies, kävi hänen katseensa ylimielisesti kaikkien, pisimpienkin miesten ylitse. Hän oli tullut harvasanaiseksi niinkuin mahtimies, jonka aivoituksia saa vain arvailla ei kysellä. Eikä puhunut enää kuin muutamilla vierusmiehilleen, nämä sitten saivat laverrelle kelle tahtoivat.

Ja mahtimies hänestä tulikin, sillä tämän matkan jälkeen hänet valittiin aina kaikkien kokousten puheenjohtajaksi ja pidettiin niin hyvin kuin koko sakin johtomiehenä.

Ei hän kuitenkaan ollut matkustanut kauemaksi kuin kahden asemavälin päähän.

Perille päästyänsä hän oli kohta askeltanut Mustion mahtavaan sukukartanoon, jota siihen aikaan hallitsi kamarijunkkari Linder. Pierist

miltei herraskaiselta näyttävä puheenjohtajane oli päässyt tulemaan hovin kaikkien puistojen ja loistokäytävien kautta kivisen, Kustaa III:n aikaiseen tyyliin rakennetun kaksikerroksisen päärakennuksen eteen. Siinä hän oli pysähtynyt hetkiseksi, ottanut lakin päästään, kuivannut valkoisella nenäliinalla otsansa ja niskansa, sillä oli hiostavan kuuma kesäpäivä, ja hän oli ottanut ilmeensä mustat verkavaatteensa. Sitten hän oli kääntänyt takintaskusta valkoisen tärkkikauluksen päälle pienen, punaisen tekorusetin, kiinnittänyt sen kaulaansa ja ikäänkuin voimia keräten puhallettuaan keuhkoistaan muutaman syvän henkäyksen oli lähtenyt kiertämään puoliympyrässä kirkkaimista pyöreätä tekonurmikkoa, jonka keskustassa oli jalustan päässä häikäisevästi aurinkoa heijastava hopeapallo, ja niinpä hänen edessään olivat nyt vain portaat suurine pääovineen.

Puheenjohtaja kyllä ihmetteli, että nämä portaat olivat niin kokonaan vartioimattomia, ja hän ajatteli, että sitä pidettiin tarpeettomana välikappaleena, koska ei otaksuttu muiden kuin herrasväestön uskaltautuvan näille paraatiportaille. Mutta ovessakaan ei kukaan tullut hänelle lähemmäksi, vaan hän jatkoi kiertämistä yökkietä osoittamaan. Hän kohensi heittäytymään ja astui niska jäykkänä sisälle.

Aulassa häntä vastaan tuli lakeija juosta siputtaen nopeasti alas yläkerran rappusia, kumarsi kohteliaasti ja johdatti samoja rappusia ylös odotushuoneeseen, jossa hän kysyi vieraan nimeä ja ammattia.

— Virkkalan työväenyhdistyksen puheenjohtaja, — vastasi tulija silmiänsä sipristäen, pää koholla. Sillä hän jo tiesi siksi tulevansa.

Lakeija meni ilmoittamaan, ja vähän ajan kuluttua aukenivat sisähuoneen ovet selko selälleen.

Huoneessa vallitsi suloinen viileys ja puoli-hämärä, sen ikkunat olivat silkein ja sametein verhotut. Vain etäisimmän ikkunan luona oli valoisampaa. Siinä oli suuri tamminen kirjoituspöytä ja sen ääressä istui pöytään päin kumartuneena kamarijunkkari, yllään komean kirjava yömekko.

Mutta hänen edessään pöydällä ei ollut asiakirjoja eikä papereita, vaan ylt'ylä vihreän veran oli levitetty korttipeli. Se oli järjestetty niin, että kolme korttia oli aina ryhmitetty yhteen avonaisina.

Ja näihin hän nyt tuijotti niin uskoin, että ei malttanut sen kuin katsahtaa tulijaan ja viitata istuutumaan.

Rohkea puheenjohtaja istui yksinäiselle tuolille ovenpieleen.

— »Ohoh näitä rahoja, näitä rikkauksia» — hän ajatteli, — »eikö niistä jotakin riittäisi työväellekin!»

Hän näki kamarijunkkarin toisinaan nostavan hattänsä ikäänkuin ottaakseen jonkin korteista, toisinaan ottavankin ja pitävän sitä koholla, mutta voimatta päättää, mihin ryhmään se oli iirrettävä, hän aina palautti sen siihen, mistä oli otannut. Ja tuli yhä kiintyneemmäksi vaihteeseen korttitilanteeseen, josta hän ei näyttänyt parhaalla tahdollaankaan voivan selviytyä.

Vieras oli kyllä kuullut kerrottavan, että tämä tuuluisa kamariherra oli huima kortinpelaaja. Vain äskettäin sanottiin hänen Pietarissa pelanneen korkean virkamiehen kanssa, jonka olisi ollut määrä tulla kuvernööriksi Suomeen. Virkamies oli joutunut tappiolle kerta toisensa perästä ja vihdoinkin pannut koko omaisuutensa yhden ainoan kortin varaan. Menetettyään nytkin hän oli kohta matkustanut Imatralle ja heittäytynyt oskeen.

Vaikea oli puheenjohtajan kuitenkin käsittää, kuinka tuo herra saattoi pelata yksin. Semmoista hän oli ollut vielä milloinkaan nähnyt. Sanottiin

hänen usein yökaudet istuvan näin levitettyjä korttipakkojen ääressä, siirrellen lehtiä paikasta toiseen.

Vai olisiko hänen vain niin sanomattoman ikää elää? Tai ehkä hän sillä tavalla vain karkoitti tuon pietarilaisen ystävänsä surullista muistoa. Kesantopellot, joiden ohi puheenjohtaja äskettäin oli tullut, pölysivät kymmenien mahtavien hirsikkäparien niitä äestässä, tuottoisa koski kolkotti ihmeellisten puutarhojen läpi, joissa ihmeellisten koskista johdetut vesisuihkut pulppusivat ohi maan, kastellen hyötyisiä taimilavoja ja ulkomaisten puiden juuria, tallissa hirnuivat nuoret ratsuvarsat, valkoiset huvimajat ja ikitammun tuuheat lehvät soivat siimestä, ja — kaiken ylläpäin — tämän keskellä miehellä oli ikävä!

Täytyi lopulta otaksua, että kamarijunkerikari oli kokonaan unohtanut vieraansa läsnäolon.

— Ellen minä nyt leikkaa rahaa, niin en muuta loinkaan! — ajatteli puheenjohtaja.

Hän rykäisi.

Nyt kamarijunkerin havahtui korttiensa ääriin, ja suuri hoviherra kun oli, hän nolosi omaa epäkohteliaisuuttaan. Mutta se kaikki siinä vieraalle vain eduksi.

Sillä korjatakseen laiminlyöntinsä kamarijunkkari tuli kohta ketterästi hänen luokseen, kätteli isesti ja istutti syvään nahkanojatuoliin, jomaiseen hän itsekin istuutui, sekä rupesi kohtaasti tiedustamaan tulokkaan asuinpaikkaa, tija ja asiaa.

Hän kuunteli vierastaan ensin sangen virkeänä, hnat pingoitettun suurina ja kirkkaina, mutta plnikasvuisen miehen äskeisestä maantien pöatä ja kuumuudesta tulehtuneet kasvot jollakin t oin nukuttivat kamarijunkkaria, koskapa hä- lli silmäluomensa alkoivat painua, seikka, josta tti olisi kyllä öisin ollut onnellinen.

Mikonäkö se saattaa tottuneenkin hoviherran yttää. Vain pelkästä asiakkaan vaatetuksesta satunnaisesta hiostumisesta hän voi päättää: u tuosta miehestä ei ainakaan ole ikinä lähtevä äsään kiinnostavaa!

Nukutti aivan armottomasti.

Mutta henkiset arvot, parhaimmat puhelahjat, ä lennokkain mielikuvitus ja ovelimmat aivot ät kaipaa kuinkaan tilavaa aivokoppaa, vaan ään pienestäkin keskuksesta aatteet viskautuvat looille valtavina kuin auringonsäteet tai riehu- ki salamet, jotka valaisevat taivaan idästä ha- an länteen.

Suuri oli tämä mies puhujana, vaikka ist vartalonsa oli pieni, ja niinpä hän osasi kasvatä itsensä jättiläiseksi, kostaen pienuutensa ää valtavimmalla koolla, joka hämmästytti lusan, kuohutti hänen mieltänsä tai pani k. kyyneltymään, milloin mitenkään, — mukie enää torkkumaan.

Nyt hän herätti kamarijunkkarin muutaal odottamattomalla äänenkorotuksella, ja snä keen ei uinahtamisesta enää tullut mitään,

Lähes puoli tuntia yhteen menoon puh johtaja paasasi hienolle kuulijallensa tämäut keksikään päästämättä juonta huomiosta k

Puheen aiheena oli lämpimän, tilavan, in san kodin välttämättömyys jokaiselle ihmis siis myöskin sille raatajajoukolle, jonka pta tuksista ihmiskunta elää. Työväentalo oli yy sellaisena lämpimänä ja valoisana kotina, sii Virkkalankin työläinen oli tunteva todin lepoa ja virkistystä raskaan päivätyönsä jää. Ja semmoisen kodin hankkimiseksi hän n t noi olevansa rahankeräys-matkalla.

Koko tämän puheen aikana oli kamarijuriho joka oli jo luonnostaan sangen punaverinenaä siitäkin yhä enemmän punastunut, kunnittä nen hiipiänsä oli tummasti punasinervänä.ma

tui selin valoon, ei vieras voinut erottaa,
 vämä punastus ehkä jatkuvan vihastumisen
 ä, jolloin saattoi odottaa kiihvastumisen
 lusta ja oli paras katsoa selväksi tiensä
 . Mutta kun välimatka oli aivan lyhyt ja
 kiepsahtaminen tuntui helpolta, päätti hän
 in koettaa ja panna nyt todella parastansa.
 aalkoi kuvata laajalti työläisperheiden toi-
 snan valotonta elämää ahtaissa kasar-
 na, ja huomattuaan kamarijunkkarin alka-
 uhermostuneesti nytkähdellä, ikäänkuin
 äutella sormillaan tuolin nahkoja, hän
 a käyttää viimeistä tilaisuutta ennen tule-
 n ulospotkaistuksi ja laulaa julki koko
 nlen.

ptailien eri suunnille huoneessa oleviin
 iyyksesineisiin, kultapuitteisiin tauluihin,
 ,siin seinäpeileihin, mattoihin, flyygelei-
 dimalteleviin kattokruunuihin hän puhe-
 jää koko voimalla antautui tekemään ver-
 n tämän ylellisyyden ja työläiskasarmien
 den välillä. Valmiina hyökkäämään ovelle
 rihdoin vaahto suussa kiihoittui nopeasti
 enaan mehevimpiä myrkyllisyyksiään, vä-
 nittä enää muusta kuin ilmeisesti epäonnis-
 ä.matkansa kostamisesta.

Silloin kamarijunkkari äkkiä kohosi seisovalensa.

Vieras olisi nyt livahtanut ulos, ellei olisi kamarijunkkarin käännähtäessä hämmästykseseen huomannut kyöneleiden kimaltelevan tämän silmissä. Hän jäi suu auki katsomaan kamarijunkkarin jälkeen. Tämä meni huoneen toiseen, etäisempään nurkkaukseen kassakaappinsa luo, jonka hän avasi, ottaen sieltä jotakin, sitten taas sulki. Sitten tuli taas puheenjohtajan luo ja hänen kädessään oli 10 000 markkaa Suomen pankin seteleissä, jotka hän antoi vieraalleen sanoen:

— Nämä ovat sen Virkkalan työväentalon avustukseksi.

Eikä ottanut vastaan kiitoksia eikä huolinut kuittia, sanoen taas:

— Minä luotan siihen, että te ette petä työväen asiaa.

Ja hyvästeltyään meni nenäliinalla silmiään kuivaten takaisin korttiansa ääreen.

Siitä ajasta asti alkoi puheenjohtajan nousukausi. Hän tuli suurten työläisjoukkojen johtajaksi ja hänen puhetaitonsa terästyi terästymistään. Rakennusyrittystä suosittiin työläisten taholla joka puolelta, ja kun eräs paikkakunnalla

suva hyväntahtoinen arkkitehti oli antanut
 eille suurenlaisen lainan, vieläpä laatinut ilmai-
 seksi upean rakennuspiirustuksen, ei tarvinnut
 nää moniakaan teatterinäytäntöjä, tanssi-ilta-
 nia ja arpajaisia pitää, ennenkuin saatettiin
 vetä työväentalon kivijalkaa perustamaan.

Eipä siis ihme, että näin kuuluisa puhuja,
 joka oli kääntänyt seudun rikkaimman herran
 mielen työväelle suopeaksi, teki mitä valtavim-
 pään vaikutuksen, kun hän palatsissa oleiltuaan
 mestyi hirsiseinäiseen, hämärävaloiseen Viere-
 män lukutupaan kuuntelemaan, mitä tässä mata-
 ssa majassa oikein keskusteltiin.

Voudin suureksi mielihyväksi juuri tuo kysy-
 mys, jossa hän ja kenraalska olivat olleet eri-
 mielisiä, sattui samana lauantai-iltana joutumaan
 keskustelun alaiseksi silloin pidetyn esitelmän
 johdosta, joka koski julkisen elämän ja yksityi-
 sen omantunnon keskinäistä suhdetta ja jossa
 esitettiin voudin »merkinanto-teoriaa» vastaan,
 ja is tuolle voudin mielestä epätoivoiselle saa-
 mattomuuden kannalle.

Esitelmän johdosta oli syntynyt keskustelu,
 jonka aiheutti eräs Vieremän tuvassa nyt ensi
 kertaa esiintyvä nuori työmies. Hän sanoi it-
 änsä nuor'sosialistiksi ja kertoi kuuluvansa

nuorsosialistien seuraan, jotka olivat ottaneet ohjelmaansa tämänkin aseista kieltäymisen.

Mutta — sanoi hän — emme me aja tätä asiaa suinkaan Tolstoin mielessä, niinkuin asetaistelu muka olisi jonkun Jumalan kieltämä tai oman-tunnon vastainen. Jumalat eivät kuulu sosialismin ohjelmaan, vaikka emme kielläkään niihin uskomasta, joka tahtoo. Me taistelemme *porvarista* vastaan. Me palvelemme toistaiseksi hissuksiin heidän armeijoissansa, mutta kun seuramme on kasvanut niin suureksi, ettei enää ole montakaan nuorta miestä, joka ei siihen lukeutuisi, silloin sanomme: seis, porvarit! Jo riittää!

Voitokkaana vouti riemumielin katsahti esitelmöitsijästä Elisabetiin, joka oli kuunnellut nuorsosialistia sivuhuoneiden ovensuussa.

— No jaa, ja mitä sitten tapahtuisi? — kysyi Elisabet mieltänsä rohkaisten, sillä hän arkaili julkisesti puhumista.

— Koko valta olisi silloin köyhälistön käsissä! — sanoi nuorsosialisti pontevasti.

Hyväksymisen humaus kävi väkijoukossa.

Julkisuuden kammosta ja sydämentykytyksestä väräjäväällä äänellä Elisabet uskaltautui edelleen kysymään, rupeaisivatko he aseilla

puolustamaan köyhälistön valtaa, jos joku tulisi sitä heiltä ottamaan?

— Se on tietty! — huudahti nuorsosialisti vääjäämättömän varmasti ja kiihoittavasti.

Mutta paitsi joitakin innostuksen äännähdyksiä nuorempien keskuudesta oli hyväksymisen ilmaisu tällä kertaa epämääräisemmät. Oli useita epävarmoja, joiden silmät huolestuneen kysyvinä kääntyivät Elisabetiin päin. Elisabet oli käynyt aika noloksi eikä vastannut enää mitään.

Sensijaan hänen vanha ystävänsä Sarénska, joka iltaisin linkutteli maidolla Elisabetin luona, mutta hartaan kirkollisuutensa vuoksi ei voinut vapaasti — niinkuin kumpikin olisi halunnut — keskustella *henkisistä* asioista hänen kanssaan, avasi suunsa, ja loukkaantuneena nuorsosialistin jumalattomuuteen, hampaattomina lonksahtelevin ja vapisevin leuoin huusi:

— Ja muuta merkkiä ei teille anneta kuin on Ihmisenpojan tulemus, koska pasuunat pauhaa ja pitkäisen tuli leimahtaa idästä hamaan länteen!

Muutammat sosialisteista rähähtivät nauramaan ja siitä rohkaistuina muukin väki alkoi joko nauraa tai ääneen keskustella, räikein sanoin kukin esittäen vastakkaisia väitteitään.

Tämä kiihkeä väittely oli jotakin Vieremän tuvassa ensi kertaa tapahtuvaa ja järkytti Elisabetin mieltä.

Kääntääkseen keskustelun muille urille hän nyt istahti pöydän ääreen ja sanoi tahtovansa illan ohjelman jatkoksi lukea ääneen sadun, jonka oli löytänyt Tolstoin kirjoitusten joukossa. Sen jälkeen ruvettaisiin laulamaan.

Satu oli itämaisestä kuninkaasta, joka tahtoi tulla onnelliseksi ja jolle hänen viisaat neuvonsa olivat sanoneet, että tuon tarkoituksen voi saavuttaa, jos hankkii käsiinsä maailman onnellisimman miehen paidan ja vetää sen yllensä. Kuningas lähetti nyt valtakuntansa kaikkiin osiin semmoisen paidan etsijöitä. Ja nämä suuntautuivat kaikkialle, missä vain luulivat onnea olevan, jättämättä pois ainoatakaan huvilinnaa, ainoatakaan aarteiden ja rikkauksien omistajaa, ainoatakaan kuuluisuutta, liikemiestä, koroilla eläjää. Mutta tutkivatpa he ketä tahansa, kaikilla oli aina jotakin, mikä esti häntä olemasta täysin onnellinen. Vihdoin löytyi kuitenkin mies, joka lähettiläistä tuntui todellakin olevan täydellisesti onnellinen. Mutta tämä taas oli niin köyhä, ettei hänellä paitaa ollutkaan.

Odottamattoman äkkikäanteensä vuoksi satu näytti suuresti huvittaneen läsnäolijoita. Ja Elisabetin tarkoittama mielialan keventyminen näytti suotuisalta yhteisen laulelun alkamiseen.

Mutta silloin puheenjohtaja avasi suunsa. Hän oli vältellyt keskusteluun sekaantumasta. Nyt hän nousi seisoalleen. (Hän ei milloinkaan pitänyt puheita istualtaan.) Ja kaikki samassa vaikenivat. Kutkutellen kuulijain hermoja hän alkoi venytellen:

— Sen ajan lähestyminen, — sanoi hän, — josta tässä on nostettu kysymys, sen ajan, sen tulevaisuuden kaukaisuus tai läheisyys, sanon minä, jolloin valta on proletariaatin, jolloin se on köyhälistön, jolloin se on raatajain käsissä, riippuu kokonaan ja yksistään Karl Marxin aatteen kehityksestä ja edistyksestä työläiskansan keskuudessa, sen leviämisestä yhä laajemmalle joukossamme. — Mitä ihminen yksin voi? Mitä yksilö saa aikaan, olivatpa hänen ajatuksensa ja mielipiteensä kuinka jalot tahansa? Eikö hän ole niinkuin kaarnanpalanen, jota valtameren aallot heittelevät? Ja mitä maailma hyötyy hänestä ja hänen uhrautuvaisuudestaan, vaikka hän riisuisi yltään viimeisen paitansa antaakseen sen lähimmäiselleen? Mitä me hänen köyhyydestään ja

voimattomuudestaan? *Rikkaita* me tahdomme olla! Niin, veljet, tämän maailman ihanat aarteet me tahdomme omistaa, luonnon runsaat antimet ovat meidän, me tahdomme päästä omaamme käsiksi! *Köyhyys* on häpeä! *Köyhyys* on *rikos!* — Ja mistä johtuu se, että ne, jotka omin käsin ja hiki otsalla nostavat kullan maan uumenista . . . mistä se johtuu, kysyn minä, että he nostavat sen porvareille ja itse jäävät ryysyihinsä, mistä? Mistä johtuu, että rikas maanomistaja korjaa aittoihinsa puhtaan voiton niiltä kypsyyttään nuokkuvilta, eloa ja onnea lainehtivilta pelloilta, jotka *te* olette ojittaneet, jotka *te* olette kuokkineet, kyntäneet, äestäneet, kylväneet, jotka *te* olette nälkäpalkasta niittäneet, joiden viljan olette puineet ja jauhoiksi hieroneet, mistä johtuu, että itse aina jäätte entisiksi ryysyläisiksi, entisiksi orjiksi? Mistä vihdoin johtuu, että kapitalisti paisumistaan paisuu, mutta te kuihtumistaan kuihdutte hänen tehtaissansa, imien pölyä keuhkoihinne, valosta tietämättä, sivistyksen hedelmiä maistamatta? Mistä se johtuu, kysyn minä? — Mistä muusta se johtuisi kuin juuri siitä erehdyksestä, että jokainen meistä on *yksin*, olemme hajalla toisistamme kuin pelästyneet lampaat, ajatellen

kukin omaa yksityistä sieluamme tai säästellen nälkäpalkastamme vaivaisia pennejä ajallisen vanhuutemme varaksi. Maa on meidän, sen aarteet ovat meidän, ja on voima, joka on myös saattava ne meidän käsiimme? Se on *yhteenliittymisen voima*. Liittykää yhteen, järjestykää, ja te luotte mahdin, jota eivät mitkään asevallat pysty vastustamaan. Sillä jos te *yhtaikaa* kaikki lakkaatte töistä, joita teillä teetetään, jos vesipumput pysähtyvät, jos myllyjen kivet seisahduttavat, jos valot sammuvat *yhtaikaa, yhtaikaa, yhtaikaa!* sanon minä, — niin kolmessa päivässä on porvaristo kukistettu ja valta on meidän. — Mitä taas siihen kysymykseen tulee, onko tämä vallan siirtyminen köyhälistölle tapahtuva rauhallista tietä, aseettomasti, vähitellen, historiallisen kehityksen kautta, vaiko verisen vallankumouksen avulla, niin siitä asiasta Karl Marx ei ole antanut meille mitään varmaa ennustusta. Minun nähdäkseni hän on ajatellut, että kaikki on riippuva porvaristosta itsestään. Jos porvarit ajoissa huomaavat, mitä heidän rauhaansa sopii, niin mihinpä silloin aseita tarvittaisiin, mutta elleivät huomaa, niin totisesti ei köyhälistökään ole oleva aseettomana, kädet ristissä jäävä katsomaan vallan luisumista takaisin porvariston

käsiin, vaan on ottava omansa vallankumouksin, niin, jos tarvitaan, verisinkin vallankumouksin. — Tämä lopullinen päämäärä, kaiken vallan siirtyminen köyhälistön käsiin eli — jos niin tahdotaan sanoa — tuhatvuotisen valtakunnan täytyminen maan päällä, on tietenkin sangen kaukaisen tulevaisuuden takana. Mutta sitä ennen meidän onkin paljon opittava, meidän on opittava valloittamaan, meidän on lyötävä maahan porvariston etuvarustukset yksi toisensa perästä, meidän on osattava olla sosialidemokraattisen puolueen jäsenenä, unohtamatta, että yksin emme voi mitään, yhdessä voimme kaiken, meidän on saatava itsemme taistelukuntoon, meidän on voitava hyvin, meidän on syötävä paremmin, meidän on asuttava jalommin, meidän on turvattava toimeentulomme, lastemme tulevaisuus, vanhuksiemme päivät! Siis veljet, ei yksin, vaan *yhtaikaa!* Liittykää yhteen, järjestykää! Tulevaisuus on meidän!

Tämän puheen kuultuansa Vieremän lukutuvan ennen niin hiljainen kuulijajoukko alkoi ihastuksen valtaamana liikehtiä, kerääntyen puheenjohtajan ympärille, joka asettui valmistavasti kirjoittamaan paperille puolueen uusien jäsenten nimiä.

Vouti katsahti taas voitonriemuisesti kenraalskaan, tällä kertaa kuitenkin myös säälivästi hymyillen, ikäänkuin olisi tahtonut reipastuttaa ja lohduttaa niin pahasti alakynteen joutunutta emäntäänsä, ja sanoa hänelle: no älähän ole kovin pahoillasi, mutta eikö ollutkin semmoinen puhe järkiin menevää!

Elisabet oli todellakin kuin pois pyyhkäisty yleisestä huomiosta. Hän tunsu varmasti, ettei nyt auttanut enää mitään selitellä, niin paljon tärkeitä kuin olisikin ollut sanomista äskeisen puheen johdosta ja niin halukas kuin hän olisikin ollut perusteellisiin selittelyihin.

Hän olisi ehkä tullut alakuloiseksi tämän suuren tappionsa vuoksi, mutta oli muuan seikka, joka oli suorastaan ilon keränä ruvennut liikahtelemaan sydämen pohjalla.

Sen aiheutti hänen ystävänsä Sarénskan äskeinen esiintyminen, kun tämä vanha, hampaaton mummo oli pehmeillä, ryppyisillä, toisiinsa vajoavilla huulilla koettanut antaa mahdollisimman äänekästä pontta sanoillensa Ihmisenpojan tulemisen merkeistä.

Heidän yhteisissä keskusteluissaan Elisabetin kanssa oli aina tehnyt haittaa se seikka, että juuri keskustelun vilkkaimmillaan ollessa saattoi vahin-

gossa tulla kosketetuksi jokin kirkollinen uskonnokappale, ja silloin heidän aina oli vaiettava, sillä kumpikaan ei tahtonut väitellen rikkoa perin ystävällisiä välejä. He eivät siis mielellään voineet puhella henkisistä asioista, joista kumpikin olisi kuitenkin mieluummin keskustellut.

Mutta nyt tuo Sarénskan ajatus, että vasta Ihmisenpojan tulemus oli köyhälistön vapauttava orjuudesta, salaman tavoin valaisi Elisabetille Sarénskan uskon syvyydet. Sanottiinhan evankeliumissa ihmisenpoikaa myös totuudenhengeksi ja puhuttiin sen tulemuksesta. Salammat ehkä tarkoittivat vain totuuden yleistä tunnistamista, josta tuhatvuotinen valtakunta riippui.

Elisabet iloitsi. Nythän hän saattoi tällä pohjalla ottaa ystävänsä kanssa henkisetkin asiat puheeksi.

Sillä Elisabet uskoi niinkuin Sarénskakin, että mitään muuta orjuudesta vapauttajaa ei maailmalla ollut kuin sisäinen totuudenhengi.

AIKAMME PROFEETAN PUHEILLA.

Voudin mielipide merkin antamisesta eli yhtäaikaista aseista luopumisesta sai kannatusta vielä toiseltakin taholta kuin vain sosialistien, semmoiselta taholta, jolta hän olisi kaikkein vähimmin odottanut, nimittäin itse porvarienkin taholta.

Jotta nuoremmat näiden muistelmien luki-joista pääsisivät asiain perille, täytyy tässä tehdä lyhyt historiallinen katsaus menneisyyteen.

Venäjän panslavistinen puolue oli jo v. 1886 Moskovassa pitämässään, koko valtakuntaa käsitävässä puolueen edustajakokouksessa päättänyt valtakunnan täydellisen yhteyden ja voiman saavuttamiseksi venäläistää myöskin Suomen, joka oli ollut poikkeuksellisessa asemassa muihin, jo aikaa sitten venäläistettyihin rajamaihin verraten, nauttien sisäistä itsenäisyyttä Ruotsista perittyjen ja venäläisten keisarien vahvistamien hallitusmuodon ja perustuslakien turvissa. Nä-

mä lait olivat taanneet sille ei ainoastaan oman rauhan, oman virallisen kielen, oman autonoomisen hallinnon, omat valtiopäivät, vaan myöskin pääasian: oman asevelvollisen armeijan, jonka ylipäällikkönä oli oleva suomalainen mies ja jota oli käytettävä vain sisäpuolella maan rajojen, maan ja sen laitosten suojana, mutta ei saanut viedä maan rajojen ulkopuolelle.

Venäläinen puoluepäätös oli kaiketi helposti tehty ja »finis Finlandiae» sinetöity. Mutta sen toteuttaminen ei ollut venäläisille helppo asia. Oli tutkittava historiaa, oli syvennyttävä arkistojen asiakirjoihin, oli valmistettava yleistä mielipidettä, oli saatava yleisö kiihoitetuksi. Ja sittenkin tuntui Suomen venäläistäminen ja sen sisällisen autonomian hävittäminen mahdottomalta tehtävältä, jos vähäistäkään laillisuuden ja oikeuden varjoa tahdottiin säilyttää, mikä taas oli välttämätöntä Euroopan edessä. Kunnes vihdoin puolueen aktivistien joukosta astui esille mies, joka vähät välitti laillisuuden varjoista ja Euroopan mielipiteestä ja oli valmis katkaista maan gordilaisen solmun yhdellä iskulla.

Tämä häikäilemätön mies oli venäläinen kenraali Bobrikov, ja hänet nimitettiin nyt Suomen kenraalikuvernööriksi.

Hän oli luvannut pelkällä mahtikäskyllä julistaa Suomen Venäjän lakien alaiseksi maakunnaksi. Mutta heti tänne tultuansa hän huomasi, että täällä oli tie hänen panslavistisille aatteilensa jo valmistettu paremmin kuin olisi voinut toivoakaan. Hänen edeltäjänsä, kreivi Heidenin avulla olivat vanhat fennomaanit saatetut voittoon, ja he muodostivat nyt hallituksessa vahvan enemmistön karkoitettujen vihamiestensä, ruotsinmielisten sijaan, joilla oli vanhastaan ollut yksinomainen sananvalta maan hallituksessa. Puolueviha paloi ylimmillään. Uuden kenraalikuvernöörin ei tarvinnut kuin vähän aikaa jutella hallituksen jäsenten kanssa huomatakseen, että nämä — jo vanhakirkollisen käsitystapansa vuoksi — olivat taipuvaisia kuuliaisuuteen ylintä esivaltaa kohtaan, mutta lisäksi vielä, että he eivät olleet niinkään taipumattomia suostumaan venäjänkielen julistamiseen Suomen viralliseksi kieleksi suomenkielen rinnalla, jos vain ruotsinkieli sysättäisiin siitä asemasta pois.

Niin tapahtuikin.

Lisäksi määrättiin vain hallinnollisella asetuksella venäjänkieli pääoppiaineeksi kaikkiin kouluihin, venäläiset postimerkit käyviksi myös Suomessa ja niin poispäin.

Mutta kun samanlaisella asetuksella oli venäläistettävä myöskin sotalaitos, niin sepä ei enää käynytkään helposti. Jotkut vähemmistöön kuuluvat hallituksen jäsenet kieltäytyivät semmoista asetusta allekirjoittamasta ja promulgoimasta. Enemmistö sitävastoin suostui lähettämään sen ympäri maata kirkoissa julistettavaksi ja siten saattamaan lainvoimaiseksi.

Useat papit kuitenkin kieltäytyivät sellaista asetusta kuuluttamasta tai ilmoittivat kuuluttamisen käyneen mahdottomaksi, koska kansa oli ruvennut ääneensä veisaamaan kohta, kun kuuluttaja oli suunsa avannut. Näin tuon laittoman asetuksen lainvoimaisuus jäi kyseenalaiseksi, sen julistamista kun ei kukaan ollut kuullut. Asevelvollinen nuoriso jäi joukoittain pois kutsunnoista, ja varakkaampi porvaristo auliisti ja uhrautuvasti auttoi heidät ulkomaille venäläisen vainon tieltä.

Mutta vaikka pilkkopimeys nyt vallitsi tulevaisuuteen päin, mistä ennen aina oli totuttu odottamaan maan onnen voimakasta kajastusta, niin oli ihmisten mieliin kuitenkin syttynyt jokin uusi, ehkä ennen tuntematon valo. Oli kuin jokin uusi henkisyys olisi liidellyt ajassa, sitä olisi melkein sanonut uus'uskonnollisuudeksi.

Sen ytimenä oli luottamus siihen, että *omaatunto eli jumalantahto oli sokeasti seurattava ei ainoastaan yksityisessä elämässä, niinkuin jo vanhakin uskonto vaati, vaan myöskin julkisessa elämässä*. Näin ollen väärää, perustuslain vastaista käskyä, olipa se annettu tuomarille, virkamiehelle tai muulle kansalaiselle, oli oltava noudattamatta, niitä seurauksia ollenkaan lukuun ottamatta, mitä semmoisesta tottelemattomuudesta saattoi olla yksityiselle, vieläpä riippumatta siitä, näyttikö isänmaankin kohtalo semmoisesta menettelystä käyvän vielä entistäkin pimeämmäksi. Tätä voi sanoa uskoksi, koska semmoisen näennäisesti sokean menettelyn pohjana oli vakaumus, että omantunnon pelottomasta seuraamisesta ei loppujen lopuksi ole yksityiselle eikä voi olla isänmaallekaan muuta kuin siunausta.

Liike on historiassamme saanut »passiivisen vastarinnan» nimen.

Mutta nimi on ylen ahdas eikä ilmaise sen henkistä ydintä.

Liike muistuttaa suuresti vanhan Gandhin nykyistä taistelua Intian vapauttamiseksi vieraan ikeen alaisuudesta. (Tästä yhtäläisyydestä on Gandhi muuten itsekkin huomauttanut, pitäen Suomea siinä suhteessa edeltäjämäana ja suuresti

ihailleen niitä virkamiehiä ja tuomareita, jotka omaa kohtaloansa uhmaten rohkeasti asettuivat passiivisen vastarinnan kannalle.)

Siihen aikaan eli noin kolmekymmentä vuotta sitten, oli Leo Tolstoin maine Euroopassa ja Amerikassa ylimmillään, ja yleiseksi tavaksi oli tullut tiedustella hänen mielipidettään mitä erilaisimmissa asioissa, jotka tavallisesti koskivat voimakkaamman vallan harjoittamaa vääryyttä heikompaan vähemmistöön vastaan. Hänen vastauksensa levisivät sitten yli koko maailman sanomalehdistön ja lentolehtisten välityksellä, ja vaikutus oli suuri — ellei tosin välittömästi siihen valtaan, joka sortoa harjoitti, niin ainakin kaikkien maiden sivistyneistöihin, joille tapaus näin tuli tunnetuksi ja joiden mielipiteellä sentään oli painostava vaikutus mihin suurvaltaan tahansa.

Niinpä joukko meidänkin sivistyneistöön kuuluvia sekä suomen- että ruotsinmielisiä miehiä, jotka siveellisessä merkityksessä olivat siihen aikaan kansan todellisia johtajia ja jotka ensi kerran historiassamme olivat yhtyneet toisiinsa kielikysymyksestä riippumatta, katsoi tärkeäksi tiedustaa Tolstoin mielipidettä Suomessa alulle pannusta passiivisesta vastarinnasta, koska heistä

näytti tässä vastarinnassa olevan jotakin yhteistä Tolstoin vakaumusten kanssa, ja tietenkin myös koska siten saatettiin maailman huomio käännettyksi asiaan ja torjutuksi vääristellyt tulkinnat siitä kansanliikkeestä, jonka takana he olivat.

Kaksi lähettiä, joiden oli matkustettava tässä asiassa Tolstoin puheille Moskovaan, varustettiin tarpeellisilla asiakirjoilla, joista oli käyvä selville sekä Suomen oikeudellinen asema että koko se laittomuus, minkä Bobrikovin politiikka sisälsi.

Tolstoin huomio oli niihin aikoihin keskittynyt niin sanottujen »duhoboorien», aseista kiellettyjäin, asiaan, joiden tuhatlukuisia joukkoja hän koetti pelastaa Venäjän hallituksen ankarien vainojen tieltä.

Moskovaan tullessamme hän oli juuri saanut valmiiksi laajan »Ylösousemus»-romaaninsa ja sen myynnistä nostanut kustantajalta kymmenen tuhatta ruplaa, jotka oli varannut duhobooreille matkarahoiksi, ja puuhasi nyt paikan löytämistä maan rajojen ulkopuolella, minne nämä valtavat joukot olisi voinut sijoittaa.

Näin ollen Tolstoin päähuomio oli jo valmiiksi kiintynyt juuri siihen samaan kysymykseen, josta suomalaiset lähetitkin olivat tulleet hänen mieltänsä tiedustamaan.

Nämä duhoboorit muodostivat Venäjällä suuren uskonnollisen, epäkirkollisen lahkokunnan, jonka päätunnus oli usko, että ihmisen omatunto on jumala, rakkaus, ja senvuoksi he pitivät ihmistä pyhänä, koska hänessä oli jumala, ja ulkonaisestikin kumartaen palvoivat toisiaan.

Kun he siis näin pitivät ihmistä jumalan pyhänä temppeleinä, eivät he voineet suostua tsaarin käskystä edes oman kansan vihollisiakaan ampumaan, vaan sota tuntui heistä aseiden nostamiselta jumalaa itseänsä vastaan.

Vuosikymmenien aikana he olivat olleet Venäjällä hirmuisten uskonvainojen alaisina, mutta erittäin ankaran kohtelun uhreiksi he olivat tietenkin joutuneet nyt saman panslavistisen puolueen toimesta, joka uskonnonkin kysymyksessä yritti säilyttää Venäjän ehdotonta yhtenäisyyttä ortodoksisen kansankirkon merkeissä. Kun kidutuksista ei sittenkään ollut apua, alkoi synodi Pobedonostsevin johtamana taipua ehdotukseen, että lahkokunnalle annettaisiin lupa siirtyä vaimoineen ja lapsineen jonnekin maan rajojen ulkopuolelle. Nyt oli siis Tolstoin, joka oli suurimmalta osalta ottanut tätä valtavaa maastamuuttoa rahoittaakseen, toimitettava heille myöskin tyyssija rajojen tuolla puolen. Mutta

mikäpä Euroopan valtioista olisi ollut halukas ottamaan vastaan ja tekemään kansalaisikseen semmoisen väkijoukon, joka kieltäytyi asevelvollisuudesta? Ja niinpä, kun Euroopassa sellaista valtiota ei ollut, oli pakko hakea tälle epäsoitaiselle väelle tyyssijaa valtameren takaa, Amerikan Yhdysvalloista, missä yleistä asevelvollisuutta ei ollut voimassa.

Tolstoi puuhasi paraikaa oman poikansa lähettämistä Amerikkaan sopimaan sikäläisen hallituksen kanssa näistä asioista.

Tuli melkein surku nähdä Tolstoi-vanhusta niin rasittuneena ja niin monen kiireen ahdistamana, joita oli erityisesti juuri tänä aikana hänen ympärilleen kasaantunut.

Tähän tuli vielä lisäksi ehkä jokin sisäinen huolestuminen, joka ilmeni hänen kasvoillaan, — niinkuin hän ei olisi ollut oikein tyytyväinen koko hommaansa, ehkä taaskin epävarma siitä, auttaako hän todellisuudessa niitä ihmisiä, joita hän nyt rahallisesti avustaa jättämään maansa ja pakenemaan. Ainakin hän muutamia vuosia jälkeenpäin ja vielä myöhemminkin, kun jo saattoi päätellä duhoboorisen siirtolaelämän tulokista, usein sanoi: ihmisen ei ole hyvä vaikeuksien välttämiseksi jättää omaa maatansa.

Tuo oli kaiketi samantapaista epävarmuutta, jota hän tunsii Venäjän suurten katovuosien aikana, kun hän nälkäseuduilla suurilla rahasummilla avusteli hädänalaisia. Olihan hän vähän ennen sanonut rikkaalle rouvalle, joka tiedusteli, miten hänen oli rahojaan käytettävä: rahoilla ei voi ketään auttaa. Ja kun rouva yhä kyseli, mitä hän siis seteleillään tekisi, oli Tolstoi vastannut: polttakaa ne!

Paitsi tavallisia jokapäiväisiä kävijöitä, joilla oli kysyttävänä jos jonkinlaisia yksityisiä asioita, avioeroista, työalojen valitsemisista, sukupuolielämän vaatimuksista, jolloin hänen oli aina vetäydyttävä kysyjän kanssa syrjäisten kuuluvilta, oli tähän rauhattomaan aikaan erikoisen paljon kävijöitä tiedustelemassa hänen mieltään myöskin julkisen elämän kysymyksissä, varsinkin aseellisesta taistelusta hallitusta vastaan eli vallankumouksesta.

Panslavistisen puolueen aitovenäläinen isänmaallisuus oli äärimmilleen kiristänyt kokoontumis- ja sanavapauden, ja erittäin ankarin kourin piteli hallitus ylioppilaspirejä sekä näihin liitetyneitä professoreja, joita piirejä se piti kaiken pahan alkulähteenä. Siperiaan karkoitus, koti-tarkastukset, pidätykset, vangitsemiset kuulu-

vat päiväjärjestykseen. Mutta vallankumouksen henki oli alkanut paisumistaan paisua sitä enemmän, mitä enemmän sen purkautumista koettiin tukahduttaa.

Kun tulimme teekutsuille viimeisenä päivänä ennen Moskovasta lähtöämme ja nousimme yökerroksen laajaan saliin, oli pitkän vieraspöydän ääressä suuri joukko vallankumouksellisen nuorison johtajia, jotka teenjuonnin kokonaan unoh- taen ja epäjärjestyksessä istuen vilkkaasti väit- telivät Tolstoita vastaan, puolustellen väkival- taista vallankumousta.

Nuoret mielet oli saanut kiihdyksiin Tolstoin itsepäinen väite, että vallankumouksellinen peri- aate ei ole siveellisessä suhteessa asetettava olevia oloja puolustavan katsantokannan edelle, molemmat kun edustavat vain samoja väkivallan teitä, joita seuraten ihmiset luulevat pääsevänsä omien tulevaisuudenihanteittensa perille. Ja kun he alkoivat innokkaasti todistella omien ihanteittensa siveellistä etevämmyyttä, ei Tols- toi tahtonut mielellään sitäkään myöntää, vaan sanoi, että tuo etevämmyyden kysymys on mei- dän päivinämme arvosteltava jo aivan toiselta näkökannalta, nimittäin siltä, mitä *keinoja* käy- tetään omien hyviksi ja jaloiksi tunnustettujen

ihanteiden toteuttamiseksi. Ja tässä tapauksessa kumpikin käyttää ilmeisesti aivan samoja keinoja, nimittäin väkivaltaa. Erotusta ei siis ole ollenkaan olemassa. »Te olette kumpikin puoli aivan samaa väkeä», sanoi hän.

Sitten¹ hän, aivankuin jatkaakseen ja selventääkseen heille omaa kantaansa, kääntyi meidän puoleemme ja alkoi puhua asiasta, joka oli suomalaiset vieraat sinne tuonut. Hän kertoi vallankumouksellisille niistä uusista keinoista, joihin Suomessa oli turvauduttu taistelussa väkivaltaa vastaan, kertoi passiivisesta vastarinnastamme, asevelvollisten kieltäytymisestä kutsuntoihin saapumasta, virkamiesten ja tuomarien lakkoilusta laittomia asetuksia vastaan. Hän vertasi, yhä selventääkseen asiaa, tätä tottelemattomuustaistelua siihen suureen lakkoiluun, jonka esimerkiksi yliopistojen professorit olivat panneet toimeen ja joka ei ollut enää mitään lakkoilua vain palkankoroituksen¹ saavuttamiseksi, vaan tapahtui oikeudentunnon vaikuttimesta, siis epäitsekäissä, moraalisisissa tarkoituksissa. Tietysti eivät nämäkään lakot, yhtä vähän kuin suomalaisten asevelvollisten jääminen pois kutsunnoista, ole mitään absoluuttisia, ehdottomia lakkoja, vaan näyttävät olevan pantuja vi-

reille jonkin ajallisen, isänmaallisen tarkoituksen saavuttamiseksi. Mutta niiden merkitys on sitenkin tavattoman suuri. Ne osoittavat lakko-atteen levenevän yhä laajempiin piireihin, käyvän yhä henkevämmiksi, yhä enemmän lähenevän sellaista ehdotonta lakkoa, jonka vaikuttimena on kieltäyminen tappamisesta, kaikesta väkivallasta, siis lakkoa puhtaasti henkisen vaikuttimen nimessä.

Olihan tämä suomalaisten korvien kuultavaksi kylläkin selvä vastaus heidän tiedusteluunsa.

Mutta vallankumouksellisten keskuudessa se ei suinkaan herättänyt tyytyväisyyttä. Se tuntui masentavan heidän mieltään ja lopullisesti kääntävän pois lahjomattomasta Tolstoista. Sillä koko heidän uskonsa asian onnistumiseen oli heidän keinojensa väkivaltaisuudessa. Heidän suurpiirteiset suunnitelmansa kumoustaistelun alkamiseksi merivoimilla yhtäikaa valtakunnan eri osista, Sevastopolista, Kronstadtista ja Viaporista, olivatkin siihen aikaan jo valmiit.

— — —

Kun Vieremässäkin sitten kuultiin, että Tolstoi oli suopeasti arvostellut suomalaisten asevelvollisten jäämistä kutsuntoihin saapumatta, nosti vouti päänsä ylpeästi pystyyn ja tunsii ole-

vansa täydellinen voittaja tässä vaikeassa riitakysymyksessä, koskapa hänen mielestään Tols-toikin, hänen emäntänsä profeetta, oli hyväksynyt »yhtaikaisen» aseista kieltäytymisen. Juuri tämä yhtaikaisuus se oli hänelle pääasia, ja hänen ihanteensa toteutumisen ainoa mahdollisuus.

Vouti oli runollisuuteen hyvin taipuisa mies, ja se kuva, jonka hän kerran kaikkiaan oli ihmiskunnan tulevaisuudesta itsellensä luonut, oli hänestä niin ihana, niin onnekas, niin täynnä rauhaa ja keskinäistä ihmisrakkautta, ettei hän enää osannut ajatellakaan sen voivan jäädä toteutumatta, niinkuin se hänen mielestään olisi varmaan jäänyt, jos muuta tietä ei olisi kuin tuo kenraalskan itsepäinen »yksitellen»-teoria. Vouti ihmetteli, miksi ihmiset eivät ymmärtäneet tätä asiaa, se oli hänestä niin peräti yksinkertainen, hän selitteli sitä innokkaasti kaikille omassa keskuudessaan, mutta ei saanut muita oikein innostumaan niinkuin olisi tahtonut. Eihän toki maailman muuttumiseen kaikille onnelaksi tarvittu muuta kuin levittää miehestä mieheen tätä aatetta kansan seassa, sitten merkki, ja kaikki muuttuisi aivan itsestään hyväksi. Toverit sanoivat kyllä: niin, onhan se niinkin, tai joo ja jaa, mutta sen enempää ei heistä lähtenyt. Oi-

kein se kiukutti voutia, ja olisi tehnyt mieli heitä ravistaa.

Näin vouti.

Mutta merkillisintä oli, että suomalaisen passiivisen vastarinnan jälkeen Elisabetkin oli alkanut hiukan horjua »yksitellen»- ja »yhtaikaa»-teoriojen välillä.

Hän oli aina ennen hylännyt kaikki yhtäikäisuuden ajatukset senvuoksi, että semmoinen oli ajateltavissa vain jonkin tahallisen yllytyksen tuloksena, joten joku voisi aseista kieltäytyä vain siihen kiihoitettuna eikä omantuntonsa pakottamana. Ja sopimattomalta hänestä tuntui nuorukaisten kehoittaminen uhrautumaan tekoihin, joiden seurauksena saattoi olla vankeutta ja suuria kärsimyksiä, kun hän itse puolestaan ei ollut luopunut kaikesta, mistä olisi pitänyt luopua, vaan nyt eli päälliseksi maanomistajana, jonka oikeuksia maahansa viime tingassa suojeli juuri sotaväki! Ensinhän hänen itsensä oli oltava köyhä ja luovuttava kaikesta semmoisesta, mikä hänen kohdaltaan teki sotaväen tarpeelliseksi, eikä sälytettävä maailmanparantamisen kuormaa yksistään nuorukaisten niskoille, sanoen: menkää vankiloihin ja kärsikää meidän puolestamme! Oikeastaan ei hän ollut pitänyt

oikeutenaan selitellä ihmisille muuta, kuin että Jumala on rakkaus. Ja jos joku tämän totuuden käsitettyänsä luopui aseista, oli se tämän yksityinen asia, semmoinen henkilö kyllä jaksoi kestää vankeudenkin, sillä sen kärsimykset olivat hänelle pelkkää miehuuden iloa.

Mutta suomalaisen passiivisen vastarinnan jälkeen Elisabet oli alkanut vähän niinkuin horjua.

Hän ajatteli:

»Mitäpä jos tuosta tottelemattomuudesta, joka oli tapahtunut poliittisista syistä ja Suomen perustuslakien suojelemiseksi, todellakin voisi joskus kehittyä yleislakko totuudenkin vuoksi ja ihmisrakkauden vaikuttimesta!»

Ja vielä hän ajatteli:

»Miksi ei tässäkin asiassa innostuksella tulisi joskus olemaan ratkaisevaa merkitystä, niinkuin sillä oli ollut esimerkiksi suomalaisuuden herätyksen aikoina. Mitä olisi saatu aikaan, ellei olisi ollut tätä suurta, yleistä innostusta!»

Mutta vaikka hänen loogilliseen ajatteluun taipuisa järkensä voimakkaasti veti häntä pois haaveiluista ja sisäisen uskonsa aineellistamisesta, käskien vain edelleenkin pysymään omassa »yksitellen»-teoriassa, ketään omaan uskoonsa

kiihoittamatta, tekivät nuo haaveet jollakin lailla hänelle niin hyvää, ettei hän — ikäänkuin salaa itseltänsä — malttanut sittenkään olla vielä vähän haaveilematta. Sillä, tosin kyllä salaa, hän tunsikin omasta puolestaan tuosta passiivisesta vastarinnasta melkein yhtä suurta innostusta kuin entisinä aikoina Snellmanin aatteesta.

Siksi hän ajatteli yhä vieläkin:

»Ehkäpä tämä suomalainen passiivinen vastarinta on oleva alkuna uudelle suurelle innostukselle, joka tarttuu miehestä mieheen niinkuin kulovalkea puusta puuhun, kunnes koko maailma on herännyt totuudentietoon.»

Ja hän muisti lukeneensa Tolstoin evankeliuminkäännöksestä Jeesuksen sanat:

»Tulta olen minä tullut tuomaan maan päälle, ja kuinka haluaisinkin, että se jo leimahtaisi!»

KAUPUNKILAISIA VIEREMÄSSÄ KÄVI- JÖITÄ.

Niitähän voisi luetella aivan loppumattomasti, alkaen Elisabetin omaisista, jotka Pietarista käsin vuorotellen matkustivat Hangon-radan pienelle pysäkillä näkemään Elisabetia hänen Vieremässään ja joita oli nuorin sisar Olia, nuorin veli Kostja ja vanhin veli Misha.

Oliasta mainittakoon, että hän oli kyllä hänkin »tolstoilainen» (muun muassa hoiti kolmi-vuotista Maijaamme palvelijan asemassa kokonaisen vuoden), mutta hän oli lisäksi joutunut jonkin stundistisen lahkokunnan voimakkaan vaikutuksen alaiseksi, joita lahkokuntia oli Pobedonostsevin uskontovainojen johdosta syntynyt Venäjällä kuin sieniä sateella. Tästä hänen lahkolaisuudestaan johtui, että häneen oli tarttunut jokin saarnailevainen henki, jota Elisabet ei oikein voinut sietää. He väittelivät usein. Olia

puolestaan ei voinut suostua kaikkea yliluonnollisuutta kieltävään uskontoon, joka ilmeni Elisabetin lauseessa: toden yläpuolella ei ole yksikään uskonto. Oli kulki, loppumattomasti puhuen, Vieremän suuressa tuvassa ja kädellään, jonka kyynärpää nojautui toista kättä vasten, teki yksitoikkoisia, selitteleviä liikkeitä kuulijaa kohden. Kunnianasia tietenkin oli molemmille, että erimielisyydestä huolimatta täydellinen rauhallisuus säilyi, mutta tavallisesti Elisabet ensimmäisenä hermostui ja suutahti. Myöhemmin Oliastakin karisivat pois dogmit ja hänkin omisti yksinkertaisen tolstoilaisuuden. Hän elää vieläkin venäläisessä maakylässä, jaellen niukkoja leipäkannikoitaan maantienkulkijain kanssa, ja kieltäytyy tulemasta Suomeen ensiksikin, koska ei tiedä, pääsisikö enää takaisin, ja toiseksi, koska »ihmisen ei ole hyvä vaikeuksien välttämiseksi lähteä siitä maasta, johon hän kuuluu» (Толстои).

Kostja taas, nuorin Elisabetin veljistä, porhalsi eräänä kesäpäivänä — kenenkään siitä edeltäpäin aavistamatta — moottoripyörällään keskelle Vieremän pihaa, tullen maanteitse Pietarista asti. Pyörän hän oli itse valmistanut, suuri mekaanikko kun oli (siihen aikaan sellaisia pyöriä ei vielä ollut kaupassa).

Tämä Kostja oli nuoruudessaan ollut perheen »enfant perdu», ja hänen historiansa on seuraava:

Catherine Vignén, perheen äidin, kuoltua oli pikku Olia ollut vasta 9-vuotias, ja ukko Clodt, joka oli vaimovainajansa kuolinvuoteella ollessa antanut tälle lupauksen pitää lapsesta mitä tarkinta huolta, ryhtyikin ensin tyttöstä yksin hoitamaan, uskomatta sitä edes palvelijain käsiin. Mutta mies ei arvannut ennen kuin koki, millaisia vaikeuksia on lapsenhoidossa ja kuinka välttämätön siinä olisi naisen apu. Niinpä hän kerran meni taas kävelyttämään tyttöensä Letnij Sat-nimiseen kauniiseen kesäpuutarhaan, samaan puistoon, jossa oli hänen veljensä Pjotrin muovalema Krylovin muistopatsas lukemattomine satueläimineen. Lapset eivät milloinkaan kyllästy katsomaan tätä Pjotr Karlovitshin teosta. Olia tavallisesti istui sen edessä, leikkien hiekkakasassa, isän istuessa viheriäisellä penkillä, kirjaa lukien.

Mutta tällä kertaa istuikin penkillä joku rouva, ja isä jäi Olian viereen pistelemään kepillään joitakin reikiä hiekkakasaan. Silloin tuli siihen rouvakin ja tekeytyi kohta tuttavaksi pikku Olian kanssa, laittaen hänelle hiekkapullia, naureskellen ja puhellen kovin makeasti. Sitten

rouva kysyi jotakin isältä, ja kun isä oli vastannut, täyttyivät rouvan silmät kyyneleillä ja hän rupesi polvillaan ollen säälimään ja syleilemään Oliaa. Sen jälkeen he menivät isän kanssa molemmat penkille istumaan, ja isä taisi kertoa hänelle kaiken, mitä oli tapahtunut Olian äitiraukalle, joka vietiin kuoppaan ja kuoppa täytettiin mullalla, koskapa rouva piti nenäliinaa silmiensä edessä ja paineli niitä niinkuin ne eivät olisi olleet kuivat.

Seuraavanakin päivänä rouva odotteli heitä samalla penkillä, ja monena päivänä, ja sitten isä vei heidät molemmat huviajelulle, ja vihdoin rouva tuli Olian kotiin leikkimään yhdessä Olian kanssa, josta isä näytti hyvin iloiselta, ja rouva tuli heille monena päivänä. Kunnes eräänä kauniina päivänä Kostja kertoi, että nyt se rouva pahus ei mene ollenkaan heiltä pois, — että isä oli ottanut sen vaimokseen ja että oli ankarasti käsketty puhutella sitä äidiksi. Kostja tosin lupasi olla sitä milloinkaan tekemättä, mistä hän kohta joutui rouvan vihoihin.

Kostja vihasi omastakin puolestaan emintimäänsä silmittömästi.

Suhde pilaantui vuosi vuodelta ja loppui siihen, että Kostja löi rouvaa korvalle ja läksi pois kotoa.

Jonkin ajan kuluttua hän ilmaisi itsestään isälle kirjeessä, sanoen aikovansa tulla toimeen omin neuvoin eikä enää palaavansa kotiin.

Hän piti sanansa.

Elisabet ei ollut seurustellut hänen kanssaan kymmeneen vuosiin. Viimeksi he olivat pitemmästi olleet yhdessä siihen aikaan kuin Kostja, karattuaan kotoaan, toi Olian Viipuriin, paha äitipuolta pakoon. He asettuivat asumaan Aleksanderin ja Elisabetin luo Neitsytniemelle, jossa näillä oli vuokrattuna asunto tuparakennuksineen ja suurine puutarhoineen.

Kostja ei silloin vielä ollut saanut mitään työpaikkaa, vaan oli vetelehtinyt enimmäkseen laiskana. Sillä mikään voima avaruudessa ei ollut saanut häntä jatkamaan lukuja, kun hän kerran oli onnistunut keskeyttämään vastenmielisen koulunkäyntinsä. Siinä ei ollut auttanut Aleksanderin ankaraus eivätkä Elisabetin tuntikausia kestäneet selittelyt. Kostja oli lapsuudestaan saakka ollut innostunut vain koneihin, ja nyt, kun sähkövoima oli tulemassa käytäntöön, ei hän enää mistään muusta tahtonut tietääkään, vaan päivät pääksytysten pyöritteli kahta hiottua lasilevyä, jotka hieroivat hänelle plus- ja miinus-sähköä kahteen kultaliuskoilla täytettyyn

lasipurkkiin. Tätä akkumulaattorivehettä hän sitten aina käytti kokeiluihinsa.

Vielä hän oli innostunut myös talvilintujen pyydystämiseen onkivavan päähän kiinnitetyllä jouhipaulalla. Saatuaan sillä tavalla tilhen tai punatulkun elävältä kiinni hän vei ne tuparakennukseen, jossa hänellä oli suuri joukko eläviä lintuja istumassa kuusinäreiden oksilla tai leivinuunin reunoilla. Hän olisi aina ollut semmoisissa mielitöissä, mutta mitään toisten ihmisten keksimiä pakkotöitä hänen oli suorastaan mahdotonta suoritella. Se nyt oli kerran kaikkien Clodtien suuri sukuvika. Ja jos hän joskus oli antanut kelle lupauksen muuttaa elämänsä huomisesta päivästä alkaen, niin veltostui hänen ruumiinsa pelkän lupauksen painosta, ja hänen piti soitella harmonikkaa maaten selälään vuoteessa. Kunnes itse alkoi hävetä ilmaista leivänsyöntiään ja palasi Pietariin paikanhakuun. Tietenkään hän ei muuta paikkaa ajatellutkaan itselleen kuin semmoista, joka satoi hänet iäksi koneisiin.

Palveltuaan lämmittäjänä useita vuosia ja niukoilla palkoilla harjoiteltuaan konepajoissa hän vihdoin naimisiinmenonsa johdosta suoritti veturinkuljettajantutkinnon. Semmoisena hän

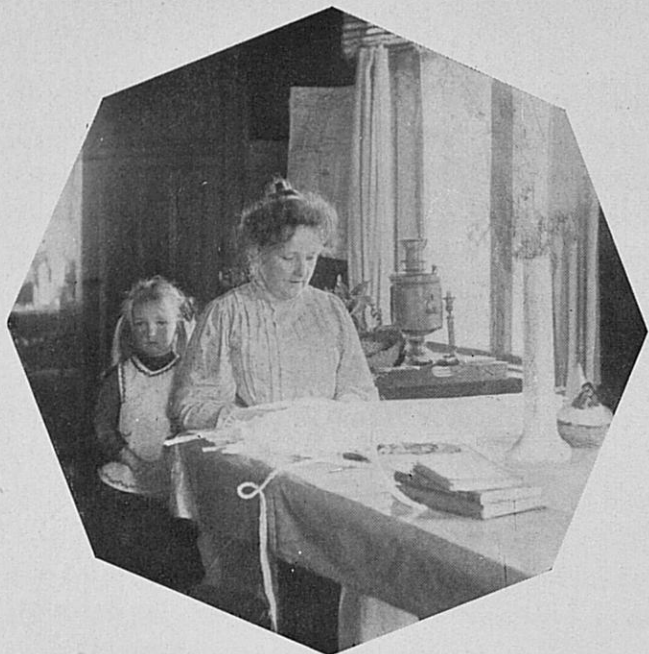
palveli Venäjän rautateillä parhaan ikänsä ja hänen korkein saavutuksensa oli, että hän sai erikoistehtäväkseen keisarillisten junain kuljetuksen. Hän oli lähestymässä 60:nnetta ikävuotansa siihen aikaan kuin hän porhalsi moottori-pyörällään Vieremän pihalle.

Nähtyään nyt veljensä vanhana veturinkuljettajana hämmästytti Elisabetia vielä enemmän kuin Kostjan lennähtäminen Vieremän pihalle se seikka, että hänen kanssaan nyt taisi puhella mistä asiasta tahansa ja että hänen elämänkokemuksensa olivat syvät ja totiset, vieläpä hänen mieltänsä kiinnittivät monet niistä kysymyksistä, jotka Elisabetilläkin aina olivat sydämellä.

Kostjalla ilmeni nyt olevan omituinen, omatekoinen usko. Sen nimeksi olisi sopinut *minä*-usko. Ja hän usein koetti selittää sitä toisille, vaikkei aina onnistunut.

Minä — sanoi hän — ei ole oikeastaan vain *minun* minä, vaan se on yhteinen ja sama kaikissa ihmisissä. Se on yksi, vaikka me luulemme, että meitä on monta.

Kun hänelle sanottiin täälläkin Vieremässä käyvän vieraisilla niin peräti erilaisia minuja, ettei niitä ikinä voisi samoina pitää, esimerkiksi sitä puheenjohtajaa ja Kostjaa, tai joku sanoi:

Emmy nuorimpansa kanssa Rantalassa.

Rantala.

jotakin neekeripoikaa ja Gladstonia, — niin hän-pä vain pysyi uskossaan. Eroavaisuus — väitti hän — johtuu vain ulkonaisista olosuhteista, kasvatuksesta ja muusta semmoisesta, mutta *minä* on sama neekerillä ja Gladstonella, he sen hyvin tietävätkin, koska nimittävät itseään samalla nimellä *minä*.

Elisabetin kanssa he yhtyivät tässä asiassa, sillä Elisabet ei ruvennut milloinkaan sofistisiin vastaväitteisiin, vaan ymmärsi Kostjan tarkoit-tavan, että *sinä ja minä* olemme oikeastaan yhtä.

He puhuivat myöskin kuoleman kysymyksestä ja Kostja siinäkin perusti kaiken minä-uskoonsa. Jos minä on yksi — sanoi hän, — niin silloinhan . . . oikeastaan . . . se on oikeastaan sama kuin . . .

Elisabet ymmärsi hänen ujostelevan sanoa: sama kuin jumala, ja vastasi pian:

— Niin tietysti onkin.

Josta Kostja oli hänelle hyvin kiitollinen ja sanoi ilahtuneena:

— Mutta sittenhän . . . minä . . . kuinkas sel-lainen minä voisi kuolla? . . . Siis minäkään en milloinkaan kuole.

Tämän sanottuaan hän jäi tiukasti katsomaan Elisabetin silmiin, ikäänkuin odottaen hänen myöntävää vastaustaan.

Elisabet katsoi vastaan, ja tuntien todella olevansa sama minä Kostjan kanssa, nyykäytti hänelle päätänsä.

Mitä sitten maailmanparannus-kysymykseen tulee, niin ei Kostjalla siinä asiassa ollut minäkäänlaisia suunnitelmia eikä vaatimuksia. Hän vain oli sitä mieltä, että jos ihmisellä vain olisi tilaisuus tehdä sitä työtä, jota *hän itse* pitää maailmalle tarpeellisimpana, niin työtätekevän elämä olisi onnea, niinkuin hänen oli ollut. Mutta sitä eivät ihmiset tahtoneet toisilleen sallia, vaan koettivat kaikin keinoin päästä määräämään, mitä toisen oli tehtävä. Kostja siis toivoi vain valistuksen kerran joutuvan sille tasolle, että ihmiset lakkaisivat *toisille* tehtäviä määräilemästä.

Siinäkin kysymyksessä he olivat Elisabetin kanssa yhtä mieltä.

Tämän Vieremässä käynnin jälkeen Elisabet ei enää saanut Kostjaa eläessään nähdä. Varmasti Kostja olisi mielellään käynyt vanhinta sisartaan vielä katsomassa, mutta tottapa hänellä oli samat syyt kuin Oliallakin olla Venäjältä lähtemättä. Niinpä hän sai elää loppuikänsä, vielä noin parikymmentä vuotta, valtakunnassa, jossa toiset kokonaan määräävät ihmisen työalan

ja hänen oma vaalivapautensa on lakkautettu. Hän kärsi perheineen suurta puutetta, sillä von'in ja paronin ei ollut helppo tulla toimeen Venäjällä, olipa hän kuinka kelvollinen veturimies tahansa.

Juuri viimeisellä hetkellä hänen oli kuitenkin onnistunut parantaa asemansa. Luultavasti jonkun vaikutusvaltaisen tuttavansa avulla. Kerran hän palasi kotiin pajasta ja alkoi lukea vaimonsa kouraan seteleitä, sanoen nyt alkavansa saada kuukautista eläkettä. Pani ensimmäisen tshervontsi-setelin vaimon kouraan, ja vaimo jo ilostui, pani toisen eikä vaimo voinut uskoa silmiänsä, pani kolmannen, neljännen, viidennen, ja vaimo puhkesi itkemään mielenliikutuksesta, jolloin Kostjankin oli täytynyt itkeä.

Mutta jo parin viikon kuluttua sai vaimo itkeä toisestakin syystä. Kostja kuoli.

Hänen sanottiin kuolleen sankarillisesti, niin kuin ihmisen aniharvoin näkee kuolevan. Oli kehoittanut omaisiansa olemaan surematta, ja pitääkseen jokapäiväisen kevyttä, huolettoman iloista tunnelmaa vireillä oli hän koettanut pilajutuilla heitä naurattaa. Vihdoin silmät ummistuivat.

»Nyt se taitaa tulla . . . Mutta älkää olko millännekään. . . »

— — —

Vanhin veli Misha kävi hänkin kerran Viere-
mässä sisartansa katsomassa, se Misha, joka oli
Clodteistakin kloonimaisiin.

Misha oli käyntinsä aikaan jo hyvin vanhen-
tunut, ja hänen muistinsakin oli niin mennyt,
ettei hän osannut sanoa olevaa vuosilukua,
vaan mainitsi siksi milloin mitäkin numeroja
edellisen vuosisadan lopulta.

Mutta muu järki leikkasi viisautta yhäkin kuin
partaveitsen terä, ja täysi ateisti hän myöskin
oli edelleen, niinkuin oli nuoruudestaan asti
aina ollut.

»Vai tässä vielä jumalia!» — sanoi hän, kun tuli
kysymys ihmiskohtaloista ja »johdosta».

Tämä voimakas mies oli kuitenkin hyvin
heikko — naisasioissa.

Ensimmäisen vaimonsa, Shuran serkun Lizan,
tuon »ihannevaimon» kuoltua, olivat kaikki hänen
asiansa alkaneet mennä alaspäin. Hän oli tosin
mennyt toisiin naimisiin ja tietysti sittenkin
sen kauniin naisen kanssa, joka maisemataulua
katsellessaan oli pitänyt puunvarjoa lehmänä
ja tietä jokena, ylenpalttisesti nauranut tyh-

myyksille, mutta komiikkaa ei ymmärtänyt. Sen vain oli ymmärtänyt, että oli maalattava toimeentulon vuoksi mahdollisimman paljon. Tämä oppi oli Mishalle myrkkyyäkin vastenmielisempää.

Erottuaan tästä toisestakin vaimostaan hän luisui tilapäisten naisten käsiin, jotka eivät ehtineet mitään maalauttaa ennenkuin hän heidät jätti. Kadotettuaan ensimmäisestä avioliitosta olevan poikansa Borisin, joka oli ehtinyt jo kapteeniksi, hän jäi maailmaan ypä yksikseen eikä yleensä välittänyt itsestään yhtään enempiä kuin hänestä muutkaan ihmiset välittivät. Voimatkin jo alkoivat heiketä ja hän alkoi rappeutua. Kunnes hänet korjasivat haltuunsa kaksi vierasta sisarusta, väittäen hänen olevan toiseen heistä tai ehkä kumpaankin muka rakastunut. Ja tietysti taas vain maalailemaan! He antoivat hänen asua pienessä viereisessä huoneessa, jonne olivat toimittaneet Mishan vanhan maalaustelineen, joitakin siveltimiä ja värien jäänöksiä siltä varalta, että saisivat hänet maalamaan ja nimellensä varustamaan joitakin taulusia, joita he sitten myivät hänen entistä suurta kuuluisuuttaan hyväksensä käyttäen muka hänen elatuksensa korvikkeeksi. Misha ei uskonut

taivaisiin, mutta että tämä oli helvettiä, se hänen piti uskoa.

Eivätkä nämä naiset sittenkään olisi ukkoa kohtaan näin armahtavaisia olleet, elleivät he olisi jostakin onkineet tietoihinsa, että oli olemassa vanha testamentti, jonka oli laatinut joku Clodt-suvun vainajista ja jonka mukaan suuret rahat olivat pankkiin talletettuina maahovin ostamiseksi Virossa suvun jo Ruotsin vallan aikoina menettämän Jürgensburgin hovin sijaan ja uusi maatila sitten jätettävä vapaaherralliseksi sukukartanoksi suvun vanhimmalle jäsenelle. Laaja maatila (Grönhof nimeltään) hyötyisine olutpanimoineen olikin testamentinmukaisesti ostettu, mutta nyt oli syntynyt riitakysymys, mitä tarkoitettiin testamentissa suvun vanhimmalla jäsenellä, vanhintako ikänsä vai esikoisuutensa puolesta. Ja naikkoset tuttavineen, joiden joukossa sattui olemaan myöskin asianajajia, toivoivat onnistuvansa todistuttaa Misha tuoksi suvun vanhimmaksi jäseneksi. Ihastuksissaan he jo haaveilivat siitä tulevaisesta onnelasta, joka heitä odottaa, kun he kerran pääsevät ystävineen asettumaan Grönhofin upeaan hovirakennukseen ja edullisesti vuokraavat sekä panimon että viljelykset.

Tässä vaiheessa olivat asiat, kun Misha kävi Vieremässä.

Myöhempinä vuosina Olia kirjoitti käyneensä häntä katsomassa Pietarissa. Kaikki oli ennallaan. Misha maalaili edelleen silloin tällöin, vaadittaessa, jonkin töherryksen, joka myytiin. Grönhofin asia oli tosin vielä vireillä, mutta naikkosten toiveet olivat lamassa, koska oli melkein helpompi todistaa, että Misha *ei ollut* suvun vanhin. Misha itse oli nähtävästi aina ollut tästä tietoinen. Hänelle oli tuo rahasta maalaileminen ollut niin helvetillistä piinaa, että hän oli koettanut vähentää menonsa äärimmilleen, siten yhä enemmän päästäkseen maalailemisen velvollisuudesta, kunnes naikkoset olisivat tyytyneet pelkkään eläkkeeseen, jota he hänen nimissään nostivat vuosineljänneksittäin.

Olia kirjoittaa katsahtaneensa tällöin hänen kaappiinsa. Sen ylähylly oli varattu ruokatarpeisiin, mutta niitä oli vain mustanleivän palasia ja pullollinen väkevää.

— Sanon sinulle, Olia, — oli hän virkahtanut, — mikä on »ihmisen tärkein tehtävä», se on tarpeittensa supistaminen äärimmäisen vähiin.

Vieremässä ollessaan hän meillä olleilla väreillä ja siveltimillä maalasi Elisabetille muis-

toksi taulun ja maalasi sen pitkästä aikaa ilmeisesti »tosissaan». Semmoisena se oli varmasti hänen viimeinen taulunsa.

Puitteisiin pingoitettu, suurenlainen kangas tuotiin hänelle telineille Vieremän tupaan, jotta kaikki vehkeet olisivat hänellä niinkuin ennen muinoin. Hän vaati vielä hiilipuikkoa. Näin kaikin puolin varustettuna hän, vanhan koulun maalaustavan mukaisesti, alkoi ensin sepitellä hiilipuikolla taulun linjaviivoja. Uudemman ajan luonnosta-maalaja ei olisi edes ymmärtänyt, mitä kaikkea hän viivoillaan ja pisteillään tarkoitti ja miksi hän oli niin perin tärkeän näköinen. Hän kallisteli päätään, milloin läheni, milloin loittoni kankaasta, ja kaikkea tätä — vain määritelläkseen, miten kaukana toisistaan ja millä välilinjalla ne kaksi pistettä oli olevat, jotka sittemmin saimme tietää merenpinnan alla hämmöittäviksi kiviksi. Lukemattomia kertoja hän eteni ja taas tultuaan kankaan ääreen muutti kivien asemaa ja joitakin muita tämän muutoksen vaatimia linjoja. Kun sitten kaikki oli näin suunniteltu ja merkitty ja hän näytti olevan tyytyväinen vastaisen taulun linja-arkitehtuuriin, hankittiin Elisabetilta pieni odekolonji-suihkuttaja, liika hiilenpöly huiskuteltiin vaatteella pois ja

luonnoksen päälle puhallettiin hieno ruiske kuorittua maitoa, joka sitoi hahmottelun kankaalle.

Sitten alettiin maalaus. Se ei kestänyt paljokaan kauemmin kuin tuo tarkkaan suunniteltu hiilipiirustus.

Taulun aiheena oli muistikuva Terijoen hiekkarannasta. Vain palanen siitä: muutama mänty, hiekkaviiru, aava meri, luultavasti juuri se paikka, jonka läheisyydessä Pjotr Karlovitshin oli ollut tapana pysäyttää vaunu ja lepuuttaa hevosta sillä aikaa kuin Elisabet ja Natasha juoksivat rannalle uimaan ja katselivat onnellisina meren aavaa ulappaa, jonka takana oli sininen Suomi.

Onnellisia, kauan sitten menneitä aikoja Miskallekin!

YHÄ ERILAISEMPIA MINUJA.

Niiden suomalaisten kävijäin joukossa, jotka aika ajoin pistäytyivät Vieremässä, ei ollut suinkaan keskenään vähemmän erilaisia »minuja» kuin edellisessä luvussa mainitut Elisabetin pietarilaiset omaiset.

Hänelle arvokkaimpia ja kaivatuimpia olivat Mathilda Wreden käynnit, johon Elisabet oli aikain kuluessa vain yhä enemmän kiintynyt, erilaisten ajatustapojen voimatta heidän väleihinsä mitään vaikuttaa. Heissä oli yhteistä sentään paljon enemmän kuin erilaista.

Neiti Wredellä oli siihen aikaan usein asiakin Vieremään.

Hän oli näet sijoittanut Vieremän läheisimpään naapuritaloon elätettäväksi erään vanhan, jo yli 80-ikäisen ukon, joka oli niitä hänen rakkaita vankejaan, elinkautisia.

Tämä ukko oli istunut 19 vuotta Kakolassa eikä olisi vielääkään sieltä heltinyt, ellei neiti Wrede olisi ottanut häntä sieltä pois ja luvannut elättää omilla varoillansa.

Sillä vaikka elinkautiset tavallisesti armahdetaan jo 12 vuotta palveltuansa, ei tätä ukkoa voitu vapauttaa, koska hän ei suostunut täyttämään armahduksen pääehtoa, myöntämään katumansa.

Säännöllisesti joka vuosi tuli tirehtööri hänen koppinsa ovelle kysymään:

— Eikö Kekki jo kadu rikostansa?

Johon vanki yhtä säännöllisesti vastasi:

— Enkä kadu, en yhtään kadu.

Lopultakin levisi päällysmiesten keskuudessa se vakaumus, että ukko ei ehkä halunnut jättää vankilan leipää ja oloja, joihin oli peräti eläytynyt ja tottunut, omaten siellä myös paljon tuttuja ja ystäviä. Ja kun mies oli jo peräti raihmainen lotkupolvi eikä hänestä saattanut enää olla yhteiskunnalle mainittavaa vaaraa, luovuttivat he hänet Mathilda Wredelle, — ehdonalaisesti.

Suoraan sanoen, eipä ollut ihmekään, että hänen suhteensa katumusmieltä pidettiin armahduksen saamista varten erikoisen tärkeänä.

Hänen rikoksensa laatu oli kaamea. Hänen nuorempana eläessään kotiseuduillaan kaukana Pohjanmaalla joku hänen kyläläisistään oli häntä pahoin panetellut, josta hän oli sydänveriinsä asti loukkaantunut. Ajan mukana ei tapaus ottanut unohtuakseen, vaan viha yhä kasvoi, ja aamuöistä hän oli kuin hullu, miettiessään parhainta kostotapaa. Ja kun panettelu lisäksi uudistui, oli Kekki tehnyt päätöksensä. Hän oli puumies ja hänen puukkonsa oli aina terässä. Hän otti taskuunsa viinapullon ja meni metsään siihen paikkaan, missä tiesi vihamiehen olevan halonhakkuussa. Nähtyään hänet Kekki joi katajapensaakaan takana kurkkuunsa puolet viinoista ja alkoi sitten lähestyä vihamiestään. Tämä, huomattuaan lähestyjän, otti piipun suustaan ja pahaa aavistaen asettui nojalleen selin pinoa vasten, kirvestä kädestään päästämättä. Mutta Kekki, juopuneen liikkeitä matkien, heilutteli viinapulloaan ja kohdalle tultuaan sanoi: hei, eikös jo sovita vanhoja vihoja! Toinen otti vastaan pullon, nosti sen huulilleen, kallisti kasvonsa taivasta kohden, ja kun hänen kitansa oli täynnä viinoja, hyökkäsi Kekki hänen kimppuunsa, kamppasi hänet lumeen selälleen ja viilsi puukollaan kielen ulos viinoihin läkä-

tyvän miehen suusta, sanoen sen tehtyään: vieläkö sinä nyt minusta pahaa puhut?

Oli kulunut kolmattakymmentä vuotta tämän tapauksen jälkeen ja Kekki eleskeli edelleen neiti Wreden elättinä Vieremän naapuritalossa. Sivistyneiden ihmisten seurassa ukko näyttäytyi olevansa mitä herttaisim vanhus. Hän kiintyi näihin siihen määrään, että oleskeli enimmäkseen ajat juttusilla Elisabetin ja muiden Vieremän asukkaiden kanssa. Kiitollinen hän oli suuresti ruoasta ja kahvista, jota hänelle tarjottiin, ja kun hänelle vastattiin: ei kestä kiittää, muisti hän aina lisätä: no kiitokset eivät lopu, tarkoittaen kaiketi: vaikka kahvit loppuivatkin. Jolloin hänelle kaadettiin lisää.

Kun Kekki huomasi, että hänen pitkät vierailunsa ja haastelunsa pahasti keskeyttivät taloustöitä Vieremän tuvassa, mutta hän ei olisi mitenkään malttanut sieltä poissakaan olla, alkoi hän inttää pikku töitä vanhuudesta jo vapiseviin käsiinsä. Ja kaikki ilostuivat suuresti, kun huomattiin, että hän oli mitä taitavin mestari luutien, pärekorien ja vesisaavien valmistuksessa, jopa hänestä oli sellaisen asiain opettajaksikin. Mutta vaikka tämä toimi oli hänelle jo liian rasittavaa ja hän olisi voinut elää naapuritalossa

ihan toimeittomanakin, veti häntä aina vain herrasväkien luo.

Vihdoin Mathilda Wrede katsoi ajan tulleen ryhtyä vähän niinkuin sydämellisiinkin keskusteluihin ukon kanssa. He vetäytyivät naapuritaloon Kekille varattuun huoneeseen ja hänen elättäjänsä otti varovasti puheeksi ukon entisyyden. He viipyivät sangen kauan siellä. Palattuaan oli neiti Wrede alakuloisena. Kyselyämme tulosta hän kertoi tiedustelleensa pari tuntia kestäneen keskustelun jälkeen, miten oli katumuksen laita, johon Kekki oli ikäänkuin äkkiä unesta heräten vastannut: — Enkä kadu, en yhtään kadu.

Elisabet lohdutteli Mathilda Wredeä sillä, että Kekki mahdollisesti oli noin sanonut vain vanhasta tottumuksesta tai sitten senvuoksi, että pelkäsi hänen nykyisten suloisten olojensa taas voivan muuttua ties mihin suuntaan, jos hän tunnustaisi katuvansa. Ja neiti Wrede suosituikin olemaan Kekkiä enää tunnustuksille vaivaamatta.

— — —

Neiti Wreden toinen Vieremässä-käynti ei ollut enää aiheutunut hänen hoidokkinsa sielullisista tai taloudellisista asioista, vaan hän oli

tullut keskustelemaan ja sydäntänsä keventämään sen suuren valtiollisen murhan johdosta, joka oli silloin juuri tapahtunut.

Eräänä päivänä ennen hänen saapumistaan olimme Elisabet ja joitakuuta meidän vieraitamme koolla Rantalan puutarhassa Emmyn valmuja ja muita monivuotisia kukkakenttiä katsomassa.

Keskipäivän aurinko paahtoi maata ylimmillään ja kukat sekä perhosten monivärisinä räpyttelevät siivet kilpaa kimaltelivat sen hohteessa, valkoisten hattarain tutun rauhallisina vaeltaessa sinisellä laella.

Joku runoilija, kyllin paatunut lausuakseen tunteitansa komein elein ääneen, puhkesi sanomaan:

»Voi kuinka tynnyttävä, kuinka autuaasti tuudittava onkaan luonnon helma!»

Tavallisuudessa nuo sanat olisivat tympäisseet, ehkäpä turmelleet koko olon, mutta nyt ne niin täydellisesti vastasivat jokaisen tunnelmaa, että ne saattoi hyvin sietää, vain kääntymällä lievästi pois päin.

Ei todellakaan ollut tänä keskipäivän hetkenä mitään, mikä olisi kenenkään rintaa vaivannut, ketään tehnyt levottomaksi, sydämiä kalvanut,

olipa vain sellaista unen lepoa valveilla, jota vain aurinko voi ihmiselle antaa.

Silloinpa niinkuin salama kirkkaalta taivaalta tuli pääkaupungista sana, että siellä Suomen kenraalikuvernööri oli murhattu.

Ensin kaikkien veri syöksähti kauhusta sydäntä kohden, niinkuin se aina tekee ihmisen kauhistuessa miestappoa.

Sitten seurasi hetkinen äänettömyyttä, joka meni tämän kauhistuksen omakohtaiseen arvos-
telemiseen ja myös päättämiseen olla sitä mitenkään sanoilla, huudahduksella, liikkeellä tai edes ilmeellä ilmaisematta.

Ensimmäisenä sanoi joku:

— Se oli oikein, olemme päässeet tyrannista!
Kaikki huoahtivat niinkuin todella olisivat
juuri vapautuneet tyrannin kourista.

Ja joku toinen sanoi:

— Onpa vielä Suomessakin sankareita!

Ja kolmas:

— Kuinka emme sitä olekin jo ennen tehneet!

Ja nyt alettiin melkein kilpailla semmoisista ihastuksen ilmaisuista, jotka parhaiten ylistivät sankariteon tekijää.

Joku neideistä, opettajatar ammatiltaan, sanoi:

— Tästä lähtien on Eugen Schauman oleva kansallissankarimme!

Minä katsahdin Elisabetiin.

Ollakseen mukana yhteisessä innostuksessa Elisabetkin koetti hymyillä. Mutta se muodostui jonkinlaiseksi nolouden hymyksi, ja vähän ajan kuluttua hän kenenkään huomaamatta poistui.

Hän oli monena päivänä tämän jälkeen alakuloisena.

Näinä päivinä hän ikäänkuin menetti uskonsa siihen passiiviseen vastarintaan, — johon hän oli pannut parhaan toivonsa Suomen tulevaisuudesta.

Muiden intoilu painosti hänen mieltään, ja vilkkaista poliittisista keskusteluista hän alkoi vetäytyä pois, mennen mieluummin puutarhaan kitkemään. Ei hän olisi ennen toki milloinkaan malttanut jäädä keskusteluista pois.

Ja ehkäpä hän olisi tästä ajasta lähtien menettänyt lopullisesti kaikki poliittiset harrastuksensa, ellei Mathilda Wrede olisi tullut juuri sopivaan aikaan taas Vieremässä käymään.

Neiti Wrede tuli suoraan Turusta, vierailtuaan Kakolassa viikon päivät ja oltuaan vuoro-tellen melkein kaikkien »elinkautisten» ystäväinsä puheilla. Hän oli tavannut jälleen myöskin

Haapaojan, tuon hirmumiehen, jonka tekemiksi suomalaisissa ja siperialaisissa rikosrekistereissä mainittiin lähes kaksikymmentä ihmismurhaa. Ensimmäinen seuraus Mathilda Wreden käännytystyöstä oli ollut, että Haapaoja, vankilan ruokalaan tultuaan, sai käsiinsä pöytäveitsen, jolla oli raivokkaana pistellyt itsensä täyteen haavoja. Hän ei ollut kuitenkaan malttanut pistää veistä syvemmälle ruumiiseensa, vaan oli sen sijaan tehnyt lukemattomia pienempiä haavoja, jotka eivät olleet kuolettavia.

Neiti Wrede oli ruvennut selittämään hänelle, kuinka väärin oli yrittää tappaa itseänsä, kuinka suurta epäkiitollisuutta se oli ensiksikin omaa äitiä kohtaan, joka oli hänet vaivoin synnyttänyt, imettänyt, toivonut hänen puolestaan . . . Ja tuskin oli päästy pitemmälle jatkamaankaan, kun Haapaoja oli äkkiä heltynyt ja ruvennut itkemään, ilmeisesti käsittäen, että jos oli noin väärin tappaa itsensä, kuinka väärin olikaan tappaa muita. Sen jälkeen hän oli käännyttäjänsä seurassa aina ollut uskonnollisesti täysin herännyt mies, käyttäytynyt mitä hienoimmin, osoittanut yhä syvenevää henkisyttä. Mutta hänet oli vallannut armoton vapaudenjano, vastustamaton halu paeta kauas-kauas ja saada

vapaana hengittää tämän uuden ymmärryksen ilmaa. Onneksi oli neiti Wrede toimittanut hänet käsiraudoista vapaaksi.

Verstaasta hän oli hankkinut kaksi puukkoa, jotka kätki housujensa lahkeisiin. Suunnitelman mukaisesti hän vankien ollessa pihalla kätkeytyi sen oven taakse, jonka vartija juuri oli avannut päästääkseen vangit palaamaan takaisin koppeihinsa. Kun kaikki olivat kulkeneet sisälle, ei vartija seurannutkaan heitä, vaan sulkiessaan jälkeensä ovea huomasi piiloutuneen. Haapaoja iski häntä puukolla sydämeen, ja pahasti parahaen mies kaatui kuoliaana sementtiastuimille. Itse hän aikoi, lyömällä molemmat puukkonsa vuorotellen tiilien väliseen laastaan, vetää itsensä vieressä olleen vankilamuurin ylitse, mutta paikalle rientäneet pihavartijat ylettyivät hänen toiseen jalkaansa ja vetivät hänet alas.

Neiti Wrede oli hänet tämän jälkeen tavannut vankilan sairaalassa, jonne Haapaoja oli siirretty uuden ja taaskin epäonnistuneen itsemurhayrityksen jälkeen. Saatuaan kuulla hyväntekijänsä tulosta hän oli pyytänyt hoitajattarelta nenäliinan, joka sitten Wreden astuessa sisälle oli levitettyä hänen kasvojensa ylitse. Ei sanonut voivansa kestää tulijan katsetta eikä

itsekään katsoa häntä silmiin. Pyysi tulemaan jonkin päivän kuluttua hänen koppiinsa, jonne hänet kohta aiottiin siirtää.

Neiti Wrede oli uudelleen toimittanut hänelle oikeuden olla sekä käsi- että jalkaraudoitta.

Mutta ennenkuin hän tapasi holhokkinsa tämän kopissa, ilmoitettiin hänelle, että Haapaoja oli hänen lahjoittamistaan villasukista punonut narun ja hirttäytynyt polvillensa kopinoven alempaan saranaan.

Mathilda Wreden silmäkulmassa kiilsi sama valo taivasta kosteus, joka hänellä oli yhtähyvin surun kuin ylimmän ilon merkinä. Sillä sekä surun että ilon kyynelkivet ilmaisivat hänellä samaa haltioitunutta Kristuksen ylistystä.

Jos Haapaoja teki itsemurhan tai jokin muu asia tapahtui vastoin Mathilda Wreden harrasta odotusta, ei mikään muuttanut hänen mielialaansa: koska jokin oli niin tapahtunut, niin sen oli niin tapahduttava. Hänen oli vain pidettävä huolta siitä, etteivät mitkään tapaukset, eivät surut eivätkä ilot päässeet himmentämään Kristuksen olemusta hänessä itsessään. Hänen täytyi *aina riemuita*.

Senvuoksi, kun Elisabet puolestaan kertoi tullessaan alakuloiseksi kadotettuaan uskonsa ylei-

sen passiivisen vastarinnan mahdollisuuteen, ei neiti Wrede sitä oikein ymmärtänyt. Eikä myöskään ymmärtänyt Elisabetin mielenmasennusta Haapaojan kohtalon johdosta ja hänen syytöksiiän omaa itseänsä ja yhteiskuntaa vastaan sen johdosta, että »me» pidimme ihmisiä suljettuina vankiloihin ollenkaan ajattelematta, mihin semmoinen voi nuo ihmiset johtaa. Elisabetin mielestä me olimme tässä asiassa sulkeneet totuudenhengen kokonaan pois laskuistamme. Meidän asiamme oli vain antaa anteeksi, totuudenhengi oli kyllä itse omiatuntoja herättämällä johtava maailmaa. Elisabetin mielestä oli täysikäisen ihmisen rankaiseminen jotakin aivan nurinkurista ja järjetöntä, eivätkä mitkään vankilat siis voineet olla sopusoinnussa totuudenhengen kanssa.

Mutta Mathilda Wredellä ei tuntunut olevan rangaistusta ja vankiloita vastaan mitään sanomista. Ne olivat kaikki noita esivallan asioita, joihin hän ei tahtonut kajota. Sillä hänen varsinaisen uskonherättäjänsä, apostoli Paavali, oli sanonut esivallasta, ettei se miekkaa turhaan kannaa.

Wreden käsityksessä oli ainoa maailmanparannus Kristuksen yhä tapahtuva kirkastuminen

ihmisissä, ja sen vuoksi hän aina riemumielin kertomistaan kertoi semmoisista kääntymisistä vankiloissa. Mutta muuten oli maailmaa sotineen ja muine väkivaltoineen hänen mielestään ver-rattava peltoon, jossa kasvoi sekä rikkaruohoja että vehnää, ja oli kielletty nyhtämästä pois rikka-ruohoja, ettei jalo vilja vahingoittuisi. Ajan tullen oli jumalallinen voima kyllä kokoava saa-liin ja hävittävä rikkaruohot.

Elisabet ei voinut olla huomaamatta, että tämä oli melkein samaa kuin mitä vanha Sarénska oli puhunut Ihmisenpojan tuleuksesta.

Ja kuka tietää vaikkapa tuokin Kostjan *Minä*, joka ei koskaan kuole, olisi juuri sama Mathildan heräävä Kristus. Eiväthän Kostjaakaan oikeastaan kiinnostaneet mitkään maailmanparannukset.

Tämmöisen samastuksen ajatus, kun kysymys oli kahdesta niin peräti erilaisesta ihmisestä, suu-resti ilahdutti Elisabetia, sillä hän oli asettanut heidät rinnakkain oikeastaan sellaisina vasta-kohtina, joita oli ajatellut aivan mahdottomiksi samastaa. Ja nyt olikin osoittautunut, että heillä olikin molemmilla oikeastaan sama elävä jumala.

Omasta puolestaan oli Elisabet yhäkin kovasti kahdenvaiheilla nyt niinkuin ennenkin siitä, mikä oli oikea suhde yksityisen ihmisen ja maa-

ilman välillä. Hänestä tuntui vähän kylmältä ajatella, että maailma iankaikkisesti pysyisi rikka-ruohokenttänä, josta vasta viimeisellä tuomiolla nyhdettäisiin korjuun jalompaa viljalajia. Ei, hän tahtoi, hän olisi melkein vaatinut, että jokaiselle olisi osoitettuna selvästi tie, jota myöten kulkien juuri tämä näkyväinen maailma olisi vihdoin tullut onnelliseksi, kaikki, kaikki, *kaikki!*

MUITA VIEREMÄSSÄ KÄVIJÖITÄ.

Mutta niitä kävi Vieremässä kyllä sellaisiakin »minuja», joiden samastusta Mathilda Wreden, Kostjan tai Kekin kanssa Elisabetin oli melkein mahdotonta ajatuksissaan suorittaa.

Semmoisia kävijöitä olivat esimerkiksi spiritistit ja astrologit.

Näihin ei Elisabetilla voinut olla aivan suurta kiinnostusta, koska he eivät tienneet eivätkä välittäneet mistään maailmanparannuksista, vaan elivät sellaisten asiain tutkimisessa, jotka koskivat jotakin ylämaailmaa ja jotka hänen mielestään olivat vain uudenaikaisen, usein lapsellisen taikauskon muotoja, siis sitä, mikä hänelle aina oli ollut enin vierasta.

Spiritistit taas olivat puolestaan Elisabetin suhteen pettyneitä, eikä heitä ollenkaan kiinnostanut se yksinkertainen Elisabetin totuuden-

henki, jota ylempänä eivät muka mitkään uskonnot voineet olla, — joka melkeinpä *kielsi* heidän tavoin jättämästä tätä maailmaa ja vajoutumasta tähtiin tai yliluonnollisuuksiin.

— Voihan olla, — sanoi Elisabet heille, — että paitsi pöydän pyörityksiä, vainajien esillekutsuja ja kohtalojen horoskooppeja on äärettömän paljon muitakin ihmiseltä salattuja asioita, joista hänellä saattaa olla vain hämäriä aavistuksia. Mutta miksi hamuilla pilventakaisissa, kun meillä tässä näkyväisessä todellisuudessa on niin paljon ratkaisematonta, epäselvää, ja kun tie tasa-arvoon ja veljeyteen ihmiskunnassa on vielä niin peräti tutkimaton.

Paljon enemmän oli Elisabet kiinnostunut Matti Kurikkaan, joka sentään oli tästä maailmasta ja sielunsa koko voimalla rakasti sen eläviä asukkaita.

Matti Kurikka, päinvastoin kuin Mathilda Wrede, kohdisti uskonsa vain tämän maailman asioihin ja tulevaisuuteen, nimittäin oikeastaan siihen tulevaisuudenkuvaan, jonka hän oli itse mielikuvituksessaan keksinyt ja luonut ja jonka uskoi kerran toteuttavansa koko maailman onneksi ja siunaukseksi.

Ensimmäisen kerran hän kävi Vieremässä juuri ennen matkaansa Australiaan ja Amerikkaan, mistä hänellä oli aikomus hakea paikkaa suurta työläissiirtokuntaa varten. Hän oli täynnä maailmanparannusaatteita.

Tämä matka oli tosin hänellä myöskin jonkinlaista maanpakoa, sillä hän oli joutunut porvariston puolelta ankaran vainon ja »uloskatsomisten» alaiseksi sen johdosta, että oli kehoittanut työväestöä olemaan osallistumatta suureen, keisarille lähetettävään kansalaisadressiin, jonka tarkoituksena oli valittaa maassa jatkuvaa perustuslakien polkemista vastaan. Mutta juurip nämä uloskatsomiset ja maasta karkoitukset soveltuivatkin mainiosti yhteen hänen vanhan aatteensa kanssa kokonaan erota tästä porvarillisesta yhteiskunnasta ja muodostaa uusi, tasa-arvoisuuteen ja veljeyteen pohjautuva *mallyhteiskunta*.

Elisabetin passiivisen vastarinnan aatteisiin ja sodista kieltäymisiin hän ei ollut ollenkaan tyytyväinen. Nyt ei ole mikään passiivisuus riittäväinen, — sanoi hän, — nyt tarvitaan toimintaa. Porvarillinen yhteiskunta on mätänemistilassa. Tuolle mätänevälle maailmalle on näytettävä ihanneyhteiskunnan mahdollisuus, on luotava mallyhteiskunta, jonka rakennus perus-

tuu altruistiselle (epäitsekkäälle) pohjalle ja jonka nähdessään ihmiset eivät enää voi jatkaa entistä elämäänsä, vaan vaivautuvat ottamaan selvän malliyhteiskunnan rakenteesta ja tekevät siitä uuden rakenteen koko maailmalle.

Tämän malliyhteiskunnan perustaminen oli hänen mielestään ainoa tie maailmanparannukseen. Vielä enemmän: se oli ikäänkuin hänen ainoa uskontonsa, ainakaan ei hän tahtonut mistään muista uskonnoista kuulla puhuttavankaan, ja virallista kirkonuskoa hän piti suorastaan vain porvariensa toimeenpanemana kansanpetoksena, nimittäen sitä »pirun kirkoksi», jopa julkaisten sennimisen kirjankin. Mutta se seikka, että hän ei todellakaan näyttänyt ajattelevan mitään muuta kuin koko maailman onnelliseksi tekemistä, oli Elisabetin mielestä niin suuri lisä Kurikan ansiopuoliin, että hän antoi anteeksi kaikki räikeudet.

Matti Kurikka oli kooltaan jotensakin pitkä mies. Hänen melkein mustanruskea, tuuhea ja suortuvainen polkkatukkansa, joka liehui hänen liikkuessaan, hänen eloisat, kirikkaanruskeat silmänsä olivat koko olennolle hyvin tunnukselliset. Kurikkain suuren, inkeriläisen, Tuuterissa sijaitsevan talonpoikaiskodin ja heidän vahva-

rakenteisen isänsä, joka oli paitsi maanviljelijä myöskin maakauppias, muistan hyvin niiltä ajoilta, jolloin olin kaartin mukana vapaaehtoisena Krasnoe Selon leirillä. Matin vanhempi veli Tuomas oli luokkatoverini Helsingin suomalaisessa alkeisopistossa, ja Matinkin näin aina välitunneilla alemman luokan oppilaiden joukossa. Koska molemmat pojat kävivät ahkerasti meillä, tunsivat Elisabetkin Matin hyvin.

Matti Kurikka oli varsinaisia suomalaisia paljon vilkkaampi. Mutta erittäinkin oli hänen puhe-
tapansa elävä ja nopea. Kun hän pääsi jotakin keksimäänsä asiaa selittelemään, tahtoi hänen kielensä tuon huikean nopeuden vuoksi takeltua sammal-
luksiin ja pienet sylkipisarot pärskähtelivät hänen suustaan. Moinen maltittomuus johtui hänen mielikuvituksensa suunnattomasta vilkkaudesta. Ilmeisesti hänen täytyi hyvin pian saada sanotuksi, mitä oli sanottavaa, jottei hänen mielessään välkkyvä kuva olisi ennättänyt häipyä muiden esille pyrkivien kuvien tieltä, nekin kun jo siellä olivat sanoja vaatimassa.

Nyt tultuaan tänne jo keski-ikäisenä, ehkä paljon kovaakin kokeneena miehenä, hän oli tietenkin paljon kehittynyt ja muuttunut entisestään. Mutta tuo hillittömästi kiirehtivä puhe-

tapa oli yhä sama, ehkäpä entistäkin huomattavampi, kun hänen tulevaisen malliyhteiskuntansa valtavat kuvat pyrkivät esille. Sama oli myöskin puhumisen yhtämittäisyys ja mahdottomuus toisen päästä sinne sijoittamaan mitään omatansa, niin lyhyet olivat hänen hengähdystensäkin väliajat. Hän ei voinut sietää mitään vastaväitteitä, ja niitä välttääkseen hän ehkä puhuikin niin yhtämittäisesti.

Sanotaan meidän päiviemme Leninillä olleen samanlaisen yhtämittäisyyden puhettavassa. Hänkään ei rakastanut muunlaista keskustelua kuin missä muut olivat vain kuulijoina. Minkäänlaisia vastaväitteitä hän ei voinut sietää. Ja syy oli kaiketi sama kuin Matillakin: vastaväitteet tekivät haittaa sille mielikuvalle, joka hänellä kerta kaikkiaan oli malliyhteiskunnastaan, ne olivat siis kuin hyökkäyksiä hänen pyhintä uskoansa vastaan.

Elisabetillä oli kuitenkin mielessä vastaväitteen vähäksyvän lausunnon johdosta, minkä Matti oli antanut passiivisesta vastarinnasta ainoana maailmanparannus-keinona.

— Minä luulen, — sanoi Elisabet, käyttäen tilaisuutta hyväkseen, kun Matti joi vettä, — luulen, että nykyaikana on maailmassa olemassa

ihan uusi synty, joka ennen ei ehkä ollutkaan synty. . .

— Mikäs nyt on synniksi tullut? — sanoi Matti vähän ylimielisesti naurahtaen.

Elisabet sanoi, pyyhkien olemattomia muruja pöydältä:

— Se vain, että ihmiset yhä luulevat voitavansa järjestää ja määrätä toisten ihmisten elämää.

Matti punastui, luultavasti kiihastumisesta.

— Passiivisuuttako siis vain! — kysyi hän lyhyesti.

— Niin, — vastasi Elisabet, — vain oman tunnonvastaisten määräysten tottelemattomuutta, ja Jumala on itse ottava johdon käsiinsä.

Tämä oli Matista jo liikaa. Jumala! Mikä Jumala?! — Hän oli tosin itsekin ajatellut, että jos hänen malliyhteiskunnassansa ilmaantuu jonkinlaista uskonnollista tarvetta, hän on pitävä heille teosofisia luentoja. Mutta Jumala yhteiskunnan johdossa, se oli jo toki sitä *vanhaa* hapatusta. Malliyhteiskuntansa hän oli itse keksinyt ja itse oli sitä myös johtava. Hän piti tauon, ikäänkuin olisi pitänyt turhana mokomaa keskustelua jatkaa. Mutta Elisabet tietysti käytti tätä taukoa hyväkseen.

— Matti hyvä, — sanoi hän, — sinä valitset yhteiskuntasi jäseniksi vain sellaiset, jotka tiedät hyväksi ja epäitsekkäiksi, niinhän?

— En suinkaan minä sinne roistojakaan sijoita! — kivahti Matti.

— Niin, mutta eihän se sitten kelpaakaan *mallyhteiskunnaksi* muulle maailmalle, jonka täytyy tulla toimeen pahojenkin . . .

— Se on tekevä pahatkin hyväksi, — kiiruhti Matti korjaamaan. Ja hän alkoi loppumattoman sanatulvan selittääkseen, kuinka juuri ulkonaiset olot ne vaikuttavatkin ihmisen pahuuteen tai hyvyyteen. Ihanneoloissa kaikki ihmiset ovat ihanteellisia. Kapitalismi luo varkaita, petkuttajia, rahan- ja vallanhimoa, synnyttää tappelua, ahneutta, edistää kaikkea itsekkyyttä, joka on oikeastaan aivan vierasta luonnolliselle ihmiselle. On siis annettava ihmisille tilaisuus elää semmoisessa yhteiskunnassa, jossa he eivät tarvitse taistella keskenään henkilökohtaisesta toimeentulostaan ja elävät yhteisomistuksessa, ulkopuolella kapitalismin herättämien kiusausten . . .

Elisabet olisi tahtonut väittää päinvastoin, ettei ihmisten hyvyys synny ihanneoloista, vaan ihanneolot hyvyydestä, mutta semmoisia vivahduksia ei nyt ollut ajattelemistakaan saada kiila-

tuksi väliin. Sitäpaitsi hänen alkoi jostakin syystä tulla Mattia kovin sääli, kun tämä luuli niin varmasti voivansa johtaa sellaista yhteiskuntaa, jonka menestys oli perustuva vain jäsenten hyvään tahtoon. Semmoiseksi johtajaksi ei Elisabet osannut ajatella *ihmistä*.

Uuden tilaisuuden sattuessa (Matti oli aivan tavaton veden juoja) Elisabet siis, enemmän lohduttaakseen kuin väitelläkseen, sanoi:

— No niin, niin, hyvähän tuo kaikki voi olla. Ja olenhan minä itsekin usein huomannut, että hyvien seurassa tavallisesti pahatkin pysyvät hyvinä. Mutta se johto, se johto ja mallina olol — siinä se vaikeus on.

— Mitä voi olla johtoa vastaan? Minä *itse* johdan. Ja miksi yhteiskuntamme ei voisi olla mallina koko maailmalle, jos olemme siellä sitä, mitä koko maailma turhaan koettaa olla: onnellisia!

Elisabet sanoi:

— Jos sinulla olisi yhteiskunnassasi paitsi hyviä myöskin pahoja ja lisäksi vielä toisilleen vihamielisiä kansallisuuksia, eri rotuja, puoluepukareita, uskonkiihkoilijoita, niinkuin on maailmassa, ja sinä sittenkin osaisit johtaa niin, että hyvät olisivat voitolla ja te kaikki onnellisia,

Elisabet viimeisenä vuotena Vieremässä.
(Eero Järnefeltin taulun mukaan).

niin silloin todella kelpaisitte malliksi maailmalle. Mutta nyt sinä viet sinne vain yksimielisiä, hyväntahtoisia suomalaisia. Lieneekö yhtäkään edes ruotsalaista?

Tämä oli viimeinen huomautus, minkä Elisabet sai sanotuksi.

Sitten tuli taas Matin vuoro puhua.

Tämmöisiä epäilyksiä ja arvosteluja hän ei ollut vielä milloinkaan kuullut niissä piireissä, joita hänen pirteä ja kiintoisa oma lehtensä oli ympärilleen koonnut. Hän oli todellakin herättänyt suurta ja laajalti levinnyttä innostusta työläisten keskuudessa. Ja sadoittain laskettiin niitäkin, jotka olivat valmiit seuraamaan häntä kaukaiseen maanosaan, jos vain hän missä löysi sopivan paikan siirtokunnan perustamiseksi ja pääsi välipuheisiin sen maan hallituksen kanssa.

Erittäinkin oli hänen innokkaita kannattajiaan suuri joukko Etelä-Pohjanmaan vähäisempiä maanviljelijöitä, joista useat, sitten kun hän oli Austraaliasta matkustanut Pohjois-Amerikkaan ja sieltä löytänyt paikan Vancouverin lähistöllä, möivät maansa ja kontunsa siirtola-aatteen toteuttamiseksi ja varustautuivat matkaan Tyynten valtameren rannalle.

Vuoden tai ehkä parin kuluttua siitä kuin siirtola oli perustettu Vancouverin »Malkosaa-
relle» (Malcolm), kirjoitti Matti useille sivisty-
neille tovereilleen Suomeen, kehoittaen muutta-
maan siirtolaan. Myöskin minulle hän kirjoitti,
hartaasti pyytäen veljeäni Eeroa ja minua sinne
tulemaan. Täällä kaivataan henkistä ravintoa,
taidetta, musiikkia, sivistyneitä, — kirjoittaa
hän. — Minä olen pianolla soitellut loppuun vä-
häisen repertoarini kyllästymiseen asti, enhän
tunne nuottejakaan, vain jonkin pianopätkän
tai renkutuksen. Tulkaa veljet. Muuten menee
täällä kaikki henkisyys äläspäin. Miehet laulele-
vat rivouksia, istuvat pöydillä, kiroilevat ja syl-
jeskelevät permannolle. Tulkaa!

Elisabet itki tätä kirjettä luettaessa.

II.

MATTI KURIKAN PALUU.

Toisen kerran Matti kävi Vieremässä ja meillä muistaakseni 1905.

Silloin oli Sointulan ooppera jo loppuun laulettu, ja Matti oli tullut siihen vakaumukseen, että malliyhteiskuntia ei voi johtaa ilman tarpeellista pakkovaltaa.

Tietysti siellä oli syntynyt ankara riita johdosta.

Matti taisi olla vähän epäkäytännöllinen taloudellisissa kysymyksissä tai ainakin piti niitä toisarvoisina. Hän oli huomannut pääasiaksi »henkisen tason» kohottamisen, piti esitelmiä teosofiasta ja spiritismistä ja vaati muitakin esitelmöimään, jos vain kuka semmoiseen kykeni, jopa oli tuonut mannermaalta kalliin pianon — lainarahojen sijaan, joita hänen piti hankkia siirtolan tarpeiksi. Naiset olivat mielissään.

Silloin miehet ottivat johdon käsiinsä.

He pitivät kokouksen ilman Matin osanottoa ja päättivät myydä mannermaan sahoihin sen suurialaisen, upean honkametsän, joka oli siirtolan ylpeytenä ja parhaana luottolähteenä. Suurten riitain vallitessa he tekivätkin niin, kaatoivat hongikon, puomuttivat laivan muotoiseksi lautaksi, jota läksivät meritse kuljettamaan mannermaalle.

Myrsky hajoitti lautan.

Samaan aikaan kaikenlaisten perheriitain ja sukupuolisten selkkausten sekasorrossa Matti, katsoen itsensä ainakin näissä kysymyksissä yksinomaiseksi johtajaksi, julisti »vapaan rakkauden» siirtolansa peruslaiksi, jolloin hän sai myöskin naiset katkeriksi vastustajikseen. Mitään pakkokeinoja ei ollut varattuna uppiniskaisten kurittamiseksi.

Matti erotettiin siirtolan johdosta.

Silloin hän jätti Sointulan oman onnensa nojaan ja perusti mannermaalle uuden, »Kalevan kansa»-nimisen yhteiskunnan, johtaakseen sitä samoja tarkoitusperiä kohden.

Mutta täälläkään eivät asiat selviytyneet rettelöimättä ja johtajakysymys alkoi horjuttaa uuttakin siirtolaa. Näihin »rettelöiviin kääpiö-

sieluihin» Matti vihdoin tuskaantui siinä määrin, että jätti kaikki amerikkalaiset yrityksensä sikseen ja — palasi Suomeen.

Hän näytti muuten olevan entinen Matti, mutta jotakin miehekkäämpää, kokeneempaa ja varmasti myös katkerampaa oli häneen tullut.

Ja taas hän joutui väittelemään Elisabetin kanssa.

Elisabetin mielestä hänen olisi ollut parempi jäädä vain Sointulaan, nöyrytä, tehdä siellä vain sitä työtä, mitä itse piti kunakin päivänä tärkeimpänä, raskaimpana tai epämiellyttävimpänä, olipa se sitten vaikkapa makkienkin puhdistaminen. Semmoinen nöyryys ja kaikesta johdosta kieltäytyminen olisi varmasti tehnyt hänet noiden ihmisten todelliseksi henkiseksi johtajaksi, jota parhaat ja kehittyneimmät olisivat koettaneet seurata. Ja ehkäpä ei muita johtajia olisi tarvittukaan.

Matti naurahti eikä ottanut asiaa toden kantalta.

Hän oli kyllä muuttunut, jopa osasi paljon paremmin kuunnella, mitä toiset puhuivat. Ja vaikka hänen piti usein toisen puhuessa kärsimättömänä pitää silmiänsä ummessa, ei hän enää ainakaan keskeyttänyt toisen puhetta.

Mutta yhdessä asiassa hän ei ollut ollenkaan muuttunut: hän piti johtoa, hallitsemista, määräämisvaltaa, pakkokeinoja, nyt ehkä vieläkin tärkeämpänä onnen ehtona kuin oli milloinkaan ennen pitänyt.

— Miksi olisin sinne jäänyt johtamaan kourallista ihmisiä, kun minulla täällä on johdettava miljooneja! — huudahti hän kiihkosta säihkyvänä Elisabetin huomautukseen.

Me hämmästyimme näitä sanoja.

Mutta asia oli todellakin se, että hänen Suomeen tulonsa oli herättänyt aivan tavatonta huomiota ja mielenkiintoa pääkaupungin ja maaseudunkin työväestössä, jolla oli ollut kyllä tilaisuutta seurata hänen sosiaalisten aatteittensa kehitystä hänen »Elämä»- ja »Aika»-lehdistään. Varsinaiset »kurikkalaiset» sosialistien joukossa lienevät suorastaan kutsuneetkin häntä palaamaan Suomeen ja täällä panemaan toimeen ihanteittensa mukaisen työväen yhteiskunnan — vain paljon suuremmissa mitoissa kuin se oli voinut tapahtua Malkosaarella.

Mutta kuinka saada porvarit ja heidän hallituksensa semmoiseen suostumaan? — oli nyt Matin ensimmäinen pulma.

Matilla oli siitä asiasta oma suunnitelmansa,

jota hän ei meiltä salannut. Se suunnitelma kuitenkin osoitti, että hän, kauan oltuaan poissa Suomesta, oli kokonaan vieroittunut Suomen oloista, ja että tšekäläinen tilanne oli hänelle aivan epäselvä. Hänen suunnitelmansa oli uskottoman epäsuomalainen: Hän tahtoi, että Suomen työläisluokka kokonaisuudessaan olisi asettunut tsaarin puolelle hänen taistelussaan Venäjän vallankumouksellisia vastaan, jotka jo yhä uhkaavammin nostivat päätänsä ja näyttivät valmistuneen ratkaisevaan taisteluun. Palkinnoksi tästä avusta olisi kiitollinen tsaari sitten antanut Suomen työväestölle täyden vapauden järjestää maan olot minkä ihanteiden mukaan tahansa. Ilmeisesti Kurikka nyt halusi kuulla mieltämme tästä tuumasta.

Matti näytti siis muuttuneen siinäkin suhteessa, että hän uskoi vain semmoisen johtajajohdajan mahdollisuuteen, jota tuki paitsi valtava enemmistö myöskin asevoima. Tämmöisen uuden työläisarmeijan luomiseen lienee hänestä tuntunut ajankohta sopivalta, sillä porvarien hallitsema asevelvollinen sotaväki oli lakkoilemisen vuoksi hajoitettu, sen aseet viety Venäjän arsenaaleihin ja sijaan maahan tuotu venäläistä sotaväkeä, jonka Matti, oloja tuntematta, kuvit-

teli olevan uskollista hallitukselleen ja siis vihamielistä Suomen porvaristolle.

Mitä Matti ei olisi voinut aavistaakaan, oli, että Venäjän vallankumouksellisten toimesta voimakas kiihoitus oli käymässä ei ainoastaan tämän uskolliseksi luullun sotaväen, vaan suomalaisen työväenkin keskuudessa, ja vielä, että Suomen porvariston johtavat virkailijatkin tarmokkaasti tukivat naapurimaan vallankumouksellisia, suoden heille tyyssijaa ja auttaen rajan yli hallituksen vainoamia etsiskeltyjä.

Elisabet joutui kohta kahakkaan Matin kanssa, mutta tietenkin vain omalta kannaltaan.

— Matti rakas, oman itsesikin tähden sinun olisi paras olla jättämättä työtäsi Sointulassa kesken. Siellä sinä tekisit joka päivä sitä, mihin järki ja omatunto käskee, voisit tehdä jokapäiväisessä elämässä onnellisiksi sekä itsesi että kaikki, jotka sinua seuraavat. Mutta nyt sinä aiot täällä ryhtyä aseelliseen taisteluun ja johtaa muutkin siihen.

— Ihanteeni eivät ole muuttuneet. Mutta niiden saavuttamiseksi ei ole muuta tietä kuin aseellinen taistelu.

— Vastaisen *hyvän* nimessä siis tulisit jokapäiväisessä elämässäsi ajattelemaan ja harjoitta-

maan *pahaa*. Siitä sinä itse ja koko sinun ihan-
teesi turmeltuisi. Ei mikään ihanne kestä verisiä
keinoja, ei edes vihan *ajatuksia*.

— Tuo nyt on sitä tolstoilaisuutta, jota minä
en ymmärrä enkä koskaan tahdokaan ymmär-
tää — saroi Matti, alkaen hermostua.

Elisabet ei hellittänyt. Hän varustausi väsy-
mättömiin selittelyihin, joita olisi ollut valmis
jatkamaan vaikka kuinka pitkälle. Hän teki
mielessään tässä tarkoituksessa oikein suunnit-
telman ja sanoi Mattin viimeisen lauseen joh-
dosta:

— Niin, sitä eivät olisi ymmärtäneet nuokaan
— miksi niitä taas sanotaan . . . tuokaan vanha
jesuiittain veljeskunta, jonka tunnuslauseena
kuuluu olevan: tarkoitus pyhittää keinot.

Matti suuttui jo tästä alkulauseesta siinä
määrin, ettei voinut enää jatkaa keskustelua.

Seuraavana päivänä hän palasi Helsinkiin
— johtamaan miljooneja.

Ja me kaikki pian saimme hämmästyä hänen
tarmoansa ja suurta vaikutusvaltaansa kaupunki-
laiseen työväestöön.

JOHAN KOCK.

Valtameren yli Amerikasta palattua oli Kurikan aikomus alkujaan ollut neuvotella — tuosta tsaarin kannattamisesta vallankumouksellisia vastaan — ystävänsä Johan Kockin kanssa ja saada hänet tässä tarkoituksessa mukaansa Suomen työväen johtoon, johon hän Matista oli erittäin sopiva.

Mutta pahemmin ei voi lyödä kirvestänsä kiveen.

Kock oli aikoinaan palvellut Venäjän sotaväessä ja sittemmin luutnanttina siirtynyt Suomen asevelvolliseen armeijaan, jossa hän suuresti kunnostautui ja pidettiin yhtenä armeijan etevimmistä upseereista. Hänen sotilaallisten harastustensa pääalana oli strategia ja strategillinen linnoitusoppi, mutta Suomen sotaväen päällikkö sitäpaitsi piti hänen erikoisena ansionaan

hänen suurta kykyänsä suhtautua oikealla tavalla miehistöön eli vaikutusvaltaansa niin sanottuun joukkosieluun.

Todellakin suuria ansioita kaikkeen siihen nähden, mikä Kurikalla oli mielessä!

Mutta Kurikalla vain ei ollut aavistustakaan siitä, mikä mies tämä Johan Kock oli, vaikka he olivatkin entisiä koulutoveruksia samasta Helsingin alkeisopistosta.

Kock oli jo ennen koulun lopettamista siirtynyt sotilasalalle ja lähtenyt menemään omia teitään.

Pitkän Venäjällä olonsa aikana hän joutui tuttavuuteen ja läheiseen yhteyteen sikäläisten sivistyneiden vallankumouksellisten kanssa, ja näiden vaikutus on jättänyt kaikkein syvimmät jäljet hänen luonnekuvaansa.

Jos Ranskassa vallankumouksen alkuunpanijoina olivat girondistit, tuon kansan kaikkein mielevimmit ja sivistyksen korkeimmalla tasolla olevat henkilöt, niin vielä suuremmalla syyllä voi samaa arvostelua käyttää venäläisistä vallankumouksellisista, jotka Herzenin ja Krapotkinin aatteiden kasvattamina valmistelivat vallankumousta Venäjällä.

Senvuoksi Kockilla kaikki, mitä hän sivistyneissä ihaili, kaikki, mitä hänessä oli uskoa ihmis-

jalouteen, miehekkyyteen, siveelliseen korkeuteen, uhrautuvaisuuteen, kuolemanhalveksuuteen, toverillisuuteen, uskollisuuteen, oli ehdottomasti yhtyneenä silloisiin vallankumousmiehiin ja heidän aatteisiinsa. Täältäpäin johtui tuo hänen olennolleen niin tunnuksellinen sivistyneisyyden ihannoiminen ja kunnioittaminen. Jos hän itse tahtoi jotakin olla tai tulla olemaan, niin hän sitä tahtoi vain tämän vallankumouksellisen toveriston arvostelemana. Kaikin voimin siveelliseen eheyteen pyrkiessään hän myös rajattomasti palvoi sekä muinaisuuden että nykyisyyden henkisiä suurmiehiä, Sokratesta, Epikteetiä, Dostojevskiä, Tolstoita, joiden teoksia hän osasi sivumäärin ulkoa.

Senpä vuoksi, kun hän jo Suomeen muutettuaan ja täällä upseerina saavutettuaan suuren menestyksen äkkiä jätti sotapalveluksen ja alkoi liikkua siviilimiehenä, moni luuli hänen tehneen sen Tolstoin oppien vaikutuksesta, joita hänen tiedettiin harrastaneen.

Mutta asianlaita ei ollut niin.

Tolstoin opin vaikutuksen alaisena hän ei ollut siihen määrään, että olisi omistanut myöskin tuon »pahan-vastustamattomuus»-opin, jota jotkut kyllä pitivät pääasiana koko tolstoilaisuus-

nessa, mutta jota Kock puolestaan ei ollut koskaan voinut oikein omaksua.

Päinvastoin, hän olisi pitänyt itsellensä suurena häpeänä elää lekotella porvarillisessa yhteiskunnassa olematta vallankumouksellinen, se on, aikomatta ajan tullen tovereineen perin pohjin myllertää koko tämän yhteiskunnan bordelleineen, santarmeineen, viinoineen ja vankiloineen. Tolstoi oli hänen mielestään, kieltäessään väkivallan, hiukan epäkäytännöllinen.

Kock jätti sotilasuran toisesta syystä.

Hänestä oli alkanut tuntua epämiellyttävältä, epäritarilliselta, kierolta palvella upseerina sitä valtakuntaa, jonka kumoamista hän hautoi. Toiset samassa asemassa olijat eivät huomanneet siinä mitään kieroutta, vieläpä katsoivat sen vallankumoukselle erittäin hyödylliseksi. Mutta Kock ei voinut siihen suostua.

Vain tähän omantunnon herkistymiseen rajoitui Tolstoin vaikutus Kockin suhteen, ei edemmäs. Hän jäi vallankumoukselliseksi.

Ja sotilasurasta vapautuminen osoittautuikin myöhemmin ei ainoastaan hyödylliseksi, vaan välttämättömäksi juuri vallankumousasialle, katsoen heidän suunnitelmiinsa Suomeen nähden ja siihen erikoistehtävään, joka nyt aivan luon-

nostaan joutui Kockin valmisteltavaksi ja suoritettavaksi. Tehtävä otti hänen olentonsa kokonaan valtoihinsa.

Meillä ja Elisabetin luona Vieremässä oleskellessaan (talvella v. 1906) hän kuitenkin siviilipuvussaankin näytti sangen martiaaliselta.

Suora, sotilaallinen ryhti. Liikkeet voimakkait, mutta huolellisesti hallitut. Suunnattomat, tuuheat viikset, jotka eivät milloinkaan väsähtyneet riipuksiin, vaan aina ojentuivat suoraan sivuille. Posket ja leuka tarkasti ajeltuina, leuassa ikäänkuin jokin juuri loukatun lapsen väreily. Rehellisen vilpittömät, vihertävään vivahtavat silmät tuijottivat totisina kulmakarvain alta, ollen ilmaisevinaan sotilaallista häikäilemättömyyttä, periaatteellista armottomuutta, iskuvalmeutta, mutta voimatta salata luonteen pehmeää hellyyttä.

Hän toi tullessaan — näytteeksikö vai itse kokeillakseen — joukon erilaisia ampuma-aseita, joiden kantavuutta ja muita ominaisuuksia hän sanoi aikovansa tarkastaa, ne kun olivat uusmallisia ja hänelle vielä tuntemattomia. Puheenjohtajan ja joidenkin muiden seurassa hän sitten pani toimeen koeammunnan jäällä. Ja sieltä palattua puheenjohtaja ei voinut kyllin ihmetellä

sen miehen tavatonta varovaisuutta ampumaseen käyttämisessä. Ammuskelemisesta ei ollut tahtonut tulla mitään vain senvuoksi, ettei osattu pidellä ja käännellä kivääriä juuri niinkuin Kock vaati. »Ei-ei-ei!» — oli hän kiivastuneena ja äärimmilleen hermostuneena tiuskinut, jos pysyn suu ennen ampumista vähänkin käännähti sivulle päin eikä osoittanut suoraan maata kohden.

Melkeinpä olisikin luullut hänen mielummin kieltävän koko ampumisen kuin sallivan varomattomuuksia kiväärin käytössä. Ja vaikea oli ajatella hänen tosileikissäkään sallivan mennä niin pitkälle, että todella kiväärin laukaiseminen lähimmäistä vastaan olisi tullut kysymykseen. Olisi mielummin kuvitellut hänen siinäkin huuhahtavan: ei-ei-ei! Vaikea oli kuvitella vähemmin Marat-maista vallankumousmiestä.

Että ihmisluonteen synnynnäinen hellyys, jopa joskus halu olla karpästäkään kiduttamatta, huonosti sopi yhteen niiden tehtävien kanssa, jotka ovat aiotut vallankumousmiehen suoritettaviksi, esimerkiksi vallankumousoikeudessa tuomita joku kurja silmälasiherra pyövelien haltuun vain lyhyellä viittauksella sanoen: »roikkumaan!» — tai pommittaa kaupunkia, jossa

on itse käynyt koulua ja elänyt äidin hoteissa, tietäen, että viattomat kaupunkilaiset perheineen, lapsineen sortuvat luhistuvien muurien raunioihin — sen tiesi Kock niinkuin jokainen muukin vallankumouksellinen. Ja sentähden niinkuin jokainen vallankumouksellinen niin myöskin Kock alituisen harjoitteli ei ainoastaan itse ajattelemaan itseänsä Marat'n tai Robespierren kaltaiseksi julmuriksi, vaan myös antamaan muille kuvan senluontoinen olevansa. Ja kerran tehtyään vallankumousvalan he todella itsekin luulivat sellaiset olevansa.

Elisabetin kanssa pohtiessaan kysymystä siitä, oliko väkivalta katsottava jokaisessa tapauksessa hylättäväksi, ja Elisabetin koettaessa todistaa, että väkivaltaa ei voi harjoittaa samalla rakastaen sitä, jolle väkivaltaa tekee, ja että väkivaltaa tehtäessä aina herää viha kukistettavaa kohtaan, Kock räpytteli uskollisesti silmiään ja näytti hyvin totiselta. Hän vähän punastui, arvatenkin niiden kiivaiden ajatusten vuoksi, jotka hänessä sillä hetkellä risteilivät. Sillä heidän vallankumouksellisten kesken pidettiin juuri eräänlaisen vihantunteen säilyttämistä porvarillista yhteiskuntaluokkaa kohtaan aivan oleellisen tärkeänä. Se oli kuin vallankumoustahdon ilmapuntari. Sen

puhtaana ja voimakkaana säilyttämisestä he tunsivat toisensa. Sen laimeneminen merkitsi luopiota.

— Onko siis viha teidän mielestänne *kaikissa tapauksissa* moitittava, esimerkiksi siinäkin tapauksessa, että äidin viha kohdistuisi hänen oman tyttärensä raiskaajaan? — sanoi Kock kerran Elisabetille, sivistyneen kohteliaasti hilliten väitelyssä kiehahtanutta mieltään.

— On. Tietysti on, — vastasi Elisabet lapsellisen vilpittömästi ja katseli pyörein silmin häneen, ikäänkuin olisi ihmetelleyt, että sellaista kysymystä voidaan edes tehdä.

Vastaus oli Kockille odottamaton. Ehkä hän ei ollut ennen tavannut henkilöä, jonka usko rakkauteen olisi ollut siihen määrään ehdoton. Mutta vallankumouksellisille oli moinen kaikki anteeksiantava rakkaus eli vihan täydellinen kieltäminen suorastaan vastenmielistä, sillä se ei heidän mielestään voinut enää johtua ihmisen luonnollisesta sydäimestä, vaan siinä oli jo jotakin uskonnollisuuden hajua, josta he aina kääntyivät pois. Ja Kock nyt muisti, mitä vallankumouksellisten oli juuri viime aikoina tullut yleiseksi tavaksi sanoa, kysymyksen ollessa sellaisesta rakkaudesta. Hän sanoi saman ajatuksen Elisabetille omanaan:

— Rakkaus ja rakkaus ja rakkaus, siitä on huudettu jo parituhatta vuotta ja sitä tulnaisiin saarnaamaan, kunnes kaikki vihdoon uskoisivat, että ihmiset eivät voi elää muunlaisessa kuin juuri tällaisessa yhteiskunnassa, että vallankumous on suuri ja rangaistava synti, että nöyryys ja esivallan vastustamattomuus on ihmisen korkein avu ja niin edespäin tunnettuun saarnatyyliin . . .

Kock kohosi seisoalleen, pyysi saada sytyttää savukkeen ja alkoi ylenmäärin kiihoittuneena kävellä edestakaisin, intohimoisesti vetäen savuja syvälle keuhkoihinsa. Ja kun hän oli siinä luulossa, että Elisabet, jonka rohkeata vapaamielisyyttä hän oli jo koulupoikana ollessaan ihailnut, ei ehkä ottanut tuota rakkaus-oppiaan aivan niin puustavillisesti, vaan että hänen sydämessään täytyi uskoa maailman täydellisen mullistamisen välttämättömyyteen, hän ei ruvennut ollenkaan hillitsemään kiihtymystensä, vaan antoi ajatuksilleen vapaan lennon, luottaen siihen, että semmoisen purkauksen *oikeastaan* täytyi olla Elisabetin mieleen.

Joka kerran pöydän luo tultuaan hän pysähtyi hetkeksi sen ääreen, ja hänen rajulla voimalla kokoonpuristettu nyrkkinsä, antaakseen pontta

hänen sanoilleen, kosketteli nikamillaan hillityn hiljaa pöydän pintaa, koputuksen tuskin kuulussa.

— Mutta onneksi saarnaajat erehtyvät, — jatkoi hän. — Kaikki ei ole vielä vakan alla. Vielä hävetään bordelleja, kapakoita. Vielä eivät ole kaikkien niskat pehmenneet, vielä uskotaan ihmisten tasa-arvoisuuteen, vielä orjuus hävettää! *Viha* elää vielä! Maan tasalle kaikki!

Kockin puhe suuresti masensi Elisabetin mieltä. Se ikäänkuin syytti häntä hirveästä välinpitämättömyydestä, johon hän kenties oli todella vajonnut. Täällä maalla hän oli melkein unohtanut kaikki nuo bordellit ja muut kauheet, jotka ennen olivat hänen omankin mielensä saaneet niin kapinalliseksi yhteiskuntaa vastaan. Rakkaudella ja vain rakkaudella, — oli hän todella alituiseen sanonut sekä itselleen että muille, ja nyt ilmeneekin, että *viha* se vain voikin tässä maailmassa jotakin saada aikaan! Mitä kauemmin hän oli elänyt, sitä varmemmaksi hän oli tullut, että vihaan ja väkivaltaan turvautuminen oli maailmassa suurinten onnettomuuksien lähde. Ja jos hänen rakkaudenopissaan oli jotakin väärää, niin ainakaan hän ei voinut kokonaan masentumatta ruveta uskomaan väkivaltaan.

Viime aikoina hän oli päinvastoin yhä enemmän lähestynyt sitä ajatusta, että rauhallinenkin puuhailu toisten ihmisten elämän johtamiseksi mielikuvituksen luomiin tulevaisuuden muotoihin oli harhaan viepää ja johti ihmistä pois pääasiasta, joka hänen mielestään oli vain oman henkilökohtaisen rakkauden laajentamisessa eikä toisten elämän järjestämisessä, — mutta *väkivallalla* pakottaa toiset elämään joidenkin kumousmiesten ihanteiden mukaisesti — se oli Elisabetille vähitellen käynyt suorastaan käsitämättömäksi, järjettömyydeksi. Muistihan hän nuoruudestaan semmoisia ihmisiä ja tiesi kyllä niitä yhäkin olevan, vieläpä tiedemiehiäkin, sekä teoretikkoja että käytännöllisiä toimihenkilöitä. Mutta sellaisen ihmisen näkeminen ihan tuossa edessä ja hänen pommitushistoriansa omin korvin kuunteleminen tuntui Elisabetista niiden pelkän järjettömyyden vuoksi jollakin tavalla henkisesti pöyristyttävältä.

Kock, huomattuaan Elisabetin mielenmasenuksen, istui taas pöydän ääreen ja kokonaan luopuen äskeisistä Marat'n eleistä rupesi lohduttelevasti selittelemään, miten vallankumous, mikäli sen hyrskyt tulevat Suomeen ylettymään, kaiken todennäköisyyden mukaan tulee suju-

maan aivan verettömästi. Ja jos Helsingin pommitus meren puolelta tulisikin kysymykseen, niin se on rajoittuva vain uhkaan sen tapauksen varalta, että Helsingin porvaristo kieltäytyisi alistumasta vallankumouksellisten komentoon.

Hän saattoi katsoa tarpeelliseksi lohdutella, koska luuli Elisabetin vain pommitusten pelosta vastustavan eikä ymmärtänyt tuon masennuksen syyksi vain sitä, että viisaalla ja miellyttävällä miehellä, niinkuin Kock oli, saattoi yhä vielä meidän päivinämme olla moisia mielihiteitä ja sellainen luottamus väkivaltaan.

— — —

Kaikissa tapauksissa oli Matti Kurikka kovasti eläytynyt pois Suomen oloista luullessaan voitavansa johtaa helsinkiläistä työväkeä tsaarin avuksi vallankumouksellisia vastaan, sillä työväki oli hänen Amerikassa olonsa aikana melkein kauttaaltaan muuttunut mieleltään kumoukselliseksi. Vielä suurempi oli hänen erehdyksensä Johan Kockin suhteen.

Muutaman päivän kuluttua siitä, kun Kurikka oli lähtenyt meiltä, saatiin kuulla hänen ihmeellisistä johtajansaavutuksistaan Helsingissä.

—————

VOUDIN TUUMAT TOTEUTUMASSA.

Vieremän ja kaikkien sen asukkaiden, koko kylän, sahojen, tiili- ja kalkkitehtaan työväen, talonpoikien yhtä hyvin kuin herrasväkienkin hämmästys oli suuri ja sanoin kuvaamaton, kun eräänä marraskuun sumuisena päivänä (noin viikon verran siitä, kun Kurikka oli lähtenyt) Virkkalan työväenyhdistyksen puheenjohtaja, tuo pieni mies, jolla tähän asti oli ollut sanomista vain työväentalolla ja joka ei kunnan yleisissä asioissa merkinnyt mitään, yht'äkkiä alkoi käyttäytyä niinkuin olisi ollut koko seudun yksinvaltainen diktaattori.

Hän kävi taloissa määräämässä, mitä töitä sai tehdä ja mitä ei saanut. Huomisesta päivästä asti hän kielsi mitään peltotöitä tekemästä, ei luvannut halkoja hakata, ei kuormia ajaa, ei valjastaa hevosia kääsien eteen eikä mitenkään muutenkaan

talon haltijoita palvella. Navetassa lupasi lehmät lypsää ja vedet ajaa, mutta jos heiniä puuttui, ne oli ennen huomista ajettava. Mitään sisätöitä ei myöskään saanut tehdä, vaan palvelijoilla oli oleva sama vapaus kuin köyriiviikkona.

Vouti meni kohta tiedustamaan toisista taloista, mutta kun sielläkin puheenjohtajan kätyrit olivat antaneet juuri samanlaiset käskyt, oli vouti täynnä ihmetystä, jopa kiukkuakin, sillä juuri huomenna hän oli aikonut alkaa takaniityn kynnon, joka oli myöhästynyt ja helposti jäi kyntämättä maan alkaessa mennä routaan.

Fatjaan isäntä oli kyllä koettanut lähemmin tiedustaa asiaa, mutta puheenjohtaja oli ollut niin tärkeän näköinen ja harvasanainen, ettei siitä mitään selkoa tahtonut saada. Oli silmät puoli ummessa vain viittoillut kädellään, niin kuin keisarit kuvissa ja muistopatsaissa, ja hokenut: suurlakko, suurlakko, hevoset talliin, rukit seisomaan!

Kuka semmoista ymmärsi?

Huomisen koitossa vouti siis nosti isonauran reelle, valjasti Perhon ja Tuiman eteen ja ajoi takaniityn kynnökselle.

Ei hän ollut kuinka monta vakoa kyntänyt, kun metsästä päin tuli siihen se pitkä suutari

Linti, hänkin ihmeissään ja kirotta napostellen. Hän tuli kirkonkylästä päin Lohjannummelta eikä ollut saanut nahkoja moniin odottaviin tilauksiinsa. Kaikki kaupat oli suljettu ja vanhan Hillnerinkin nahkapuodin ovella oli kanki poikinpäin. Kun Linti oli mennyt sisälle keittiön kautta, niin siellä olivat piiat vain iloisesti juoneet kahvia ja nauraneet hänen tietämättömyyttään, sanoen: ei nyt uskalleta kauppaa tehdä, *herratkin* ovat lakossa.

Vouti ei ymmärtänyt mitään, ja oikein hänen päänsä alkoi mennä sekaisin.

— Suurlakko, suurlakko, näes, — koetti Linti selittää.

Vouti kimmastui.

— Mikä helvetin suurlakko! Eikö saisi talon töitä tehdä!

Samassa juoksi kotoa päin toinen Vieremän miehistä, Janne, ja hänkin alkoi hokea: helitä jo helkkarissa hevoset, suurlakko, suurlakko!

— Saatanan puheenjohtaja, — murahti vouti, sylkäisi kouraansa ja tarttui auran kurkiin.

Hevoset, vainuten kyntäjän kiukun, lennähtivät ripeään käyntiin.

— Seisata, hyvä mies, kenraalska kielsi.

— Ei ennen kuin sahanpilli soi!

— Sahanpilli! Sitä saat odottaa. Puheenjohtaja on pysäyttänyt kaikki tehtaat, ja miehet ovat Tietolassa kokousta pitämässä.

Vouti veti hevoset seisomaan ja kuulosteli ilmaan.

Ei todella kuulunut mitään tehtailta päin, mistä muutoin aina kuului kalkkimyllyjen jyske, sahojen sohina ja lautojen läiske. Hiljaa kuin sunnuntaina. Kaikki elämä kuin kuollut.

Voudilta putosivat ohjaketkä käsistä.

Janne yhä vain selitteli:

— Se on suurlakko, näes, suurlakko se on. Herratkin ovat lakossa. Soittivat Helsinkiin ja seisattivat, ennenkuin puheenjohtaja oli käskennytkään. Helsingissä poliisitkin kuuluvat olevan lakossa.

Nyt Lintikin puuttui puheeseen.

— Jaa-a, vai poliisitkin! Sitäpä minä ihmettelinkin, kun meidän vallesmannilla oli sivelilakki päässä, käyskeli katuväen seassa ja jutteli niinkuin muukin ihminen. Vai että poliisitkin! No nyt sitten loppuu herrain valta!

Janne yhä vain hoki voudille:

— Ymmärrätkö sinä? Se on suurlakko, suurlakko!

Mutta vouti ei enää kuunnellut ketään. Äkkiä hän oli ymmärtänyt kaiken. Hänen kasvonsa olivat saaneet erittäin lempeän sävyn, silmät hymyilivät, sanomatonta hyväntahtoisuutta säteillen, niinkuin ne varmaan olivat hymyilleet silloin, kun hänen vaimonsa oli synnyttänyt hänelle esikoisen.

Sanaakaan sanomatta, koska toiset eivät kuitenkaan olisi mitään puhetta ymmärtäneet, hän riisui hevoset valjaista ja läksi taluttamaan niitä kotiin päin.

Tupaan tultuansa hän oli peseytynyt ja pukeutunut pyhävaatteisiinsa. Hymyillen ja nyökytellen kenraalskalle päätään hän ikäänkuin tahtoi sanoa hänelle: no, nyt on käynyt niinkuin minä olen sanonut, enkös minä sanonut: yht'aikaa!

Ja Elisabet kohta arvasi, että vouti tarkoitti sen ajan nyt tulleen, jolloin ihmiset merkin saatuaan pysähtyvät töissään ja toimissaan, riisuvat aseensa, muuttavat mielensä, ja koko maailma ikäänkuin luodaan uudestaan hyväntahdon, veljeyden ja rauhan pohjalle.

Vouti ei puhunut mitään, siihen oli hetki melkein liian juhlallinen. Kaikki olikin oikeastaan sanottu tuossa entisiä puheita mieleen johtavassa

katsahduksessa ja hymyssä. Kenraalska kyllä ymmärsi hänet, sanoittakin.

Eikä Elisabet hennonutkaan häiritä sitä suurten aavistusten onnea, joka näytti vallanneen hänen rakkaan voutinsa. Kesken hommiensa hän hymyili vastaan, vaikkei voinutkaan kauan katsoa voutia silmiin, niinkuin tämä olisi tahtonut. Muutaman päivän perästä se kävi jo luontevammin.

Elisabet ajatteli: — »Kuka tietää! Entäpä jos tämäkin lakko, vaikka Kurikka tarkoittaakin sillä tsaarin avustamista, — vaikka Kock onkin vallankumouksellinen ja kaikki olisi vain heidän shakkivetojaan, ja vaikka Suomen porvariston onnistuukin käyttää sitä entisten olojen palauttamiseksi, — entäpä jos tämäkin lakko vain edistää sitä aatteellista tulevaisuuden lakkoa, jota ei enää tehdä minkään valtiollisten tarkoitusten vuoksi, vaan omantunnon vaatimuksesta!»

Junat kaikki olivat pysähdyksissä ja hevoskyytejäkään ei saanut tehdä, mutta sentään tuli joka päivä sanantuojaia Helsingistä käsin, jotka kertoivat asiain menosta. Tuhatlukuisissa laumoissa ihmiset liikkuivat siellä ilman mitään järjestyksen valvontaa, ainoankaan poliisin näkymättä, ei missään mitään juopottelua, ei ainoatakaan

rikosta, ei vähintä vallattomuutta nyt jo lähes kokonaiseen viikkoon!

Ja vähänpö Elisabet sai omin silmin nähdä omassa kylässään!

Täydellinen rauha vallitsi kaikkialla. Piholla ja teillä ihmiset kuljeskelivat tai seisahtuivat ryhmiin, sovussa ja yhteisymmärryksessä kaikki, herrat ja työläiset, rouvat ja mummit keskustelun näistä ihmeellisistä tapahtumista. Kaikki olivat keskenään tuttuja, ystäviä.

Se oli kaikille kuin suurta juhlaa. Elämän tavallinen juoksu, sen jatkuvaisuus oli keskeytynyt. Aivankuin olisi pimeyden jälkeen hierottu silmiä ja uudessa valossa saatu nähdä tuhansia ennen tuntemattomia ystäviä, jotka vain hakivat tilaisuutta saada palvella toisiaan ja osoittaa rajatonta uhrautuvaisuuttaan yhteisyyden hyväksi.

Ei kukaan tiennyt, mitä tänään, mitä huomenna, mitä seuraavanakaan tuntina oli tapahtuva. Ja kun jokainen tunsi, että saattoi tapahtua melkein mitä hyvänsä, niin jokainen koetti lähestyä juuri niitä, joista hän oli ennen ollut yhteiskunnallisesti kaikkein etäämpänä tai muuten vieraimpana. Näinä ihmeellisinä päivinä, jolloin ei ollut olemassa mitään valtaa, mikä olisi suojan-

nut hengen tai omaisuuden puolesta, ihmiset rakastivat toisiansa, ikäänkuin aavistaen, että ainoastaan niin toisiinsa suhtautuen voi tapahtua hyvää.

Ja Elisabet alkoi jälleen toivoa, niinkuin oli toivonut passiivisen vastarinnan aikana.

Mutta Helsingistä alkoi jo tulla sanomia, että siellä sopu herrojen ja työväen välillä ei enää ollutkaan eheä, vaan oli noussut taistelu vallasta. Tietysti, — ajatteli Elisabet, — sillä sitkein usko ihmisessä ei ole usko rakkauteen, vaan väkivaltaan. He eivät usko, että komentajatta voisi elää viikkoa kauemmin, ja rupeavat taistelemaan vallasta.

Kurikkaan, joka tosin oli ollut suurlakon oikea julistaja, ei työväki eikä porvaristo voinut yhtyä. Hän kadotti kohta johtaja-asemansa, syytettiin syrjään, ja hän häipyi tietymättömiin niinkuin kuiva lehti, jonka myrsky riuhtaisee puusta.

Kock sitävastoin valittiin »kansalliskaartin» päälliköksi. Tämä kaarti oli muodostettu työväen omasta keskuudesta, ja sen tarkoituksena oli ylläpitää järjestystä, jota kylläkään eivät häirinneet kadulla liikkuvat ihmiset, vaan sitä enemmän vallasta taistelevat puolueet. Kock hallitsi poliisikamarin huoneistossa ja hänellä oli miltei

ylivoimainen tehtävä hillitä sinne tunkeutuvien eri puolue-edustajain vaatimuksia, vallankumouksellisten niinkuin porvarienkin.

Ruhtinas Obolenski, joka oli kenraalikuvernöörinä, lopulta pakeni suureen, sataman vesille ankkuroituun venäläiseen sotalaivaan, jossa hän lupasi ottaa vastaan puolueiden edustajat neuvottellakseen tilanteesta ja siitä raportista, joka hänen oli lähetettävä keisarille Pietariin. Mutta nämä neuvottelijat olivat keskenään riitaisia, puhuivat ja huusivat kaikki yhtäkaa ja esittivät asioita, jotka olivat ruhtinaalle niin epäselviä, että hän ei lopulta keksinyt muuta keinoa kuin hankkia herroille lupa matkustaa henkilökohtaisesti Pietariin ylimpien valtamiesten puheille.

Matka tehtiin meritse, koska lakko yhäkin vallitsi rautateillä.

Niin suuri oli venäläisten hallituspiirien pelko vallankumouksen mahdollisesta puhkeamisesta, ettei Suomessa voitu käyttää tänne sijoitettua, kumouksellisilla aatteilla kiihoitettua venäläistä sotaväkeä, vaan se pysyi kaiken aikaa passiivisena. Toiselta puolelta arvailtiin, että mahdollisesti venäläiset hallitusmiehet yhä vieläkin odottivat Suomen työväen asettumista tsaarivallan puoltajaksi vallankumousta vastaan.

Hämmästys ja sekasorto oli kaikissa tapauksissa Pietarissakin niin suuri, että lähetystön tehtävä onnistui täydellisesti, ja molemmat päävaatimukset: (porvarien puolelta) entisen autonomian ja hallitusmuodon palauttaminen ja (työväen puolelta) yleinen, rajoittamaton äänioikeus ja yksikamarinen eduskunta, luvattiin.

Lakko julistettiin päättyneeksi.

Kun palattuani Helsingistä kerroin Elisabetille näitä tapahtumia ja kuvasin lakon suuremoista alkurauhaa, *Matin* esiintymistä Rautatien torilla lakonjulistajana kymmentuhatlukuisille väkijoukoille, suunnattoman, punakeltaisen leijonalipun kohoamista asemahuoneen viirisalkoon, aseettoman poliisikunnan ilmestymistä yleisön keskuuteen ilmoittamaan lakkoon yhtymisensä ja sitten tuota intohimoista valtakamppailua, sanoi Elisabet, välittämättä autonomiasta ja äänestysoikeudesta:

— No, ja pilasivat kaiken!

Vouti taas, vaikka olikin aluksi huolestunut puolueriitaisuuksien syntymisestä, meni kohta sen viisaan suutari Lintin luo, ja täältä hän palasi vieläkin säteilevämpänä kuin oli ollut lakon alkaessa.

Linti oli selittänyt hänelle, mitä se »yleinen äänioikeus» ja »yksikamari» oikeastaan merkitsi-

vät. Lintin mielestä nyt se vasta olikin tulossa se oikeuden ja vapauden aikakausi, kun työväki-kin sai äänestää. Sillä työväkeähän oli monta vertaa enemmän kuin herroja, ja hullutko me olisimme, ettemme osaisi omaksi eduksemme äänestää! Nyt oli vain kaikkien liityttävä yhteen ja järjestäydyttävä, niinkuin puheenjohtaja oli sanonut.

Tämän ajan jälkeen Linti, joka oli ollut alkujaan erittäinkin vaimonsa vaikutuksesta jumalinen kirkossakävijä, heitti haudantakaiset asiat vähemmälle, ja hänet valtasi kiihkeä maailman parantamisen into, niin etteivät hänen ajatuksensa enää voineet vaeltaa muualla kuin tämän näkyväisen maailman asioissa. Ja paljon, paljon voi vanha suutari tullakin ajatelleeksi, kun hän päivät pääksytysten istumistaan istuu paikoil-lansa pallillaan, maailman pyöriessä kiireissään touhuten hänen ympärinsä. Heti talvipäivän alkaessa iltaan kallistua hän kuitenkin heitti nahat, lestit ja pikilangat käsistään ja vaelsi työväentalolle, Tietolaan, jonka avarassa, valoissassa salissa sosialistit pitivät kokouksia, kiihkeästi pohtien valtiollisia kysymyksiä.

Pitkä Linti avasi kokouksissa usein suunsa lausuaakseen mielipiteensä asioista, mutta eipä ollut

sitä kysymystä, jonka ainoana lopputuloksena ja ratkaisuna hän ei olisi pitänyt juuri samaista työväen vastaista äänestys-oikeutta. Mutta koto-naankin, suutarintöitä tehdessään, jos joku asiakas sattui tulemaan, ei kauan kestänyt, kun Linti oli jo selittämässä taaskin äänestys-oikeuden suurta merkitystä. Häneltä usein tiedusteltiin suullisten vuokrakontraktien pitäväisyyttä, mutta nyt hän ei enää ruvennutkaan vetoamaan lakipykäliin, vaan sanoi kohta: älä sinä köyhä saatana semmoisista enää välitä, mutta tiedätkös sinä, mitä se työväen äänestys-oikeus merkitsee? Ja pitkän perusteellisesti selitettyään, mitä se merkitsee, hän sanoi: kun *se* laki tulee voimaan, niin kyllä sitten sinunkin asiasi selvitetään, ohoh!

Niinpä siis voutikin, joka oli mennyt Lintin luo ja väittänyt, ettei mitään hyvää voi syntyä, elleivät sosialistit nyt, juuri tänä aikana, kaikki yhtäaikaa päätä hajoittaa punakaartiensa ja ikipäiviksi luovu aseihin turvaamasta, sai kuulla Lintin mehevät selitykset köyhälistön äänestys-oikeudesta ja sen kaikkivoivasta merkityksestä. Hän nauroi sekä kenraalskan mielipidettä asian jättämisestä jokaisen omantunnon varaan että myöskin vouden ajatusta yleisen merkin antamisesta. Hän selitti, kuinka mahdottomia sellaiset

yritykset olivat, ennenkuin köyhälistö oli pääsyt äänestämään. Mutta kun se on kerran tapahtuva, — sanoi hän, — kas silloin vasta voi punakaartikin olla tarpeeton ja kaikista aseista voidaan luopua — jos köyhälistö niin äänestää.

Useita tunteja Lintin kanssa keskusteltuansa voutikin tuli siihen järkähtämättömään päätökseen, että aseitten hylkäämistä ei voida suinpäin toimittaa eikä ikuista rauhaa saada aikaan, ennenkuin köyhälistö pääsee äänestämään, ja että kunnes tämä tapahtuu, sosialisteja on tuettava vaikkapa kaartinkin avulla.

Tätä mielenmuutostaan hän ei tosin hennonut kenraalskalle tunnustaa, ja puheen kallistuessa siihen suuntaan, että työväen turvautuminen asevoimaan oli yhtä hylättävää kuin porvariengin, hän edelleen oli myönnyttelevinään, sanoen tuon tuostakin: joo . . . joo . . . , vaikka itsekseen piti työväen kaartia ihan välttämättömänä näissä oloissa. Tämä kierous kenraalskan edessä oli voudista itsestäänkin sangen epämiellyttävää, mutta hän lohdutteli itseään sillä, että kaarti oli — kuten Linti sanoi — välttämätön vain *toistaiseksi* ja että köyhälistön päästyä äänestämään kyllä aivan ensimmäiseksi äänestetään kaikki aseet mereen heitettäväksi.

Voudista tuli sosialisti.

Hän alkoi usein käydä Tietolassa, joten häntä ei aina lauantai-iltoinaakaan enää näkynyt Vieremän lukutuvan laulu- ja esitelmätilaisuuksissa.

Saatuaan oman komean työväentalonsa valmiiksi sosialistitkin tietysti lakkasivat käymästä Vieremän lukutuvassa, jossa oli sekä ahdasta että vähän pimeää, puhumattakaan siitä, että sen henki alkoi heistä tuntua »voitetulta kannalta» nyt, kun suurlakon jälkeen sosialidemokratia oli kohoamassa ennen aavistamattomiin saavutuksiin. Jos joku lauantai-illoin vielä eksyikin vanhaan lukutupaan, niin ei häntä enää tyydyttäneet ne laulut, joita löytyi siellä käytetyssä laulukirjassa, semmoiset kuin »Honkain keskellä» tai »Mun muistuu mieleheni» tai »Mistäs tulet, kustas tulet» tai »Kuullos pyhä vala, kallis Suomenmaa!» tai edes »Pojat kansan urhokkaan», vaan heillä oli uudet laulukirjat, joihin oli koottu Marseljeesit ja Internatsionaalet, joissa puhuttiin »sorron yöstä» ja herrojen läheisestä kukistumisesta, ja he lauloivat uusin sävelinkin.

Yhteistä onnea, hyvinvointia, varakkuutta luvattiin Tietolassa köyhälistölle, jos se vain liittyy yhteen ja järjestäytyy. Kukapa olisi enää Vieremässä kuunnellut Tolstoin satuja, että maa-

ilman onnellisimmaksi havaittiin mies, jolla ei ollut edes paitaa!

Kun Vieremän lukutuvan esitelmiä eivät enää saapuneet kuuntelemaan muut kuin vanha Sarénska ja jotkut toiset mummut, lopetettiin sen iltakurssit, lainakirjasto lahjoitettiin työväenyhdistykselle ja siirrettiin Tietolaan.

Tämä tapahtui jokin vuosi jälkeen epäonnistuneen Viaporin kapinan. Kock oli paennut Amerikkaan, kapinalliset upseerit olivat ammutut. Mutta vielä entistäkin kiihkeämmin alkoivat venäläiset kumoukselliset nyt tehdä aatteittensa propagandaa sekä sotaväen keskuudessa että sosialististen työväenyhdistysten piireissä. Ja onnistuneen suurlakon kautta voimansa tuntoon päässyt Suomen työväenluokka, joka jo alkoi huomata, ettei pelkkä »äänestys-oikeus» ollutkaan riittävä tälle luokalle ylivaltaa hankkimaan, osoitautui kumoukselliselle kiihoitukselle sangen kiitolliseksi vaikutusalaksi.

Senvuoksi Vieremän lukutupakan ja sen henki, joka niin lahjomattomasti tuomitsi paitsi voimasaolevan väkivallan myöskin sen väkivallan, jota kumoukselliset valmistelivat, kävi tietolaisille yhä vieraammaksi, kunnes eristäytyi aivan erilleen, jäi yksikseen ja lakkasi olemasta.

KAKSI VASTAKOHTAA.

Edellisissä luvuissa alettuun selostukseen Viemässä käyneistä ja Elisabetiin vaikuttaneista henkilöistä jäisi suuri aukko, ellei vielä lisäksi luettelisi kahta kävijää, Jean Boldtia ja Akseli Isohiittä.

Heidän mainitsemisensa on tässä tärkeä sen vuoksi, että he täydellisinä vastakohtina toisilleen olivat äärimmäisiä kärjistyksiä kahdesta toiselleen vastakohtaisesta elämänkatsomuksesta.

Saattaa hyvin olla, että heidän kummankin aatteellinen lähtökohta oli oikeastaan sama, mutta se tekee heidän kehityksensä myöhemmän vastakohtaisuuden vain sitäkin mielenkiintoisemmaksi.

Ensiksikin *Jean Boldt*.

Hän oli mielipiteiltään anarkisti. Hänen pääatteensa oli alussa ollut vain vivisektion vastus-

taminen. Ei hän olisi edes lääkeopillisissa tarkoituksissa sallinut elävien elukkain koeleikkelemistä. Itse ei olisi ehdoin tahdoin tappanut pienintäkään itikkaa. Ei syönyt lihaa, ei kalaa, koska se edellytti elävien olentojen hengiltäottamista.

Mutta taisteltuaan turhaan vivisektiota vastaan »laillisin keinoin» hän oli pian tullut huomaamaan, että lääkärrien oikeutta koeleikkelyyn ei voinut heiltä riistää. Hänen vastalauseittensa ja julkaisujensa todistelut, hänen toimeenpanemansa kansalaiskokoukset ja perustamiensa eläinsuojeluyhdistysten mielenosoitukset osoittautuivat tuloksettomiksi.

Ja tämä järkiolentojen tunteettomuus vajajärkisiä veljiänsä ja elintoverejaan kohtaan siihen määrään järkytti Jean Boldtin mieltä, että hän katkeruudessaan olisi mielellään käyttänyt mitä väkivaltaa tahansa, jopa vivisektiotakin, *ihmisiä* kohtaan, jotka kannattivat semmoista vääryyttä heikompaakaan vastaan. Syylliseksi teki ihmisen juuri ihmisen oma järki.

Boldtin koko vastainen anarkismi oli alkujaan johtunut tuosta katkerasta voimattomuuden tunteesta niin huutavan vääryyden ehkäisemisessä. Se oli hänen nähdäkseen kaikkein julmin vääryys, mihin ihminen saattoi tehdä itsensä syylli-

seksi, sillä kuolemaan tuomittu ihminenkin vain teloitettiin, mutta vajajärkinen eläin elävältä kidutettiin kuoliaaksi.

Kun hän siis monista julkisista mielenosoituksistaan ja katukulkueistaan huolimatta ei saanut tätä hänen mielestään niin helposti korjattavaa vääryyttä ehkäistykseksi, ei lainsäädännöllä eikä edes yleiseen mielipiteeseen vetoamalla, niin hän vihdoin päätti erota mokomasta yhteiskunnasta, joka sellaista vääryyttä salli ja jossa hänellä näytti olevan niin vähän sananvaltaa.

Hän rakennutti itsellensä yksihuoneisen erakomajan metsäisen niemen kalliolle Lohjan pitäjässä Vohlaistentalon maalle, joka oli meiltä noin kolmen kilometrin päässä, joten Elisabetkin tuli hänet läheisesti tuntemaan.

Erakkoelämä osoittautui kuitenkin hänelle ylivoimaisen vaikeaksi, hän kun ylimysperheen lapsena oli aivan tottumaton minkäänlaisiin talousaskareihin, halonhakkuuseen kuten keittämiseenkin, ja hänen huono terveytensä ei suinkaan sallinut aivan vaillinaista keittiötaitoa.

Kerrankin hän soitti apua meiltä, ja apu näyttäytyikin olevan todella välttämätön: aamusta asti hän oli turhaan yrittänyt saada tulta hellansa, siinä onnistumatta. Paperintuhkaa, puoleksi

palaneita risuja ja tukuttain tulitikkuja oli uunin-
suussa, mutta puut eivät edes pihisseet. Joten
hermostumiseen ei kyllä puuttunut aihetta.

Tämänkin yrityksen epäonnistumisen jälkeen
Boldt alkoi pitää kaikkea tolstoilaisuutta peräti
epäkäytännöllisenä elämänviisautena ja joutui
kohta vilkkaisiin väittelyihin Elisabetin kanssa.

Erittäinkin oli hänen mahdoton käsittää tolstoilaista oppia »pahan vastustamattomuudesta» eli kaiken väkivallan kieltämisestä. Terävällä älyllään hän asetti tuon opin mitä kirpelimmän ivan esineeksi. Hän kyseli Elisabetilta, tietäen tämän kiintymyksen omaisiinsa, mitä Elisabet tekisi, jos joku rosvo uhkaisi esimerkiksi Arvidin henkeä? Elisabet vastasi tähän, että jos vain revolveri sattuisi silloin olemaan hänellä kädessään eikä muuta keinoa olisi, hän ampuisi rosvon, ennenkuin tämä ehtisi ampua Arvidin. Rosvon tappaminen olisi kuitenkin ollut hänen mielestään hyvin ajattelematon teko, sillä tappamalla sen, joka uhkasi hänen poikaansa, olisi hän menettänyt kanamaisen eturakkauden eikä jumalallisen järjen mukaisesti: hän olisi asettunut määräämään, kenen on elettävä ja kenen kuoltava, toisin sanoen, tehnyt itsensä syyväksi juuri samaan rikokseen, jonka rosvokin oli ollut tekemäisillään.

Boltdilla oli nyt tietysti ihan päinvastainen mielipide.

Väkivalta oli hänen mielestään useimmissa tapauksissa ainoa keino, joka oli heikomman suojelemiseksi tarjolla. Hänen käsityksensä mukaan ihmisen siveellinen velvollisuus oli, vaikkapa tuntien oman voimattomuutensakin, suin päin hyökätä rosvon kimppuun ja tehdä parhaansa väkivallanteon estämiseksi väkivallalla. Hän vain ei saanut pysähtyä miettimään, voitanko minä tuon vai en, hänen asiansa oli vain hyökätä.

On hyvin mahdollista, että usein uudistuvat väittelyt näistä asioista saivat Boldtin vain yhä sitkeämmin vakaantumaan omassa käsityksessään. Heikompina ja suojeltavina hän ei enää pitänyt vain vivisektion alaisia elukoita, vaan ala oli nyt laajentunut myös kaikkinaista vääryyttä kokeviin ihmisiin, Dreyfusista alkaen viimeiseen katurenttuun asti, jota poliisi hänen mielestään liian kovakouraisesti oli raastanut issikkaan ja painellut jalkoihinsa.

Usein hän vähän salaperäisesti katosi maalta kaupunkiin, ja eikös saatukin kohta kuulla jostakin kulkueesta, jonka hän oli koonnut ympärilleen satunnaisista samanmielisistä ja johtanut panemaan vastalauseita jotakin yhteiskunnan

puolelta johtunutta vääryyttä vastaan. Välistä hän joutui järjestysvallan huostaan, jopa sai viettää yönsäkin pahnoilla — poliisin vastustamisesta tämän virkatehtävissä.

Mutta sellaiset kokemukset eivät vähimmässäkään määrässä heikentäneet hänen vakaumustaan ihmisen velvollisuuksista heikomman puolustamisessa väkivallalla voimakkaampaa vastaan. Päinvastoin.

Näin hän, saman vakaumuksen edelleen kehityksessä, alkoi yhä enemmän lähestyä luokkataistelua, siis köyhälistön taistelua porvaristoa ja rahavaltaa vastaan. Ja siinäkin taistelussa hän tietysti piti väkivaltaa lopullisesti ainoana tehokkaana keinona, siis liittyi mieluummin äärimmäisiin kumousmiehiin, ja alkoi pitää äänestys-oikeuksia ja parlamentarismeja vain jättiläismäisenä kansan pettämisenä.

»Vivisektion» vastustajasta kehittyi anarkisti.

Suurlakon aikoina hän tietenkin oli pitkiä aikoja poissa erakkomajastaan. Ei näkynyt, ei kuulunut. Tietysti Helsingissä keskimmäisenä keskellä suurlakon pahimpia lopputemmellyksiä. Kock, joka suuresti rakasti Boldtia, mutta myöskin hyvin tunsi hänen kumousmielensä ja intohimoisen valmiutensa hetken tekoihin, pelkäsi

hänen milloin tahansa voivan nostattaa kiihoituneen katuyleisön ennenaikaiseen kumoukselliseen liikkeeseen ja nimitti hänet »adjutantikseen». Siinä ominaisuudessa Boldt sai käytettäväkseen Kockin kansliassa poliisikamarilla erikoisen huoneen, jonne hänen läpiluettavakseen ja ratkaistavakseen tuotiin erinäisiä pinkkoja asiapapereita, että kriitillisimmät hetket menisivät niiden selailemiseen.

Viaporin onnettoman kapinan jälkeen, kun Kock jo oli paennut kotimaastaan ja Venäjän mahtavia sotalaivoja oli vartiassa siellä täällä pitkin linnoituksen ja Helsingin satamaväyliä, tapasin Boldtin vaeltamassa rannikoilla ja kysyin häneltä, mitä hän siinä vaaniskeli.

— Noita sotalaivoja, — hän vastasi.

— Mitä niistä?

— Niistä ovat useat melkein tyhjinä ja ne seisovat siinä vain pelottimina.

— Entä sitten?

— Katsopas, — sanoi Boldt, — minäkin olen sentään jonkin verran sääliväinen, kun on kysymyksessä ihmishenki, mutta ainakin *nuo* laivat, joissa ei ole matruuseja, pitäisi välttämättä saada räjäytetyksi ilmaan. Tämmöisinä taantumuksen aikoina ei ihmisen siveellinen velvollisuus voi

lakata olemasta hänen velvollisuutensa, ja sen-
vuoksi, kun ei muuta voi, olisi ainakin hävitet-
tävä heidän aseitansa, jos heitä itseänsä »ei saa
tappaa». Sehän ei pitäisi olla Tolstoinkaan mu-
kaan mikään synti.

Myöhemmin, maailmansodan aikana Boldt
sairasteli eikä hänellä ollut voimia minkäänlai-
seen esiintymiseen. Joskus vain, kun hän ilmes-
tyi meille tai Vieremään, sattui hiljaisia ajatus-
tenvaihtoja. Elisabet yhä koetti hänelle selit-
tää, mistä syystä ihanteellinen tarkoitus välttä-
mättä vaati yhtä ihanteellisia keinojakin. Väki-
vallantekoja miettiessä ja vielä enemmän niitä
toteuttaessa, — sanoi Elisabet, — tulee käyt-
täneeksi rakkaudettomuuteen sitä ainoata elä-
mää, jota tietoisesti elää. Nykyisyydessä siis
turmellumme, sen sijaan kuin vain siinä voi-
simme rakkauskykyämme laajentaa. Ja vihdoin
olemme vain täynnä kiukkua, hermostusta,
väkivallan ja koston ajatuksia. Ei löydy niin
ihanteellista tulevaisuudenkuvaa, jonka ni-
messä ihminen saisi turmella nykyisyytensä
elämää.

Boldt oli kuitenkin siihen määrään väsynyt ja
heikko, ettei hän oikein jaksanut kuunnella, mitä
hänelle puhuttiin. Kalpeana hän vain istui noja-

tuolissa, kädet riipuksissa, tuon tuostakin ummistaen raskaat silmäluomensa ja huokaisten:

— Kyllä kaikki vielä hyvään päin kääntyy . . .

Mutta tämä hiljaisuus oli vain hiljaisuutta myrskyn edellä. Bolševikien vallankumouksen alkaessa Boldt jälleen heräsi.

Oli kuin hänessä olisi jälleen syttynyt palaamaan sammuksissa ollut liekki, ja nyt se leimahtikin täyteen loimuunsa.

Terveenä, täynnä tarmoa hän ilmestyi Helsinkiin venäläisten kumousmiesten keskelle, ottaen kohta tehtäväkseen suomalaisen työväestön kiihoittamisen. He antoivat hänelle veripunaisen lipun, johon oli valkoisella kirjoitettu venäjäksi: SVOBODA, mikä merkitsee: vapaus, ja saattoivat hänet Nikolainkirkon rappusille. Sieltä käsin hän sitten joka ilta piti kumouksellisia kiihoituspuheita senaatintorilla liikkuvalla yleisölle »maailmankommunismista». Ja nyt hän olisi ollut kyllä valmis lennättämään ilmaan ihmisineen päivineen minkä sotalaivan tahansa, jossa vain ei liehunut punaista lippua.

Tämä oli Jean Boldtin viimeinen voimainponnistus heikomman ja sorretun puolustamiseksi.

Senjälkeen hän jälleen sairastui, tällä kertaa mitä ankarimpaan reumatismiin, joka lyhyessä ajassa teki hänet kyttyräselkäksi.

Mutta sittenkin oli hänen viimeinen, hourai-leva sanansa kuolinvuoteella ollut:

— Aika on tullut! Tarttukaa aseihin! Aseihin!

— — —

Toinen noista kahdesta vastakohdasta oli Akseli Isohiisi eli Örnmark, kuten hänen nimensä oli alkujaan ollut.

Isohiisi eli aina nykyisyydessä.

Hän oli Boldtin vastakohta toisessa mielessä kuin hän oli vastakohta esimerkiksi Matti Kurikalle, jonka mieli haaveili tulevaisuuden malliyhteiskunnissa. Boldt eli hänkin nykyisyydessä. Hän oli mielialaltaan anarkisti. Hän kokosi ja kaivoi itsestään esille kaiken mahdollisen kiu-kun, hermostumisen, vihanhimon, jopa paisutti niitä ja teki hyveiksi, voidakseen sitten näillä voiman ja tarmon lähteillä hyökätä kaiken sen vääryyden ja sorron kimppuun, joka tuli hänen eteensä nykyisyydessä.

Isohiisi sitävastoin tietien tahtoen tukahdutti itsessään kaiken vihan, pitäen sitä paheena ja esteenä nykyisyytensä elämälle. Hän koetti

pikemminkin olla näkemättä sitä vääryyttä, mitä ihmiset tekivät toisilleen, ollakseen ketään tuomitsematta ja tehdäkseen itsessään täyttä tilaa ihmisrakkaudelle.

Isohiisi eli nykyisyydessä niinkuin Boldtkin. Ja sittenkin he olivat suurimpia vastakohtia mitä kaksi ihmistä suinkin voi toisilleen olla.

Akseli Isohiisi kävi ensikertaa luonamme jo paljon ennen sotaa. Silloin ei hän herättänyt erikoista huomiota. Hän oli ylioppilas, joka oli antautunut maalaustaiteen alalle, jopa harjoittanut taideopintoja Tukholmassa. Mutta hän oli tutustunut Tolstoin kirjoituksiin, joiden sanoi voimakkaasti vaikuttaneen häneen. Ja nyt hän oli tullut pyytämään neuvoja ja saamaan kannatusta aikomaansa jyrkkään elämänmuutokseen.

Ei hän ollut ainoa luonamme kävijä tällöisissä asioissa, eikä edes ainoa ylioppilaskaan. Ja meillä oli tapana, melkein sääntönä, kylmästi neuvoa ajattelemaan kolmesti ja neljästi pänsä ympäri, ennenkuin ryhtyi ilman ylivoimaista sisällistä pakkoa muuttamaan elämänsä ulkonaisia olosuhteita. Kokemuksemme mukaan jo se seikka, että tultiin ulkonaisen menettelyn suhteen neuvoja kysymään, osoitti, ettei kipinä ollut osunut sytyttävään kohtaan. Emme siis

Isohiidenkään suhteen semmoisia neuvoja säästäneet.

Mutta muutaman vuoden kuluttua saimme syrjästä päin kuulla, että hän todella oli luopunut perintöosastaan muiden sukulaisten hyväksi ja ruvennut elämään »päivästä päivään», se on, elämään nykyisyydessä, huomisesta huolimatta. Kerrottiin hänen vaeltavan paikasta toiseen tavallisena puuseppänä, kirvesmiehenä varattoman kansan rakennustöissä, kaikkialla vain ruokapalkasta suorittaen häneltä pyydettyjä tehtäviä.

Ja pian me saimme jälleen nähdä hänet kasvoista kasvoihin. Varhaisena kevätaamuna hän tuli ylös mäelle, käyden koivikkotietämme. Hänen yllään oli sininen työläisenpuku ja selässä tuohikontti. Hän tuntui kuin entisestään pitemmäksi kasvaneen, terveys asui hänen päivytyneissä kasvoissaan, ja silmistä ja hymyileviltä huulilta kuvasti onni ja korkea rauha.

Hän oli tullut auttamaan meitä uuden asumuksen rakentamisessa ja jäi meille melkein koko kesäksi, kunnes rakennus valmistui.

Nyt Elisabet sai tutustua ihmiseen, jolla oli *kokonaan* sama usko kuin hänellä itsellään. He olivat niin samaa mieltä kaikissa kysymyksissä, ettei heillä tuntunut olevan paljonkaan puhumi-

Akseli Isohiisi.

sen ja selittelemisen aihetta. Jo puolesta lauseesta toinen ymmärsi toisensa, he vain nyökäyttivät päätänsä ja lauseen lopettaminen oli tarpeetonta. Enimmäkseen he vain hymyilivät toisilleen.

Kunpa semmoinen mies voisi arvata sen rakkauden syvyyttä, jonka hänen olentonsa herättää! Vielä hänen kuolemansakin jälkeen tuntee hänen elävän läsnäolonsa. Häntä kaippaa niin kuin kaippaa auringonpaistetta. Hän oli todistamassa, että todella on olemassa, vieläpä ihmisille tarjona, ihan erikoinen, uusi elämä uskossa elävään nykyisyyteen ja vapaudessa huomisen huolista. »Onni juuri siinä onkin, ettemme tiedä mitään tulevaisuudesta, emme omastamme emmekä muiden, ja saamme elää nykyisyydessä, vapaina kuin taivaan linnut», — oli hänellä tapana sanoa. Tunnustelimme omin käsin ja näimme omin silmin, että oli saavutettavissa se, mitä olimme epäilleet mahdottomaksi. Näimme edessämme rakastetun tien, jota olimme pitäneet olemattomana, epätodellisena. Näimme utuisen ihanteemme taivaista maahan tuoduksi.

Näitä kahta vastakohtaa toisiinsa verratessa Elisabetia usein ajattelutti ja epäilytti, voiko heidän niin peräti erilaisia minujansa mitenkään

yhdistää samaksi olemukseksi, ikuiseksi, kuole-
mattomaksi minuudeksi, jota Jeesus sanoi Ju-
malan Pojaksi. Olihan heidän alkuperäinen elä-
män vaikuttimensa, Boldtilla vivisektion vastus-
taminen ja Isohiidellä köyhimmän palvelemi-
nen, kotoisin samasta elämänlähteestä, rakkau-
desta. Heidän kummankin minuuden pohja oli
siis sama. Ja se, että he näennäisesti olivat men-
neet niin erilleen, Boldt anarkistiksi ja Isohiisi
miltei ihanneihmiseksi, olisiko se riippunut vain
muiden ihmisten erilaisesta vaikutuksesta hei-
hin: kumouksellisten vaikutuksesta Boldtiin ja
Tolstoin vaikutuksesta Isohiiteen, siitä, että
Boldtiin oli pesiytynyt tuo ikivanha, pakanalli-
nen usko väkivaltaan, ja Isohiiteen taas moderni
kristillisuus, kaiken väkivallan kieltäminen, elä-
mä nykyisyydessä.

Tämä kysymys ei tahtonut oikein selvitä Eli-
sabetille.

Hän tunsu vain, että tuo samastus *täytyi* voida
tehdä maailman kaikkein suurimpienkin vasta-
kohtien välillä.

ELISABET MUUTTAA VIEREMÄSTÄ.

Vaikka siis oli tapahtunut ja yhä tapahtui paljon semmoista, mikä vähensi Vieremän entistä merkitystä työväen ja pikkueläjain kokouspaikkana, kuten lainakirjaston siirtyminen Tietolaan, tolstoilaisuuden täydellinen tappio sosialismin rinnalla, suoran väkivaltaisen kumousopinkin yhä kasvava vetovoima ja kaikkien aseettomuus-esitysten jääminen kuulijoita vaille, ja vaikka tämä kukistuminen olisi voinut suuresti lamauttaa Elisabetin mieltä, jopa sammuttaa hänen innostuksensa, ei niin kuitenkaan käynyt. Hänen intonsa ei voinut milloinkaan olla ravinnon puutteessa.

Isohiiden Rantalassa oleskelun jälkeen hän oli vain yhä lujemmin vakaantunut uskossaan, että ainoastaan omakohtainen edistyminen omantunnon seuraamisessa saattoi olla maailmallekin

jostakin merkityksestä, saarnaileminen ei mistään. »Ihmisen valtakunta on vain tässä», — sanoi hän viitaten käsiinsä, ja sillä tarkoittaen, ettei ihmisen valta ylettynyt maailmaa muuttamaan muuten kuin vain hänen omalta kohdaltaan eli että valtapiirin ulottaminen omien käsien ylettyviä ulommas johti väkivaltaan ja turmeltumiseen.

Vieremän omistaminen, joka oli hänestä noin kymmenen vuotta sitten tuntunut suureltakin edistysaskelelta verrattuna hänen entiseen elämänsä kuvernöörin ja senaattorin rouvana, alkoi nyt vuorostaan tuntua pikemminkin edistymisen esteeltä kuin sen auttamiselta. Seuravista syistä.

Toisen työssä olevalla ihmisellä ei ajan pitkään riitä tarmoa aina vain »komentamaan itseänsä», vaan hänestä tuntuu melkein helpotukselta, kun joku toinen ottaa häntä komentaakseen, nuhtelee häntä laiskuudesta ja määrää hänen tehtävänsä. Ja niinpä oli vuosien kuluessa osoittautunut välttämättömäksi pitää töiden menoa hiukan silmällä, ehkä vähän jo komentaakin. Satunnaisempien palvelijain suhteen oli täytynyt tulla siihen kokemukseen, että »mitä enemmän vapautta heille antaa, sitä vaativaisemmiksi he

tulevat». Varmaankin on asianlaita niin, — ajatteli Elisabet, — että ihmisellä, palvelijallakin, on nukuksissa synnynnäisen tasa-arvoisuuden vaatimus, ja niinkauan kuin se ei ole herännyt, voi ihminen tyytyä elämään ala-arvoisempaanakin. Mutta heti kun se on herätetty — ja sen herättää useimmiten juuri tasa-arvoinen kohtelu, — ei palvelija voi vaatimuksissaan pysähtyä, ennenkuin hän on saavuttanut *täyden* tasa-arvoisuuden, sillä oikeastaan vain *täysi* tasa-arvoisuus on tasa-arvoisuutta. Tolstoi oli tehnyt siitä asiasta vertauksen. On kaksi vesisaavia. Toisessa on vedenpinta alempana kuin toisessa. Mutta heti, kun saavit yhdistetään pohjaputkella, täytyy vesien tulla luonnon pakosta keskenään täydelliseen tasapintaan. Mikään alempana oleminen ei voi enää tulla kysymykseenkään.

»Mitä parempi heille on, sitä pahemmiksi he tulevat», — sanoivatkin rouvat piiosta.

Mutta tämmöinen vaara ei suinkaan saanut horjumaan Elisabetin uskoa tasa-arvoisena-kohtelemisen velvollisuuteen.

Hänessä horjahti vain usko siihen, että maatilän omistaminen ja siinä isännöiminen olisi muka ollut totuudenhengen edessä erikoisesti

ansiollista, saavuttamisen arvoista. Jos ihmisen edistymisen riippui hänen edistymisestään hyvissä suhteissaan ympäröiviin ihmisiin, niin isännäksi asettuminen renkien ja piikojen keskelle ei suinkaan ollut mikään paras mahdollinen suhtautuminen ihmisiin. Sen täytyi päinvastoin vihdoin tulla esteeksi edistymiselle. Sillä täyttä tasa-arvoisuutta ei voi syntyä kahden ihmisen välillä, jotka ovat toisiinsa isännän ja rengin suhteissa. Palkasta sekä palveleminen että palveluttaminen synnyttää kieron välin, josta ei voi päästä muuten kuin tämmöisestä suhteesta irtautumalla. Oikeassa suhteessa toiseen ihmiseen voi olla vain vapaaehtoisesti häntä palvelemalla, niinkuin Isohiisi oli sanonut ja tehnyt.

Mitään välitilaa ei ollut, vaan ainoastaan: joko — tahi.

Elisabet oli kyllä koettanut lieventää tuota yhä tuntuvammaksi käynyttä kierouden tunnetta jos jollakin tavalla: komentamattomuudella, avuliaisuudella, henkisellä veljistymisellä, mutta noista yrityksistä oli sama kierous alkanut tuntua yhä vain selvemmin. Sitä ei voinut välttää edes niinkään luonnollisissa tasa-arvoisuuden alkeissa kuin yrityksissä syödä palvelijain kanssa samoja ruokia ja saman pöydän ääressä. Sillä

palvelijat tavallisesti otaksuvat tuolla järjestyksellä vain tarkoitettavan valvoa, etteivät he söisi liian paljon voita eivätkä pistelisi poskiinsa liikoja annoksia. Keskustelu yhteisen ruokapöydän ääressä oli kummaltakin puolin tavallisesti luonnotonta ja pingoitettua, ja summa oli, että suhteiden kierous tuntui melkein kiusallisimmalta juuri näiden yhteisateriaain aikana, joten pöydän äärestä nouseminen näytti antavan palvelijoille suloisen vapautuksen tunteen.

Kun Elisabetille vähitellen kävi päivän selväksi, että mitään välitilaa emännän ja palvelijain suhteissa ei voinut olla, jossa tuota kiusallista kieroutta ei olisi tuntunut, oli hänelle ilman muuta myös selvänä, että loppujen lopuksi Isohiiden menettely oli ainoa vapautuksen tie, eli siis että oli mentävä eteenpäin.

Isohiisi oli kuitenkin luopunut paitsi perintöosuudestaan myöskin »omaisistaan» siinä merkityksessä, että hän oli katkaissut perhesiteensä näihin ja antautunut palvelemaan köyhiä, hänelle umpi vieraita ihmisiä, katsoen ihmisten olevan sukua toisilleen vain sen perustuksella, että olivat »saman Isän lapsia».

Elisabet kyllä ymmärsi tämän menettelyn ja piti sitä ainoana täysin johdonmukaisena ajatus-

tapana. Mutta itse puolestaan hän ei voinut edes ajatellakaan sellaista omaisten jättämistä.

Kuinka hän olisi voinut jättää esimerkiksi Kasperia, joka oli juuri kadottanut vaimonsa ja jäänyt neuvottomaksi alaikäisten lastensa keskuuteen?! Elisabet oli juuri palannut Kuopiosta miniänsä kuolinvuoteen äärestä ja luvannut täyttää hänen viimeisen pyyntönsä ottaa lapset suojaansa, erittäinkin tuon pienen tyttären, hänen rakkaan Ainonsa. Kasper itse puolestaan oli taloudenhoidossa aivan tottumaton, hyvä kun hänen hermonsä kestivät tuonkin opettajatoimen. Ja nyt aikoi Kasper vielä päälliseksi muuttaa Helsinkiin, joten Elisabetin apu olisi ollut yhäkin enemmän välttämätön.

Tämä Kasperin auttamisen ajatus oli tullut avuksi Elisabetille itselleen, siinä mielessä, että se teki Vieremästä luopumisen hänelle välttämättömäksi, joten hänen ei enää tarvinnut horjua noiden omakohtaisten henkisten syiden punnitsemisessa eikä liioin asetella vaakaan itsekästä, väkisin yhä palavaa ajatusta siitä, miten vaikeaksi hänen tulee jättää Vieremän tutut pihapolut, sen niityt, metsiköt, järven ranta ja vielä nuo rakkaat tuolla mäellä.

Elisabet siis möi Vieremän.

Maanarvo oli vähän noussut, joten hän olisi saanut pienen voitonkin, mutta hänen rahansa hupenivat pian, sillä hän antoi tavallisesti niille, jotka hänen mielestään tarvitsivat kipeämmin kuin hän itse, ja niin kävi nytkin suurimman osan kauppahinnasta.

Itse hän tosin joutui täten vielä varattomammaksi kuin oli jo entuudestaan ollut, senjälkeen kuin oli luopunut suomalaisesta eläkkeestään. Mutta hänellä oli vielä tuloa niistä rahoista, joita Venäjän valtio maksoi kenraalien leskille. Ja sitäpaitsi köyhyyshän oli melkein juuri sitä, mihin hänen mielestään oli pyrittävä, eikä hän siis mitenkään voinut pitää sitä minään vitsauksena. Se oli päinvastoin — niinkuin Tolstoin sadussa sanottiin ja niinkuin Isohiisikin oli todistanut — pidettävä pikemminkin onnena, koska vain itse mitään omistamatta saattoi todellisesti, ruumiinsa ja henkensä kaikilla voimilla, kieräilemättä suhtautua oikein *kaikkiin* ihmisiin.

Tämän askelen otettuansa hän ei enää tuntenut epävarmuutta tuossa maailmanparantamiskysymyksessä, vaan tiesi seisovansa varmallalla pohjalla. Kunhan vain jaksoi aina pysyä tuomitsematta niitä, jotka yhä edelleen koettivat

parantaa ympäristönsä eikä itseään ja sen tarkoituksen nimessä käyttivät väkivaltaa!

Mutta lopullisen varmuuden siihen, että tuo hiljainen ja näkymätön »yksitellen-teoria» todella oli ainoa tie, jolla yksityinen ihminen saattoi maailman parannukseen vaikuttaa, antoi hänelle se suuri pettymys, minkä sisälsi maailmansodan syttyminen vain neljä vuotta Tolstoin kuoleman jälkeen! Todella mikä toiveiden murskautuminen! Niinkö peräti vähitellen maailma oli muuttava muotoansa, että kaikkien piti ensin sisällisesti muuttua Tolstoin kaltaisiksi, lakata vainoja pelkäämästä, luopua omaisuudestaan, omaisistaan, — ennenkuin siitä saattoi jotakin tulla! Ja nyt kaikki, kaikki olivat yhtyneet hirmuisimpaan väkivaltaan, mitä maailmassa oli koskaan tapahtunut. Sosialistitkin. Eipä ollut tullut mitään heidänkään sodanvastustamisestaan. Eivät hiiskahtaneet mitään edes siitä, että heidän pääjohtajansa Jaurés, ainoa, joka uskalsi sotaa vastaan puhua ja kirjoittaa, murhattiin Pariisissa. Kaikki nuorsosialistitkin marssivat nyt kauniisti riveissä!

Tämän jälkeen olisi todella ollut melkein naurettavaa enää uskoa mihinkään »yhtaikaa-teoriaan». Ja senvuoksi ei Elisabetista koko tuolla

maailmansodalla ollut yhtään mitään merkitystä, tulivatpa sen vaikutukset millaisiksi tahansa. Sen ainoa hyöty saattoi olla vain se, että suunnattomat kärsimykset jälleen opettavat uudelle sukupolvelle, mihin väkivalta johtaa. Ja häntä kauhisti ajatella, mihin kärsimyksiin ihmisten täytyikään vielä johtua, ennenkuin heidän uskonsa väkivaltaan häviää!

Koko sodanajan Elisabet asui pienessä huoneistossa Siltasaarenkadun 5:ssä Kasperin ja tämän tyttären Ainon kanssa. Huoneiston enimmäkseen ikkunat antoivat leveän kadun puolelle, jossa aina liikkui loppumattomia työläisjoukkoja matkalla tehtaisiin tai tehtaista, tämän kadun ollessa ainoa kulkuväylä Sörnäisiin. Tämä kaupungin ehkä meluisin katu pauhasi lakkaamatta hänen korvissaan, jotka olivat jo tottuneet maaseudun tyyneen rauhaan. Onneksi Elisabet ei milloinkaan antanut minkään ulkonaisen asian häiritä ajatuksiansa. Hän oli tosin »vetäytynyt maailmasta» eikä ottanut juuri ollenkaan osaa keskusteluihin sodasta tai muusta politiikasta. Mutta hänen omat ajatuksensa olivat tähän aikaan virkeimmillään, ja hänen vaiteliaisuutensa johtui vain siitä, ettei kukaan hänen luonansa kävijöistä joutanut tämmöisinä myrskyävinä aikoina

kallistamaan korvaansa kuunnellakseen hänen selityksiään siitä ainoasta ja vain henkilökohtaisesta tiestä, jolla maailma oli parannettavissa, vaan kaikkia elähdytti ajatus, että tämä maailmansota nyt oli saava aikaan joitakin suuria, ennen kuulumattomia muutoksia ja parannuksia oleviin oloihin.

Mitkä siis olivatkaan Elisabetin omat ajatukset?

Kysymys, jota hän ei koskaan ennen ollut ajatellut noiden maailmanparannus-aatteiden yhteydessä, oli kysymys sielun kuolemattomuudesta, minuuden ikuisuudesta, niin paljon kuin hän oli-kin sitä ajatellut erillään maailman parannuksesta.

Mutta nyt, juuri maailmansodan aikana, hänelle oli ikäänkuin suurena ilmestyksenä selvinnyt, että nuo asiat olivatkin keskenään mitä kiinteimmässä yhteydessä. Noita hänen ajatuksiaan voi poimia sekä hänen kirjeistään että puheistaan.

»Jos Jumala on rakkaus, niin ihminen voi olla *ikuista* minuutta vain olemalla keskeytymätön rakkaus kaikkea elävää kohtaan.»

»Koska muita ei voi pakottaa rakkauteen, niin ihminen voi maailman paranemiseen vaikuttaa

vain omalta kohdaltaan toteuttamalla rakkauden käskyt.»

»Niinpä tätä hirvittävää maailmansotaa ei voi kukaan vastustaa muulla tavalla kuin vain omalta kohdaltaan olemalla sotimatta. Ja jos semmoinen yksilöllinen rakkaudenuhri tuntuu kovin vähässä määrin vaikuttavan maailmanparannukseen, niin ehkä hänen lohduttajakseen tulee ikuisuuden tunto.»

»Ihminen ei voi penikulmissa mitata rakkautensa vaikutusta. Hän voi vain omasta elämästään poistaa kaiken sen, mikä *hänen* kohdaltaan estää maailman onnelliseksi tule- mista.»

Tähän Elisabetin ilmestyksen tapaiseen selviytymiseen sisältyi vielä Jeesuksen menettelyn uudenlainen ymmärtäminen. Paitsi Jeesuksen nimenomaisia sanoja ja opetuksia, kuten: älkää tuomitko, älkää kantako vihaa, älkää tehkö vastarintaa sille, joka on paha, vaan rakastakaa vihollisianne, niitähän, jotka teitä vihaavat ja vainoo- vat, on Jeesuksen oma menettelykin yhtä ainoata todistamista väkivaltaa vastaan. Taisihan tosin olla vähän kysymystä aseistakin, kun väkivallan- tekijät jo lähestyivät, mutta mentyään erilleen rukoillakseen ja hengessä vahvistuakseen, Jeesus

palasi täysin kirkastuneena, käskien ehdottomasti panna miekat pois. Ja niin hän oli valmis omalta kohdaltaan toteuttamaan kaiken sen, mistä maailman onnellisuus riippui: olemaan nousematta vastarintaan ja viimeiseen hengenvetoonsa asti kieltämään kaiken väkivallan. Väkivallantekijät tulivat. Hänen kuninkuutensa pilkaksi he puettivat hänet narrinkaapuun, panivat hänen päähänsä orjantappurakruunun ja hänen häpeäkseen ripustivat hänet alastomana puuhun, kärsistä ja jaloista siihen hajalleen naulittuna. Jeesus kesti kaiken. Ja vain siksi, että hän näin suhtautui väkivaltaan, onkin hän ihmisten tie, totuus ja elämä.

»Mutta ihminen, esimerkiksi vanha vaimo-ihminen, — ajatteli Elisabet, — joka ei saata vastustaa sotaa siitä kieltäytymällä eikä liioin joutua ristiinnaulitsijain käsiin, — mitä hänen siis on elämässä tehtävä, jos hänkin rakastaa maailmaa ja palavasti haluaa sen vapautumista väkivallan alaisuudesta?»

Niinkuin taivaanrannan etäisyydestä sini-vuoret lähenevät ja suurenemistaan suurenevät, kunnes pysähtyvät katsojan jalkain noustaviksi ja läheisin on suurin ja vaikein, niin Elisabetin näin miettiessä lukemattomat tehtävät ja velvol-

lisuudet ympäröivät hänet. Ja jyrkimmät ja suurimmat olivat ne, jotka olivat lähimpänä.

»Nuoret luulevat, ettei vanhuksesta ole enää mihinkään, mutta hänenpä eteensä vasta tuleekin vuoria.»

»Tuossa on se vuori, jonka nimi on: Rakasta Jumalaa koko sydäimestäsi, koko sielustasi ja koko voimastasi.»

»Tuossa seuraava, jonka nimi on: Rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi.»

»Mutta vaikka jätin Vieremän enkä ole enää maanomistaja, on ympärilläni yhäkin väkeä, jotka palkasta palvelevat minua ja jotka siis eivät voi suhtautua minuun lähimmäisinä yhtä vähän kuin minä heihin. Me olemme toisillemme muukalaisia, ja me palvelemme toisiamme rahasta niinkuin kauppiaat, jotka toisiansa pettävät.»

»Ja tuossa kolmas, jonka nimi on: Niinkuin tahdotte teille tehtävän, niin tehkää tekin muille.»

»Ja neljäs: Suurin on se, joka on kaikkien palvelija.»

»Yläluokan suhde palvelijoihin on aivan pakannallinen, eikä siinä ole jälkeäkään Jeesuksen opeista.»

»Mutta koska maailmaa ei voi parantaa, täytyy antaa asiain olla niin kuin ne ovat, ja vain omalta

kohdaltaan muuttaa suhteensa ihmisiin, lakata palveluttamasta itseään ja vain itse palvella kaikkia — rakkaudesta — ei hyödyn vuoksi, — niinkuin omaisia.»

Ja niinpä Elisabet alkoi kiivetä uusien vuoriensa ylitse, joista juuri edessä olevat näyttivät jyrkimmiltä ja vaikeimmilta nousta. Mutta sensijaan jo ylitsekavutut, taakse jääneet, joista yksi oli nimeltään Vieremä, eivät enää ollenkaan herättäneet mitään iäksi kadonneen kaipausta.

Päinvastoin. Sen polut, puutarhat, porkkana- ja punajuuripenkit, sen väki, sen naapurit, Sarénskat ja suutarit, sen kanat, elukat, niityt ja rannat olivat nyt ihan suloiset ajatella ja ihmeellisesti lohduttivat silloin kun edessäolevat vuoret tuntuivat liian jyrkiltä. Vielä sekin ajatus, että siellä oli nyt uudet asukkaat ja omistajat, jotka tietysti tahtoivat tehdä Vieremän entistäkin viihtyisemmäksi, antoi ihmeellistä onnea ja rauhaa. Joten hän rakasti Vieremää, omistamatta sitä, nyt ajatuksissa »melkein satakertaisesti enemmän kuin ennen omistaessaan».

ELISABETIN KIRJEESTÄ OLIALLE.

Olia, Elisabetin nuorin sisar, jäätyään bolševiki-vallankumouksen puhjetessa Venäjälle ja aavistaen, että tuo merkitsi heidän lopullista eroansa, oli lukemattomia kertoja pyytänyt Elisabetia kirjoittamaan hänelle jotakin itsestään ja lapsistaan näinä levottomina aikoina.

Lukemattomia kertoja oli Elisabet omastakin aloitteestaan päättänyt sen tehdä, mutta kirjoitettavaa oli kerääntynyt niin paljon, ettei hän ymmärtänyt, mistä päästä aloittaa. Ja lyhyissä kirjelapuissa hän aina vain lupaili kohta lähettävänsä »pitkän kirjeen».

Kun Olia puolestaan jokaisessa kirjeessään tiedusteli, milloin se luvattu pitkä kirje vihdoin tulee, ja kun Elisabetin omantunnon vaiva oli tämän laiminlyönnin vuoksi kasvanut suorastaan kivimuurin korkuiseksi, päätti hän viimeinkin

ryhtyä kirjoittamaan ja meni sitä varten, yön tultua, huoneeseensa, koettaen olla vähimmälläkään risahduksella herättämättä viereisessä huoneessa nukkuvaa Kasperia, joka iltayöstä herättyään ei tavallisesti voinut enää saada unta silmiinsä.

Ennen kirjoittamista oli Elisabetin kuitenkin toimitettava päivän menolaskut ja ne liitettävä viikon summiin, mikä vaati pieneen nappula-
taulukeroon turvautumista. Tuokin toimi oli suoritettava äärimmäisen hiljaa, sillä Kasper, kaikista vastaväitteistään huolimatta, oli joskus herännyt vain nappulainkin kalinaan.

Elisabetin oli tarkoitus kirjoittaa Olialle ker-
rankin *kaikesta*, sekä niistä merkillisistä ajoista, jotka nyt olivat Suomessa vallalla, että myöskin kaikista lapsistaan, heidän toimistaan, vaimois-
taan, lastenlapsista ja vielä näidenkin lapsista, joita jo oli useita. Semmoiseen kirjeeseen var-
masti oli menevä koko yö, sen hän tiesi ja siis varustausi valvomiseen. Mutta kun hän aamupuoleen mennessä, kirjoitettuaan vasta Kasperista ja Arvidista, huomasi kirjoittaneensa jo viisi arkkia ja vielä oli muista paljon kirjoitettavaa, päätti hän jättää muiden lasten kuvaamisen johonkin toiseen kertaan ja lähettää tämän alun erikseen.

Kasperin terveyden hän oli kertonut huonontuneen vaimon kuoleman ja perheen Helsinkiin muuton jälkeen. Ajoittain Kasperin hermot olivat niin huonossa tilassa, ettei kouluopetuksesta tahtonut tulla mitään ja hänen edessään ei ollut muuta kuin toimialansa jättäminen.

Näistä perheonnettomuuksista ja muista vastoinkäymisistä huolimatta Kasper vain yhä enemmän syventyi uskonnollisten pulmakysymysten ratkaisemiseen, olipa Pietarissakin oleskellessaan tutkinut venäläisiä lahkolaisliikkeitä, jotka olivat hänestä näyttäneet tarjoavan jotakin uutta entisten jo tutkittujen lisäksi. Mutta nytkin oli tullut vain pettymyksiä pettymysten päälle: hän oli kyllä tavannut näiden uskovaisten seassa joitakuita, joiden mielialan iloisuus ei riippunut suorastaan vain laulelemisesta ja kiihkorukousten kuuntelemisista uskonveljien seuroissa, vaan jotka todella saattoivat näyttää onnellisilta jopa keskellä vastoinkäymisiäkin. Mutta heissä oli toinen vika, joka oli Kasperille ehkä kaikista vähimmin siedettävä: he eivät olleet riippuvaisia välittömästi Jumalasta, vaan pikemminkin siitä uskonnollisesta seurakunnasta, johon kukin kuului. He eivät osanneet määrätä omaa menettelyään, ajattelematta ensin, miten

heidän johtajansa olisi samanlaisessa tilanteessa menetellyt. Siitä taas syntyi tuo Kasperille niin vastenmielinen uskonnollisten tapojen kaavamaisuus, joka ei koskenut ainoastaan heidän ajatuksiansa, vaan ylettyi sanojen jopa liikkeidenkin matkintaan. Johtajista itsestään Kasper oli sentään vieläkin enemmän harmissaan, sillä nämä ne vasta olivatkin oikein ihmisistä riippuvaisia, nimittäin vuorostaan omasta seurakunnastaan. He olivat uskontapoihin kiteytyneitä ja niiden pysähdyttämiä ihmisiä, joilla uskonelämä oli korkeintaan vain jotakin entisyyden muistoa. Nyt he tuskin uskalsivat edes antautuakaan Kasperin kanssa vapaaseen keskusteluun henkisistä asioista, sillä he pelkäsivät oman ajatustapansa kehittymistä, mielipiteittensä mahdollista muuttumista, mikä olisi tehnyt heidät seurakunnalleen kelpaamattomiksi. Heidän näennäisesti palavimmissakin julkisissa rukouksissaan tuntui jokin luotaan työntävä tottuneisuus, pysähtyneisyys, joka herkemälle kuulijalle teki mahdottomaksi ottaa asia täydestä.

Kasperin mielestä — kirjoitti Elisabet edelleen — pääasia kaikessa uskonnollisuudessa on, että ihminen on *välittömässä* suhteessa Jumalaan. Semmoisen ihmisen tunnusmerkki on

alituinen kehittyminen. Ja jos vähäpätöisemmissä seurakuntalaisissa olikin löytynyt joitakin olioita, jotka hänestä olivat näyttäneet kehittymiseen mahdollisilta, niin johtavissa ei ainoatakaan. Ja minua vastaan väitellessään maailman edistymisen mahdollisuuksista hän sanoo: kuinka maailma voisi koskaan tulla yhden ja saman totuudenhengen uskoon, kun kaikki uskovat välittäjiin eikä omaantuntoonsa!

Tämä on kyllä totta. Pimeältä hän näyttää, jos ajattelee kaikkea vain logiikan kannalta, niinkuin Kasper. Hän onkin tullut yhä pessimistisemmäksi. Itseäni melkein hävettää, että olen hänen vieressään niin onnellisena. En ymmärrä millä häntä auttaa. Jos yöllä munasta kuoriutuneelle kotkanpoikaselle selittäisi, että pimeälle taivaalle kohta kohoa suuri häikäisevä pallo, joka valaisee maailman, ei hän sitä uskoisi. Kuinka ikävää, että omaa uskoansa ei voi siirtää toisen sieluun! Mutta tottapa hänelle vihdoinkin jokin asia vielä selviää, joka antaa hänelle rauhan. Sitä hän itsekkin toivoo.

Kaikki olisi hyvä, ellei hän niin rasittuisi noissa ihmisten uskon kaivelemisissa. Hänen hermonsensa ovat käyneet niin huonoiksi, että koulu-toimen jättäminen näyttää tulevan välttämättö-

mäksi. Pitkä lepo ei ole mitään auttanut ja loman jälkeen hän aikoo ottaa eron. Toimeentulon kysymys häntä tietysti kovin huolestuttaa ja lisää hänen synkkien hetkiensä lukua. Mutta vaikka hän itse toivoo vielä niin parantuvansa, että voi ryhtyä johonkin työhön, en minä sitä oikein usko. Kaikki ansiotyö on hänelle vähitellen käynyt mahdottomaksi, vaikka hän itse ei sitä usko. Sydämensä syvimmissä hän, ehkä tietämättään, halveksii kaikkea ansaitsemista ansaitsemisen vuoksi, työtä, jonka yleistä tarpeellisuutta hän ei näe. Ruumiillista työtä taas ei hänen fysiikkansa enää kestä. Sen puutteessa hän usein istuskelee muovailemassa kävelykeppejä kokoilemistaan kuivuneista katajanrungoista ja myöskin laatii mitä kauneimpia paperiveitsiä maatu-neista ja kovettuneista puunkappaleista. Noita esineitä hän sitten lahjoittelee tutuilleen. Nämä tällaiset veistelemiset eivät paha kyllä estä häntä ajattelemasta ja tutkimasta niitä henkisiä kysymyksiä, jotka ovat yhä vain hänen sydämel-lään. Hän ei ollenkaan huomaa, että tuo alituinen mietiskeleminen ja ajatusten muistiinkirjoitta-minen on mitä ankarinta sielullista työtä, olipa se sitten välttämätöntä vain hänen itsensä vuoksi tai ehkä jossakin tulevaisuudessa myös maa-

ilmalle. Tuon tuostakin hänet valtaa epätoivoinen synkkämielisyys, ja kun kysyy sen syytä, hän vastaa: ah, mamma, sinä aina unohdat, minähän en *tee* mitään, enkä *voi* tehdä, no? Ja kun minä siihen sanon: ainahan me jollakin lailla asioista suoriudumme, niin hän hermostuu sen johdosta, että minä muka otan asiat niin keveältä kannalta. Keveältä! Jospa tietäisit, kuinka raskaana hänen kohtalonsa painaa minua!

Miksi onkaan niin, että moniin vieraisiin voi vaikuttaa, tietämättänsäkin, mutta omaiseensa ei voi?

Ah, kunpa hän vihdoinkin löytäisi ihmisen, jonka iloon ja onneen hän uskoisi. Silloin hän varmaan omistaisi tämän ihmisen uskon. Kaikki olisi silloin hyvin. Ja minä olisin maailman onnellisin ihminen.

Olen puhunut vain Kasperista erikseen, koska me elämme ja asumme yhdessä. Mutta minun täytyy kertoa muistakin.

Nyt on Arvidkin ollut täällä jo toista kuukautta.

Et voi aavistaakaan, mitä kaikkea täällä on tapahtunut! Mutta minun täytyy ensin puhua sinulle vähän »strategiaa», että ymmärtäisit tilanteemme.

Puolustukseksi Saksaa vastaan on Suomi ollut tulvillaan venäläistä sotaväkeä (meillä ei ole enää omaa sotaväkeä) ja nämä ovat kaivelleet maan täyteen juoksuautoja, välittämättä puutarhoista, istutuksista eikä edes rakennuksistaakaan, joita he ovat repineet alas tai omavaltaisesti käyttäneet asunnoikseen. He ampuvat kenen tahansa tai vievät Venäjälle vankiloihinsa, eikä vallattomuuksilla ole mitään rajoja. Se on aivan kuin uutta Suomen valloitusta, eikä täällä ole vielä milloinkaan ollut niin kauheata venäläisvihaa kuin mikä nyt vallitsee. Mutta ei siinä läheskään kaikki paha.

Kaivaus- ja patteritöihinsä he ovat käyttäneet suuret määrät suomalaista työväestöä, joka on niihin mennyt osaksi pakosta ja osaksi myös hyvien päiväpalkkojen houkuttelemina. Mutta nyt on täällä Suomessakin olevan venäläisen sotaväen miehistö läpitsensä vallankumouksellista, ja kiihoitus on vaikuttanut suomalaiseen patteritöissä olevaan työväestöön ja sitä tietä levinnyt kaikkialle. Suomalaiset ovat imeneet itseensä valmiita kumouksellisia teorioja venäläisiltä, jotka ovat niitä pohtineet jo Nikolai I:n ajoista asti (ja mekin olimme silloin vallankumouksen puolella, niinkuin kaikki oikeat sivistyneet, vaikka sinä et taida niitä aikoja muistaa).

Suomalaisen alaluokan pitäisi muka tehdä vallankumous omaa yläluokkaansa vastaan ja venäläisten omaansa. Sytykerisuja on nyt täälläkin heitelty joka paikkaan ja valkea tutisee kaikkialla, vaikkei olekaan vielä ilmiliikkiin leimahtanut. Kovin kuivia risuja, eikä taida auttaa enää mikään. Juuri toivottiin sodan ehkä loppuvan, niin uusi väkivalta jo alkaa.

Niitä on kuitenkin optimistejä, jotka eivät näe mitään, vaikka meidänkin työväki on jo perustanut »punaisen kaartin» uudelleen, niinkuin ennen sen Kockin aikoina. Ihmiset ovat kuin päästään sekaisin, tämä kaikki on tullut heille niin odottamatta. Kaikki ovat kaduilla tai seisoskelevat toreilla ja keskustelevat. Mitään oman maan hallitusta ei oikeastaan ole olemassa, vaan kaikkialla on vain venäläisiä vallankumouksellisia, joita taitaa johtaa se teidän Kerenski. Kaupungissa on poliisikunta jonkinlaisessa lakossa ja järjestystä hoitavat työväen valitsevat miehet, joita sanotaan »miliisiksi».

Arvid tuli maalta ja hän on vain lisännyt yleistä sekaannusta, vaikka hänen tarkoituksensa oli toinen. Ensin hän rupesi muutamien teosofien kanssa keräämään avustuksia kaupungin köyhille, mutta ajattele, mitä hän sitten teki! Hän

meni siihen suureen kirkkoon, joka on senaatin-
torin luona ja jossa on vielä kivrappuset, sinä
tiedät, ja alkoi siellä puhua omin luvvin, saarnan
loputtua ja papin kiellosta huolimatta. Seuraa-
vina sunnuntaina hän samalla tavalla piti puheita
vielä muissa kaupungin kirkoissa ja herätti vas-
taansa aivan hirvittävän paheksumisen, ei tosin
työväen joukossa, vaan sitä enemmän sivisty-
neiden. Erittäinkin ankarasti tuomitsivat häntä
kaupungin päälehdet, sekä suomalaiset että ruot-
salaiset, ja eräässä lehdessä lausuttiin julkisesti
ihmettely, etteivät omaiset ole ottaneet häntä hoi-
toonsa. Sillä monet pitivät häntä mielisairaana.

Kasper, joka seurasi häntä kaikkialla, sanoi,
ettei hänen puheissaan ole mitään järjetöntä, ja
näytti hyväksyvän hänen menettelynsä. Ja
kuinka voisin minäkään pitää häntä mielisairaa-
na, kun kaikki, mitä hän puhuu, on juuri minun-
kin syvintä uskoani?

Mutta miksi *kirkossa*? — sanovat ihmiset,
nekin, jotka muuten hyväksyvät hänen ajatuk-
siansa. Ja samaa olen minäkin häneltä kysynyt.
Hän vastasi minun omilla sanoillani, joita usein
olin käyttänyt heidän vielä lapsina ollessaan, »ettei
mikään uskonto voi olla totuutta ylempänä». Hän
sanoo, ettei totuudensanoilla voi kirkkoa ei-

kä siellä kävijöitä loukata, vaan päinvastoin on kaikkein tärkeintä saada ihmiset ymmärtämään, että totuuden sanominen pyhittää kirkon eikä päinvastoin. Minä voin hyvin ymmärtää hänen ajatuksensa ja myönnän senkin oikeaksi, että maailman eri kansat eivät voi milloinkaan yhtyä toisiinsa ennenkuin he tunnustavat yhden ja saman Jumalan, mutta sen he voivat tehdä vain, jos luopuvat lahkolaisuudestaan ja dogmeistaan ja tunnustavat ainoaksi jumalaksi yksinkertaisen totuudenhengen eli omantunnon, joka käskää rakkauteen ja kieltää väkivallan ja on yhteinen maailman kaikille ihmisille. Minun täytyy päinvastoin olla onnellinen, että minun oma sisin uskoni on hänen kauttaan tullut näin sanoihin puetuksi, ja ehkä myös siitä, että se on tapahtunut kirkossa, jota monet ihmiset pitävät kaikkein pyhimpänä paikkana.

Eräänä päivänä auto pysähtyi portaamme eteen, ja siitä nousi ylös meille kaksi herraa kysyen Arvidia, joka silloin asui luonani. Toinen noista herroista oli poliisimestari ja toinen miliisin päällikkö. He olivat kaikessa sovussa yhdessä tulleet vangitsemaan häntä. Minä sanon sinulle Olia, olen pian 80-vuotias, mutta en ole koskaan eläessäni kauhistunut niinkuin nyt sitä ajatusta,

että Arvid vietäisiin vankeuteen. Tiedänhän minä, että pitäisi olla peloton ja suostua totuuden puolesta uhrauksiin, mutta minä nähtävästi en ole luotu semmoiseen. Vangit syövät siellä hapanta ruisleipää, suolakalaa ja kaljaa, viikon kuluttua hän olisi vatsakuumeessa, siitä olen varma, hän menehtyisi tai vielä rupeaisi nälkälakkoon! Ei, Olia! Joku *isä* voi rakkaudesta maailmaan antaa ainoan poikansa ihmisten raadeltavaksi ja ristiinnaulittavaksi, mutta *äiti* ei voi sitä milloinkaan tehdä.

Luultavasti Arvid huomasi minun tuskani ja epätoivoni, koska hän pyysi nuo herrat eri huoneeseen, jossa he sitten kolmisiin jotakin keskustelivat. Sen verran saatoin kuulla, että he vaativat häneltä lupautusta olla enää jatkamatta kirkkopuheitaan. Kaikissa tapauksissa olivat ajat niin levottomat, ettei vangitsemisesta tullut sillä kertaa mitään.

— — —

Tähän keskeytyi Elisabetin kirje. Sen muodostivat toistaiseksi monet kynällä kirjoitetut konseptilaput, jotka oli kaiketi aikomus kirjoittaa puhtaaksi.

Oli jo aamu ja maaliskuun kevätaurinko nousmassa.

MITÄ ELISABET NÄKI IKKUNASTA

ja mitä sitten tapahtui.

(Koottu seuraavien öiden konseptilapuista).

Eräänä päivänä, pari viikkoa edellisten tapaus-
ten jälkeen, istuin huoneessani, josta ei näe
kadulle, ja ihmettelin, miksi ei kuulunut mitään
autojen törähdyksiä eikä tavallista kuormien
räminää. Kun sitten alkoi kuulua lähestyviä
hurraa-huutoja ja ihmisäänten sorinaa, menin
kadunpuoleiseen huoneeseen, etkä voi uskoa,
mitä sain nähdä.

Sinä muistat, että meidän ikkunasta näkyy
koko tuo leveä Siltasaarenkatu kolmannesta
kerroksesta. Ihmiset alhaalla kadulla hurrasivat
ja huiskuttivat nenäliinojaan ja katselivat kaikki
työväentalolle päin odotellen kulkuetta. Vasta-
päisten kivimuurien ikkunoista huiskuteltiin
myös ja katukäytävät olivat täynnä kirjavaa

yleisöä, enimmäkseen työväkeä, joista monet juoksivat kulkuetta kohden siihen yhtyäkseen. Muutkin tulivat nyt katsomaan ikkunasta tätä jännittävää näkyä.

Pian saimmekin nähdä ihmeellisen joukkueen lähenevän työväentalolta päin, ja sen tullessa leveä katu täyttyi meluavista saattajista, naisista, jotka kasvot hehkuvina ja toinen toistaan äänekkäämmin hurraten koettivat osoittaa, että kyllä hekin, ja pojat, jotka punaisia lippuja huiskuttaen riemukkaina ja hurjina juoksentelivät sinne tänne, kun kerrankin tapahtui jotakin vapaata ja oikein heidän mieleistään.

Kulkueen saapuessa ikkunamme kohdalle saimme nähdä, että siinä esitettiin »veljeilyä», samanlaista kuin olet varmaan kuullut tapahtuneen sodankin aikana, jolloin vihollismieliset miehistöt kummaltakin puolen nousivat juokshaudoistaan ja veljistyen tapasivat toisensa tantereella. (Jotkut täällä sanovat, että sota tulee välttämättömäksi lopettaa tämäntapaisten oireiden vuoksi). Tämä veljeily oli nyt kadullamme järjestynyt niin, että venäläiset sotamiehet sekaisin suomalaisten työläisten kanssa seurasivat toisiaan pitkässä työväentalolta keskikaupungille liikkuvassa rivissä. Hurraa-huutojen kai-

kuessa he etenivät pidellen toinen toistaan kädestä ja tanssahdellen. Kutkutti vähän nauruhermoja, kun vertasi, miten kevyesti venäläiset hyppelivät ja miten jurosti, katse maahan kiintyneenä, ikäänkuin vähän häveten tanssin julkiisuutta, suomalaiset ottivat kömpelöitä polkkaaskeliaan. Mutta nauraa ei voinut, kun näki, millä totisella hartaudella tämä toimitus suoritettiin suomalaisten puolelta ja kuinka hurjassa ilossa venäläiset tanssivat, ikäänkuin koettaen uusille veljilleen pitää tanssiopetusta.

Emmekö olisi ennen muinoin sinun kanssasi, Olia, iloinneet, jos olisimme odottamatta saaneet nähdä venäläisten ja suomalaisten viettävän keskenään jotakin sovintojuhlaa? Olisiko meille voinut mitään sen iloisempaa tapahtua? Aleksander sanoi aina, että suomalaiset ja venäläiset ovat muinaisista ajoista asti aina taistelleet ja sotineet keskenään ja että siksi ei ole ihme, että keskinäinen viha on heissä ihan kuin jotakin synnynnäistä, joka ei koskaan lähde pois. Kuinka minä olenkin tätä asiaa itsekseni surrut koko elämäni ajan, kenenkään sitä aavistamatta! Ajatus, että tuo vihan suhde on ja tulee olemaan jotakin auttamattomasti pysyvää ja parantumatonta, on — sanon sen sinulle — suorastaan

raadellut minua, vaikka en ole edes lapsilleni-kaan sitä milloinkaan ilmaissut, ja he luulevat, että olen kokonaan unohtanut Venäjän. Ja nytkö olisi sovinto ollut tehty?

Voi, Olia, — mitalilla on nurja puolensa. Tämä tanssi on vallankumousta, jonka pohja on verta ja väkivaltaa. Kaduilla on läjittäin sotamiesten olkalappuja, joita he ovat repineet puvuistaan ja viskelleet luotaan vallankumouksen merkiksi. Matruusit ovat ampuneet sadoittain upseerejaan ja heittäneet heidän ruumiinsa mereen, ja maaväki sekä Viaporissa että täällä kaupungissa on heitä ampunut kaduille ja heidän huoneisiinsa. Patologiselle laitokselle niitä oli koottu muutamia kymmeniä ja siellä ne ovat, jäätyneinä kaameihin asentoihin, omaisten nähtävinä. Eräs upseerinrouva, tullessaan laitoksesta, jossa oli tuntenut miehensä, ampui revolverilla maahan ovella seisoneen vahtisotilaan, tietysti kostaakseen. Viha muuttuu hyveeksi ja kosto ansioksi.

Mutta mitä puhunkaan sinulle, joka tietysti olet Pietarissa sinäkin nähnyt, mitä vallankumous merkitsee! Historiaa lukiessa voi vallankumousta ihailia, mutta omin silmin nähdessä voiko olla mitään kaameampaa! Sanotaan, että Robes-

pierren aikana Ranskassa mestattiin 400 tuhatta porvaria, ja onko mahdollista, että me vain kevyesti käännämme sivua saadaksemme pian tietää, mitä kaikkea sitten vielä tapahtui? Ja onko mahdollista, että ihmiset kerran yhtä kevyesti kääntelevät sivuja, kun lukevat historian lehdistä tästä meidän maailmansodasta? Kauheata! Mitä sotia, mitä kärsimyksiä pitääkään ihmisten vielä läpikäydä, ennenkuin he kääntyvät pois väkivallanteoista? Tai kuinka monta poikaa jumalan täytyykään vielä luovuttaa ristiinnaulittavaksi, ennenkuin ihmiset uskovat jumalan olevan rakkauden?

Mitään kirjettä en ole voinut sinulle vielä lähettää, koska postinkulku on ollut niin epäsäännöllistä ja epäluotettavaa. Ja nyt alkaa olla jo vuosi sen kirjoittamisesta. Se, mitä minulla on vielä lisättävää edelliseen, on kuitenkin sitä laatua, että sen saattaminen sinun luettavaksesi taitaa tulla vielä vaikeammaksi, mitä enemmän aikaa kuluu, sillä koko junankulku on pysähdyksissä ja suhteet Pietariin ovat katkenneet. Kirjoitan vain siltä varalta, että ajat joskus muuttuisivat ja ihmiset saisivat jälleen oikeuden, vaikkakin eri maissa ollen, vaihtaa kirjeellisesti ajatuksiaan ja tunteitaan omaistensa kanssa.

Meillä on tämän viimeisen puolen vuoden aikana ollut kauhea kansalaissota, voisi melkein sanoa sota ylä- ja alaluokan välillä. Semmoinen sota on paljon kauheampi kuin oikean sodan voi ajatella olevan. Ei mitään armoa kummaltakaan puolen, vaan niinkuin pedot toisiansa vastaan! En ymmärrä, voinko sinulle oikein selittääkään, kuinka se kaikki alkoi. Työväki vain tuli yhä enemmän vallankumoukselliseksi venäläisen vaikutuksen voimasta, ja kun se vihdoin yhtyi bolševikien vallankumoukseen, jotka tahtoivat panna toimeen kommunismin koko maailmassa, niin meidän yläluokka aestui semmoista aietta vastaan, ja niin tämä julma sota syttyi. Tietysti yläluokka voitti, sillä venäläiset vetivät joukkonsa pois maasta, suomalaiset punaiset jäivät yksin, ja valkoiset kutsuivat avukseen vielä saksalaisetkin.

Mutta kyllä täytyy sanoa, että rinnasta pääsi syvä helpotuksen huoahdus, kun Helsinki vihdoin joutui vapaaksi punaisten vallasta. Sillä kyllä he olivat täällä julmaa isännyyttä ja terroria ylläpitäneet. Se on jotakin aivan uskoma-tonta. Voit aavistaa, kuinka paha tämän sodan näkeminen teki Kasper-raukan hermoille. Kanuunain paukuessa ja kuularuiskujen rätis-

tessä hän meni ulos Tähtitorninmäen kaduille ja sieltä hän oli nähnyt, miten saksalaiset pommittivat kaupunkia mereltä käsin. Myös rantatorin varrella olevia kivimuuria he pommittivat, — sitäkin, jota sanottiin ennen seurahuoneeksi ja jossa sinäkin olit kanssamme kerran helppotajuisessa konsertissa kodikkaasti teetä juomassa, muistatko? Kajanus johti. Tähän rakennukseen nyt sattui pommi pommin perästä, tehden suuria jälkiä. Sillä siihen rakennukseen olivat viimeiset punaiset piiloutuneet ja aikoivat puolustautua. Tietämättä saksalaisten tulosta he olivat odottaneet hyökkäystä vain toiselta, maan puolelta kaupunkia ja luulleet olevansa turvassa merenrannalla. Nyt, pyrkiessään pommitusta pakoon, niitä kaatui joukottain, seurahuoneen portaiden eteen, ja Kasper sanoo useiden vielä maassakin kiemurrelleen, jotka eivät olleet saaneet kuolettavia haavoja.

Katkeruus ja viha punaisia vastaan on täällä noussut ylimmilleen, ja rankaisuretkikuntia pannaan toimeen maaseuduille. Onneksi on useita lakimiehiä, jotka olivat kuolemanrangaistusta vastaan, muuten ei tiedä kuinka meidän työväen olisi käynyt. Nuoret neitoksetkin, joiden viattomasti kelluvat suortuvat eivät ole suinkaan

tarkeitetut raivotar-kasvoja ympäröimään, sanoivat vihasta hehkuen ja pikku hampaitaan kiristellen: ne olisi pitänyt tappa jokaikinen!

Oikeastaanhan täytyy ymmärtää tätä vihaa ja leppymättömyyttä, erittäinkin kun ajattelee niitä lukemattomia ihmisiä, joiden poikia, veljiä, isiä on murhattu. Kostontunne on siinä tapauksessa hyvin ymmärrettävä ja niin tekisikin mieli pitää ammuttavana tai hirtettävänä roistona sellaista ihmistä, joka on murhannut minulle rakkaan olennon. Muut tuntevat kostontunnetta ystäviensä puolesta ja kaikki samanpuoluealaiset sanovat tuota tunnetta oikeudentunnoksi, ja näin kosto muuttuu kummallakin puolella oikeudeksi. Se on kauheata, ja milloin tästä sekaannuksesta voikaan tulla loppua! Pitäisi ihmisten joka aamu herätä semmoiseen rukoukseen, että he saisivat voimaa ollakseen pitämättä kostontunnetta oikeudentuntona. Ellei siihen suuntaan kehitytä, on yhtä hyvä, vaikka maailma kokonaan lakkaisi olemasta.

Sanot kai, että minun on hyvä puhua, kun ketään omaisistani ei ole murhattu. Olet vain puoleksi oikeassa. Ei ole tosin ketään omaisistani murhattu. Mutta voi olla vieraitakin ihmisiä, jotka ovat yhtä rakkaita kuin omaiset ja joiden

katoamisesta sydän on suruun pakahtumaisillaan. Sinähän tietysti hyvin muistat Vieremän ajoilta nuo kaksi Isohiiden veljestä, Akselin ja Eelon, joista joku meistä sanoi, ehkä sinä itse, että he olivat enemmän tolstoilaisia kuin Tolstoi olikaan, sillä Tolstoi vain kirjoitti uskonsa paperille, mutta nämä sitä elivät teoissaan, ruumiillisesti palvellen kaikkein köyhimpiä, toimeentulostaan ja huomisesta huolehtimatta. Sinä sanoit itse, että semmoiset ihmiset ovat elämän suola, ja se onkin mitä parhain vertaus. Kuinka monta kertaa olenkaan sittemmin tuntenut lohdutusta ja saanut elämänhalua vain siitä ajatuksestakin, että semmoisia ihmisiä elää meidän keskellämme, ja siitä elävöittävästä odotuksesta, että mitä he vielä saavatkaan aikaan kansan seassa liikkueksaan! — Mutta ajattele, Olia, ajattele kauheutta, heidät ammuttiin.

Perääntyessään Viipuriin päin punaiset alkoivat joutua hyvin ahtaalle jokapuolelta uhkaavien vihollisjoukkojen ahdistamina. He siis kutsuivat aseisiin poikkeuksetta joka miehen kaikista kylistä, joiden läpi perääntyivät, ja haeskelivat vielä metsistäkin piileskelijöitä, jotka eivät olleet kutsuntaa totelleet, pakottaakseen heidät taistelemaan valkoisia vastaan. Mutta

Isohiiden veljekset eivät olleet paenneet, vaan heidät tavattiin kotoaan. Ja he sanoivat niille kahdelle nuorukaiselle, jotka tulivat heitä hakemaan: emme voi mennä tappamaan lähimmäisiämme. Silloin nuorukaiset kysyivät Akseli Isohiideltä:

— Oletteko siis valkoisten miehiä? — Johon Isohiisi vastasi:

— Emme ole teidän emmekä valkoistenkaan miehiä, ja jos valkoiset käskisivät ampumaan teitä, emme heitäkään tottelisi, niinkuin emme aio totella teitä.

Silloin nuorukaiset menivät pois esimiehiltänsä kysymään, mitä semmoisille miehille olisi tehtävä. Ja sieltä tuli vastaus, joka kuultiin puhelimesta: kyllähän te tiedätte, mitä on käsketty tehdä uppiniskaisille.

Nyt tulivat nuorukaiset uudelleen siihen pieneen mökkiin, jossa Isohiiden veljekset asuivat, ja heillä oli kiväärit mukanaan. He vaativat veljeksiä tulemaan punaisten esikuntaan, joka oli kaukana toisessa kylässä. Isohiisi sanoi panevansa pyhäpuvun ylleen, koska niin tärkeään paikkaan oli lähdettävä, ja pyysi naisväen laittamaan sillä aikaa hakijoille kahvit. Juotuaan kahvit ja ystävällisesti puheltuaan keskenään

lähdettiin sitten nelin miehin matkaan. Akseli nousi toisen kiväärimiehen kanssa etummaisille rattaille ja Eelo ajoi toisen kanssa perässä tulevilla. Mutta ennenkuin he ehtivät esikuntaan, tuli vastaan korkea mäki, ja miehet käskivät heidän nousta rattailta ja mennä edeltä ylämäkeen ja seisahtua puolivälissä. He tekivät niinkuin oli käsketty. Ja kun he mäen puoliväliin tultuaan seisahtuivat ja katsoivat taaksensa, niin nuorukaiset ampuivat heidät ja raahasivat heidän ruumiinsa metsään, piilottaen Akselin kaatuneen, oksiansa varassa makaavan puun alle ja Eelon vähän syrjemmäs siitä sammalien alle, joita he repivät maakiven päältä. Tämä kaikki on saatu selville nuorukaisten kuulusteluista ja tutkintopöytäkirjoista ja osaksi myös erään nuoren naisen kertomuksista, joka rakasti Isohiittä ja sai ottaa haltuunsa veljesten ruumiit, jotka hän hautasi heidän mökkinsä läheisyyteen.

Mitä sanot tähän, rakas Olia? Jos olet näin suuren menetyksen johdosta täynnä katkeruutta ja vihaa murhaajia kohtaan, niin pidäty semmoisista tunteista, ennenkuin luet kertomuksen loppuun. Sama nuori, rohkea nainen, jolle Akseli oli rakentanut olkikattoisen mökin kivikkomäen harjalle ja joka oli tuonut veljesten ruumiit met-

sästä ja ne haudannut, ei puolestaan katsonut, että kaikki oli menetetty, kun veljekset oli ammuttu, vaan sodan päätyttyä ja murhaajien tultua vangituiksi päätti antaa maailmalle tiedoksi sen, minkä hän yksin tiesi, että nimittäin Akseli, ennen lähtöään viimeiselle matkalle, oli jo edeltäpäin antanut anteeksi noille nuorukaisille, mitä ikinä tulisikin tapahtumaan. Ja tämä Akselin uskottu, tietäen hänen viimeisen tahtonsa, kii-ruhti nyt Lahden kaupunkiin, jonka lähistössä oli suuri leiri punaisten vankien säilyttämistä varten. Pääsy leiriin oli syrjäisille melkein mahdoton, mutta kaikista vartijoista ja pistimistä huolimatta hänen onnistui kenenkään estämättä livahtaa ensimmäisestä aukosta sisälle. Itsekin ihmetellen, mikä näkymätön käsi hänen askeleitaan johti, ja mitään pelkäämättä hän pääsi leirin keskustaan asti ja tunkeutui kansliahuoneeseen, joka oli täynnä vartijoita ja sotaherroja ja jonka hän otaksui sota-oikeuden istuntohuoneeksi. Herrat ottivat hänet puheilleen, mutta suuresti hämmästyivät kuullessaan, mitä hänellä oli sanomista. Hän näet anoi armoa noille kahdelle murhaajalle ja sanoi tekevänsä sen murhatun nimessä, joka uskonsa mukaisesti oli aina kaikille antanut anteeksi ja oli tässäkin

tapauksessa varmasti niin tehnyt. Tietysti tuomarit vain uteliaisuudesta ja omaksi hauskuudekseen kuuntelivat tällöisiä outoja puheita, sillä vaikka Kristuksen oppia on saarnattu jo lähes kaksi tuhatta vuotta, on tuo anteeksi-antamisen oppi ihmisille yhäkin niin vieras, niin outo ja hämmästyttävä, että sen kuuleminen pöyristyttää heitä. He sanovat: minkä vaarojen alaiseksi joutuisimmekaan, jos aina antaisimme anteeksi! — Vainko siis *pelosta* ei uskalleta noudattaa tätä jumalallista oppia?

Minun mielestäni ainakin on koko tämän historian vaikuttavimpia ja liikuttavimpia kohtia juuri tuon nuoren naisen vilpitön anteeksi-antamus ihanteensa ja rakkautensa murhaajalle. Isohiisi-veljesten sankarimainen väkivallasta kieltyminen ja erittäinkin tuon naisen anteeksi-antamus on suuresti vahvistanut minuakin uskossani, joka niin helposti taipuisi horjumaan tällöisissä raakoina väkivaltaisuuksien aikoina. Aloin kysellä itseltäni, olisinko *minä* puolestani aivan valmis olemaan tuomitsematta noita kahta murhaajaa ja muita »kommunisteja» heidän häikäilemättömien veritekojensa vuoksi? Ensin tuntui kirvelevän kipeältä, niinkuin olisi kosketeltu syvää haavaa ja niinkuin minua olisi

vaadittu antamaan yhdellä kertaa anteeksi kaikki väkivalta maailmassa, suursotineen, mestauksineen ja kidutuksineen. Mutta yrittäessäni päästä pahimman vaikeuden yli — ja se koski kyllä noita Isohiiden murhaajia — minuun tuli ajatuksia, jotka suuresti helpottivat selviytymistä tunteissani ja johtivat minut anteeksiantamukseen heidänkin suhteensa:

Muistathan sen voudin, joka oli siellä meillä Vieremässä? Aivan tuntuu kuin olisit tutustunut häneen, vieläpä koettanut puhua hänen kanssaan suomea. Hän oli pohjaltaan mitä runollisin ja herkkätunteisin mies. Usein juttelimme talvihämärissä töitten loputtua, ja hänen ajatusmaailmansa aukeni todella niinkuin kukannoppu päivä päivältä yhä enemmän, niin että Lohja ja Vappulankylä, jotka ennen olivat olleet hänen ajatustensa rajamaita, lakkasivat olemasta hänen ainoa maailmansa ja sijaan tuli koko tämä elämää huokuva, yhtenäinen maapallo, jonka rakastamiseen ja välittömään yhteyteen hän alkoi ymmärtää Jumalan tahtovan ihmistä johtaa. Erittäin hartaana kiintyi hänen ihanteellinen lapsenmielensä kaikkiin kertomuksiin, joissa vaan puhuttiin vanhojen alkukristittyjen yhteisestä elämästä, heidän omaisuutensa yhteisyy-

destä, heidän seurakunnistaan, joissa ylimmät olivat alimpia ja johtajina vain kaikkien palvelijat. Kansallisuuksien välisiä sotia pidimme molemmat tämän maapallon suurimpina onnettomuuksina ja olimme sitä mieltä, ettei niistä voi päästä rauhanyhdistysten avulla, vaan yksinkertaisesti vain lakkaamalla sotimasta. Mutta tässä meidän tiemme erkanivat. Vouti joutui sosialistien lumoihin, eikä häntä voinut enää tyydyttää minun uskonnollinen passiivisuuteni. Tämä sodasta kieltäymisen asia ei minun mielestäni kaipaa minkäänkokoista kiihoitusta ulkoapäin, vaan on välittömästi vain Jumalan oma asia, tie, jolla hän, ihmisten omassatunnossa puhumalla, saattaa maailman yhtymään ja veljistymään. Ei. Sosialistit lupasivat sen tehdä yhden miespolven aikana, jähkä vain pääsevät valtaan. Ja niin tuli voudillekin ensimmäiseksi asiaksi tämän puolueen valtaan pääseminen, ja vasta toiseksi jäi yksilöllinen väkivallasta kieltäminen. Se linja, jonka toisella puolella on rakkaus ja toisella väkivalta, on peräti hieno ja näkymätön, ja ken kerran on astunut väkivallan puolelle linjaa, hänen edessään ei ole enää mitään rajoja, vaan päinvastoin käy usein niin, että mitä hienompi ja henkevämpi hänen alkuperäi-

nen vaikuttimensa on ollut, sitä julmemmaksi hän tulee aatettaan väkivalloin toteuttaessaan, kunnes hän voi turmeltua täydellisesti ja koko tuo alkuperäinen ihanteellinen aate hänellä hämärtyy, ehkä unohtuukin.

Mutta luuletko, että minä voisin olla ihmiselle anteeksi antamatta vain senvuoksi, että hän on astunut tuon hienon, melkein näkymättömän linjan ylitse, jota todella harva aikalaisistamme ollenkaan näkee, ja kun sekä omassa että vastustajan leirissä uskotaan vain väkivaltaan, väkivaltaan ja väkivaltaan!

Mitä nyt erikoisesti tulee rakkaaseen voutiini, niin hän ei ollut väkivallan tiellä ehtinyt kehittyä pitkälle, vaan kun tuli kysymys punaisten rintamalle lähtemisestä, niin hän kauniisti puhutteli paikallisessa esikunnassa olleita toverejaan, selittäen näille, että helposti todistettavasti häntä ei ole koskaan voitu talollisten renkinä ollessaan käyttää teurastustoimiin, koska hänen luontonsa panee niin vastaan kaikkea veren näkemistä, ja että hän senvuoksi epäilee, voisiko hän ojentaa kivääriä ihmistäkään vastaan. Esikuntalaiset pitivät pienen neuvottelun ja vapauttivat hänet seuraamasta juuri rintamalle lähtevää joukkokuntaa. Sen sijaan he — suomalainen ei milloin-

kaan unohda huumoria — määräsivät hänet perunankuorijaksi esikunnan keittiöön.

Sodan jälkeen häntä kyllä kuljeteltiin muiden vankien mukana ristikuulusteluissa leiriltä leirille ja vankilasta vankilaan. Mutta kun ei ilmaantunut todisteita, että hän olisi ottanut osaa mihinkään murhiin tai sotilasmuonan ja heinän pakko-ottoihin tai edes saanut haltuunsa mitään kivääriä, ei hänen tarvinnut kauankaan olla pidätettynä, vaan päästettiin vapaaksi.

Niin onnellisesti ei käynyt monen muun meidän tuttavistamme.

Muistat ehkä sen muurarin, joka laittoi uunit Rantalalan uudisrakennukseen ja sementtilattian saunaan. Hänet ammuttiin esikuntaan kuulumisesta, jossa hänen tehtävänään lienee ollut kiväärien puhdistaminen. Hän oli taidostaan kuuluisa muurari ja kuului paikkakuntamme kunnioitetuimpiin ruotsinkielisiin työläissukuihin.

Samoin kävi myöskin ruotsalaisen Strömbergkalastajan, jolla oli mökki kallioselänten tuolla puolen. Hänkin kuului seutumme melkein vanhimpaan ja parhaiten tunnettuun työläissukuun, ja on aivan väärin luulla, että kommunismi ja rikoksellinen luonteenpiirre kuuluisivat yhteen.

Päinvastoin, ainakin meidän seudullamme olivat juuri parhaat ja miellyttävimmät työläiset enin alttiina kumouksellisille aatteille. Se on vain ajatuksen erehdys, se on vain tuon linjan yli astumista, joka tekee kaiken. Strömbergiä ei näkynyt Vieremän lukutuvassa niinä aikoina, kun sinä kävit meillä, mutta sen sijaan hänet saattoi usein nähdä varhain aamuisin istumassa keittiön rappusilla suuri kalakoppa jalkojensa juuressa, odottaen, milloin keittiöstä ilmestytään kalojen ostoon. Hänen kuolemansa lienee tullut kansan suussa hyvin kuuluisaksi, ja siksi kerron sen sinullekin. Sanotaan hänen seisseen pelottomana, jäykässä sotilasasennossa sen kuopan ääressä, jonka hän oli itse omaksi haudakseen käskystä kaivanut. Kaikki komennot hän oli täyttänyt sotilaallisella palvelevaisuudella ja reippaudella, ikäänkuin olisi mielensä sekauksissa unohtanut, mitä oli tekeillä ja jaksamatta enää ymmärtää, kuka oli valkoinen, kuka punainen, ajatellut vain sotilaallista tottelemis-velvollisuuttaan. Kun ensimmäinen laukaus pamahti, ei hän hievahtanutkaan. Vasta saatuaan viidennen kuulun rintaansa hän oli alkanut vähän huojua ja ikäänkuin anteeksi pyytäen sotilaallisen asenteensa höltymistä sanonut ruotsiksi: nyt minun

kai täytyy panna pitkäkseni. Jonka jälkeen hänen kerrotaan lyyhistyneen polvilleen ja kaatuneen kuoppaan.

Hänen molemmat poikansa myöskin ammuttiin. Ei tosin lähellä meidän seutujamme, vaan jonkin kaukaisemman kenttäoikeuden tuomitsemina.

Olen nähnyt sen kirjeen, jonka vanhempi pojista kirjoitti nuorelle vaimolleen yöllä ennen teloitusaamua. Se alkoi näin:

»Rakas Alina!

Huomenna meidät ammutaan molemmat, Virtanen ja minut. Lähetän sinulle viimeisen tervehdyksen. Jää hyvästi ja älä sure minua, sillä me kaadumme uuden ajan esitaistelijoina» . . .

Oi, rakas Olia, kynä jo heltii kädestäni, en jaksa enää, tuskin voin ajatella, että pystyn näitä konseptitöherryksiäni enää milloinkaan järjestämään ja puhtaaksi kirjoittamaan sinun luettavaksesi, tuntuu niinkuin silloin saisin elää kaikki nämä kamaluudet uudestaan, ja juuri siihen minulla ei ole voimia. Ehkä onkin parasta, että kaikki tämä jää silleen, sillä tuskinpa tämmöistä kirjettä voi uskoa Venäjälle menevään

postiin ja täällä taas ei sillä olisi lukijaa, kaikki itse tietävät, mitä on tapahtunut.

Sen tahdon vain vielä sanoa (ettei jäisi ennen kuolemaani sanomatta), että minun mielestäni tämmöinen sisällinen sota on tuhat kertaa kama-lampaa kuin oikea sota valtakuntien välillä. No ne siellä sotivat ja sotivat anastaakseen jonkin maa-alueen toisiltaan, onpa vielä sääntöjä, mitä saa ja mitä ei saa sodassa tehdä, sitten jompikumpi voittaa, rauha tehdään, vangit vaihdetaan kaikkien sääntöjen mukaan, jokainen pääsee takaisin kotimaahansa ja kaikki rauhoittuvat. Mutta sisällisessä sodassa sekä voittajan että voitettun täytyy jäädä ainaiseksi elämään samaan kotimaahan, yhdessä. Tämä tieto synnyttää vapisuttavan pelon kummallakin puolen. Täytyy päästä voittajaksi hinnalla millä hyvänsä ja vastustaja on tuhottava viimeistä miestä myöten, ettei yksikään jää kostoja hautomaan. Sisällisessä sodassa voi hyvästäkin ihmisestä tulla veripeto. Pelko se on, joka julmaksi tekee.

»Me kaadumme uuden ajan esitaistelijoina» . . . Varmastikaan nuo eivät ole minkään huonon miehen sanoja kuolemansa aattona. Mutta traagilliseksi tekee tuon kuoleman vasta se suunnaton erehdys, jonka uhrina mies kaatuu. Sillä

voiko olla mitään järjettömämpää kuin luulla, että kommunismi — jos sen alkujuurena ja esikuvana todella pidetään muinaiskristittyjen keskinäiseen rakkauteen perustuvaa yhteisomistusta ja ihanteellista yhteiselämää — voidaan nykypäivinä toteuttaa veritöillä ja väkipakolla levittää yli koko maailman! Kommunismi, jonka kulmakivenä oli kaiken väkivallan kieltäminen ja kaikkien ihmisten tunnustaminen omaisiksi yhteisen isän vuoksi! Ja mikä voima maailmassa, mikä harhaantunut ihmisnero on tehnyt mahdolliseksi, että tämä kuulumaton luottamus väkivaltaan, tämä huutava hulluus on voinut muuttua uskoksi nuorissa, tuoreissa ihmisissä, niin että he urhoina antavat henkensä sen edestä!

Jos sinä sanoisit, että Lenin sen on tehnyt, niin minä muistuttaisin mieleesi Matti Kurikan, josta aikoinani niin paljon kerroin sinulle sinun ollessasi Vieremässä. Hänkin perusti malliyhteiskunnan, kommuunin, tarkasti omien mielikuvittelujensa mukaan, joista hän, kaikesta arvostelusta kilpistyen, ei sallinut vähintäkään poikkeusta ja uskoi itse niihin niinkuin paavi omaan erehtymättömyyteensä. Minä sanon sinulle, että koko teidän Lenininne ei ole mitään muuta kuin venäläinen Matti Kurikka. Molem-

milla on yhtä luja usko siihen, että heidän erikoinen pyhä tehtävänsä on suunnitella ja määrätä, miten muiden ihmisten on elettävä, mitä tehtävä. Molemmat ovat samoja tyyppisiä moderneista rajattomista itsevaltiaista, joiden äärimäinen tarkoitus olisi tehdä mielikuvittelunsa malliksi koko maailmalle. Ja molemmat ovat yhtä kaukana siitä evankeliumissa ilmaistusta uskosta, että ihmiset eläkööt tämän maan päällä niinkuin työskentelisivät päivätyöläisinä poissa olevan isännän puutarhassa, pitämättä sitä omana, asettumatta sen isänniksi ja toisten käskijöiksi, ja aina vain täyttäen tuon näkymättömän isännän tahtoa, jonka hän oli pois lähtiessään heille ilmaissut. Molempien välillä on vain se erotus, että Matilla ei ollut mitään mahtikeinoja Sointulassaan, mutta Leninin mielikuvittelujen takana ovat armeijat ja verinen Tsheka.

Niin, Olia, — armeijat ja armeijat — kunnes toiset armeijat tulevat ja uudet väkivallan hyökkäykset huuhtelevat maailmaa.

Oikeastaan minun piti vielä kertoa sinulle . . .

ELISABET ITSENÄISESSÄ SUOMESSA.

Jos — siihen aikaan kuin Elisabet muiden innostuneiden äitien mukana ompeli ylioppilaille sinistä juhla-lippua tai koristeli ylioppilastalon suurta salia aiottua Snellman-juhlaa varten, johon tuo 80 ikäinen vanhus, suomalaisuuden rakastettu herättäjä oli itse luvannut saapua, — jos siihen aikaan kansain kohtalojen tietäjä olisi kuiskannut ihmisten korvaan salaisuuden: Suomi tulee itsenäiseksi, niin olisikohan ollut Suomessa henkilöä, joka olisi enemmän ja vilpittömämmin riemuinnut kuin Elisabet? Sehän olisi ollut kuin lupaus ihmisten hartaimpien, sykkivimpien toiveiden täyttymisestä. Mitä enempää olisi elämältä enää voinut pyytää? Mikä olisi yksilölle tehnyt kuolemankin ajatuksen lohdulliseksi?

Nyt oli Suomi tullut itsenäiseksi. Ja kaikki riemuitsivat, koettaen ilmaista harrasta iloaan

myös toinen toiselleen, jotta tämä riemu olisi tuntunut niin yleiseltä kuin miksi sen jokainen olisi suonut.

Elisabet koetti tietysti hänkin vilpittömästi ottaa osaa tähän isänmaalliseen tunnelmaan. Mutta hänen oli vaikea riemuitsevalta ympäristöltään salata sitä sanokaamme fyysillistä kasvohermojen oikkua, joka esti häntä luonnollisesti ilmaisemasta iloaan, kiusallisesti jäykistäen hänen huuliaan ja antaen hänen tarkoittamalleen riemuhymylle jotakin noloa vinoutta, joka helposti olisi saattanut toiset vaikkapa epäilemään hänen ilonsa vilpittömyyttä, ellei hän olisi kääntänyt kasvojaan pois päin, ruvennut muka tarkastamaan sanomalehteä tai pujahtanut hetkeksi koko seurasta erilleen.

Ilme muistutti muuten juuri sitä ilmettä, joka oli Elisabetilla ollut silloin kuin hän Rantalän puutarhaseurassa ensi kerran kuuli Eugen Schaumanin sankariteosta. Silloinkin hän oli vetäytynyt pois seurasta, ollakseen häiritsemättä muutamien vieraiden haltioitunutta innostusta.

»Mutta olisiko mahdollista, etten minä tässäkään Suomen itsenäistymisen-asiassa osaisi olla yksimielinen kaikkien riemuitsevien kanssa!» — ajatteli Elisabet melkein kauhistuen itseänsä.

Sillä *kaikki* riemuitsivat, eivätkä suinkaan vähin Elisabetin omaiset, hänen lapsensa, lastensa lapset ja vielä näidenkin lapset, isineen, vävyineen, miniöineen, joita oli kaikkia jo niin paljon, etteivät merkkipäivinä voineet samalla kertaa mah-
tua Elisabetin ja Kasperin kahteen huoneeseen. Tämän ilakoivan nuorisojoukon kokoontuessa Elisabetin ympärille ja alkaessa keskustella Suomen vapaussodan koti- ja ulkomaisista sankareista, oli Elisabetin paras ottaa esille sukan-
kutimensa ja olla laskevinaan sen silmukoita.

Olisikohan syynä hänen mahdottomuuteensa mennä yleisessä riemun virrassa vain hänen vanha, voittamaton kammonsä väkivaltaa vastaan? Jo nuoruudessaan, ranskalais-saksalaisen sodan jälkeen, kun Saksa alkoi ylpeänä koota voimiaan, julistaen koko maailmalle väkevämmän oikeutta, oli Elisabet ajatellut: tämä ei lopu hyvin. Ja nythän Saksan odottamaton hajoaminen oli hänelle lopullisesti todistanut, että kaikki, mikä on rakennettu väkival-
lalle, hajoaa ennen tai myöhemmin takaisin alkusiinsä.

Mutta tästä hänen uskostansa tiesivät ja olivat aina tienneet kaikki Eerikit, Saimit, Jannet, Ainot ja myös muut hänen rakkaimmat tutta-

vansa, siihen olivat kaikki jo niin tottuneet, ettei asian puheeksi ottaminen olisi voinut saada aikaan mitään noloa äänettömyyttä ja keskustelun seisahdusta. Korkeintaan olisi Eerik sanonut: no niin, niin, tiedämmehän me sinut, mamma, mutta tunnusta, että olit itsekin iloinen, kun Helsinki valloitettiin!

Elisabetilla oli kuitenkin, kuten jälkeinpäin selveni, toinen, hänen mieltänsä todella painostava tyytymättömyyden syy, ja se koski erikoisesti juuri tätä Suomen itsenäisen valtion syntyä eikä suinkaan mitään Saksan asioita tai ylimalkaista väkivallan kieltämistä.

Sille, joka Elisabetin tavoin oli elänyt Snellmanin kansallisen herätyksen nousuajat ja ottanut hänen oppinsa sivistyneistön ja kansan yhteen sulautumisesta toden kannalta, sananmuikaisesti, sille ei Suomen vastainen itsenäistyminen olisi voinut kuvastua muulla tavalla mieleenkään kuin yhdessä tuon aatteen toteutumisen kanssa. Siinähan koko se voimakas, koko kansan yhteinen tehtävä, joka ennen oli antanut sisällystä ja lämpöä elämälle. Mutta nyt ei ollut semmoisesta enää kysymystäkään. Nyt olivat yhteensulautumisen sijaan kansan ylä- ja alaluokka päinvastoin eronneet toisistaan, niin että

ei milloinkaan ennen ole keskinäinen viha, epäluulo, koston pelko ollut näiden luokkien välillä suurempi. Nyt oli sijaan saatu Suomen itsenäinen valtio, ja sen pitäisi muka korvata sisälliset ikävyydet. Mutta tämä nykyinen Suomen valtio — se oli Elisabetin mielestä semmoinen ihanne, johon korkeintaan pinttyneimmät vanhan ajan ruotsinmieliset olisivat voineet tyytyä. Ilman tuota eri luokkien yhteen sulautumista se oli Elisabetista vain tyhjyyttään koliseva, eloton, sydäntä ja verta vailla oleva laitos. Sillä jos jokin valtio ei voi viedä ylä- ja alaluokkaa toisensa lähenemiseen — ellei nyt täydelliseen yhteensulautumiseenkaan — niin mitä virkaa on koko tuolla itsenäisyydellä!

Näitäpä ajatuksiaan Elisabet tyystin salasi ympäristöltään. Sillä hän tiesi hyvin, mitä kiihkeitä väittelyjä olisi syntynyt, jos hän olisi antanut pienimmänkin aiheen keskustelun viriämiselle tästä arkaluontoisesta kysymyksestä. Ja väittelyynkö se olisi pysähtynyt! Ei, vaan veli olisi noussut veljeä vastaan, tytär miniää vastaan, ja mielet olisivat kuohahtaneet ilmi riitaan. Vähänkö oli Suomessa tapauksia, että poliittiset erimielisyydet olivat vieroittaneet toisistaan ennen lujasti toisiinsa liittyneitä perheitä, jotka

olivat muinoin yhdessä intoilleet suomalaisuuden asiassa ja lastensa avioliittojen kautta muuttuneet kuin samaksi perheeksi. Nyt saattoi tapahtua, että sen jäsenet kadulla tavatessaan eivät edes tervehtineet toisiansa. Ja kaikki on tapahtunut pelkkien väittelyiden vuoksi!

Senvuoksi Elisabet nyt lopullisesti päätti olla milloinkaan antamatta aihetta kiivaiden väittelyjen syntymiseen ja mennä vain, edes tätäkään väitettä kenellekään tyrkyttämättä, omaa tietänsä eteenpäin kaikessa hiljaisuudessa. Hän oli huomannut, että yksi ja toinen jo epäili hänellä olevan jotakin hampaan kolossa, mitä Suomen itsenäisyyteen tulee. Yksikin ainoa varomaton sana — ja hän olisi ilmaissut koko salaisuutensa. Ilmeitensä ja hymyään hän kerta kaikkiaan ei voinut hallita, ei ollut lapsuudestaan asti milloinkaan voinut. Siis hänellä ei olisi ollut muuta keinoa kuin ehdottomasti vaieta. Ja hän olikin päättänyt niin tehdä. Mutta nyt oli onnettomuus siinä, että tämä itsepäinen vaikeneminen, aina kun päivän polttavin kysymys tuli puheeksi, se se tuntuikin aiheuttavan epäluuloja häntä vastaan!

Peräti kiero tilannel!

Ja kieräileminen oli hänelle sekin ollut lap-

suudesta asti aivan mahdotonta jo senkin vuoksi, että hänen kasvoistaan aina kaikki näkyi.

Ihmeellistä, kuinka vaikeaan asemaan tämä Suomen itsenäisyys oli hänet saattanut!

Elisabet kesti tilanteen vaikeuksia pitkät ajat, kunnes ihmiset niin tottuivat hänen vaikenemiseensa, etteivät poliittisissa kysymyksissä enää kääntyneetkään hänen puoleensa, vaan puhelivat keskenään.

»Vihdoinkin uskovat minua kyllin tuhmaksi», — ajatteli Elisabet tyytyväisenä ja hengähti helpotuksesta.

Kului vuosikausia — ja Elisabet pysyi aina vain uskollisena vaikenemispäätökselleen. Lopulta eivät mitkään omavaltaiset kasvojen ilmeet ja jäykistymiset enää häirinneet häntä, vaikka ympärillä puhuttiin Suomen velvollisuudesta asestautua kiireestä kantapäähän, vihan lietsoamisen välttämättömyydestä vastaisen sodan varalta . . . Tuntui aivan kuin hänelle olisi todella ollut yhdentekevää, mitä ihmiset Suomessa hommasivat puolustuslaitoksensa hyväksi. Suojeluskunnat perustettiin, kasvatettiin ja järjestettiin ikäänkuin aivan Elisabetin huomion ulkopuolella. Armeijat luotiin, harjoitettiin, sotalaivoja rakennettiin, kiväri- ja patruunatehtaita perus-

tettiin — kaikki se oli menevinään vanhentuvan Elisabetin ohitse.

Mutta kerran, kun oli paitsi omaisia saapuvilla myöskin vieraita, kertoi joku läsnäolleista, että nyt oli päätetty perustaa myöskin *kaasutehdas* — ja nimitti kaupungin, jonka läheisyyteen tehdas aiottiin sijoittaa.

— Mummo, mummo, — sanoi leikillä joku nuoremmista, Elisabetin huomiota herättääkseen koskettaen häntä polveen, — kuuletko mummo, rupeavat valmistamaan meilläkin myrkkykaasuja, mitä mummo siihen sanoo?

Elisabet ei sanonut mitään. Hän oli lukevinaan sanomalehdestä petitillä painettuja pikku-uutisia. Mutta hänen hiukan punehtuneella ohimollaan saatoin huomata pienen suonen sykkivän tavallista nopeammin.

Kaasusota, jota maailmansodan lopulla käytiin, oli kyllä Elisabetin mielestä ollut jotakin, jota epäinhimillisempää hän ei voinut aivoissaan enää kuvitella. Pommien heittelemisen taivaasta maailman päälle ja veden alitse laivojen alle hiipiminen se ei vielä ollut mahdotonta kestää, mutta kaasulla myrkyttää sitä, mitä ihmisten *täytyy* hengittää, se meni toki jo yli hänen voimiansa.

Merkillistä oli, että vaikka hän oli kestänyt koetuksen eikä ollut hiiskunut halkaistuakaan sanaa kaasusotaa vastaan ja vain ohimosuoni itsekseen sykki, kaikki rupesivat puhumaan niinkuin hän olisi antanut perustellun lausunnon semmoisen sodan hylättäväisyydestä.

— Sota kuin sota, — väitettiin hänelle, — ja kun vihollinen käyttää kaasua *meidät* tuhotakseen, on meidänkin käytettävä kaasua *hänet* tuhotaksemme.

— Sillä erotuksella vain, — lisäsi joku, — että meidän täytyy keksiä kaasua, joka on vihollisen kaasua vieläkin tuhoisampi.

— No, no, — sanoi kirkolliseksi tunnettu neiti, — eiköhän tuo jo ole liikaa, ei mitään kilpailua pahassa, olen tädin kanssa aivan samaa mieltä, eiköhän riitä, että kaasut ovat *yhtä* voimakkaita, täti kaiketi sanoo vain, että (Elisabet ei ollut sanonut yhtään mitään).

Vihdoin olivat kaikki väittelijät kääntyneinä suoraan Elisabetiin päin, vaatien häntä ikäänkuin tilille sanoistaan.

— Ei sotaa ja ei sotaa, sanot sinä mummo aina, mutta sano siis kerrankin meille, *mitä* sinun mielestäsi Suomen olisi nykyisessä tilanteessa tehtävä?

— Mitäkö tehtävä? — toisti Elisabet, ja hänen kätensä hiljaa värisivät, luultavasti hänen viimeisten yritystensä vuoksi olla mitään sanomatta. —

— Niin, mitä olisi tehtävä uhatussa asemassamme?

Silloin Elisabet sanoi:

— Olisi pantava toimeen täydellinen aseistariisuminen. Niin, heti, ja ihan täydellinen.

Ei kukaan voinut pitkään aikaan sanoa mitään.

Kuului vain sen kirkollisen neidin nolouttaan peittävä: haha.

Silloin sanoi ensimmäinen kysyjä silmät pyöreinä hämmästyksestä ja vähän nuhtelevasti:

— Kuinka?! Silloinhan bolshevikit heti hyökkäisivät tänne!

— Luuletko niin?

— No, »luuletko«! Sehän on päivän selvää!

Lieventääkseen tilanteen kärjistyneisyyttä sanoi se kirkollinen:

— Ehkä tädillä on semmoinen *usko*, etteivät bolshevikit tulisi.

Elisabet sanoi tähän:

— Ei, semmoista uskoa minulla ei voi olla. En tiedä ollenkaan, tulisivatko vai eivätkö tulisi.

Elisabetillä oli nyt hyvä tilaisuus puhua, sillä kaikki olivat vaiti ja vähän hämillään. Hän sanoi selitykseksi kirkolliselle:

— No niinkuin nuokin virkamiehet ja tuomarit, jotka istuivat vankilassa omantuntonsa vuoksi, ja olihan yksi heistä istunut monta — monta vuotta Siperiaankin karkoitettuna: eihän heistä yksikään tiennyt, mitä seurauksia heidän lainkuuliaisuudestaan Suomelle tulee. Päinvastoin näytti tulevaisuus hyvinkin toivottomalta.

Kun äänettömyyttä yhä jatkui ja muusta puhelusta ei tahtonut mitään tulla ja kun vieraiden liikahduksista näytti niinkuin muutamat olisivat aikoneet jo ruveta lähtöä tekemään, sanoi Elisabet vielä:

— Ovathan monet maat ruvenneet ajattelemaan aseista riisumista, ja eikö se pikku Tanska jo ole riisunutkin?

Tuolien jo rämistessä kuului lähtevien joukosta jonkun vanhemman ääni:

— Siinä on suuri erotus, Tanskalla ei ole mitään pelkäämistä, mutta me elämme kraaterin partaalla.

Elisabet ei enää olisi voinut koroittaa ääntänsä kaikkien kuuluville. Hän sanoi siis vain hiljaa sille uskovaiselle, kun tämä tuli hyvästelemään:

— Siinähan se *usko* juuri onkin, että mitään pelkäämättä ja mitään seurauksia ottamatta lukuun on vain omalletunnolle kuuliainen.

Tämä oli Elisabetin viimeinen lankeemus vaikenemattomuuteen.

Hän itse nimitti tapausta — »skandaaliksi».

Sen jälkeen hän ei enää milloinkaan ottanut puheeksi poliittisia asioita, taisipa lakata niitä ajattelemastakin, kun ne kuitenkin menivät omaa väkivallan suuntaansa ja yhä kauemmas etenivät siitä, mikä Elisabetin mielestä olisi ollut pääasia ja kaiken politiikan ainoa oikeutus: ylä- ja alaluokan keskinäisestä lähenemisestä.

Mutta sitä suuremmalla antaumuksella hän nyt vanhoilla päivillään koetti omissa kotioloissaan ja suhteissaan alaluokkaan kuuluviin tuttaviiinsa toteuttaa vanhaa tasa-arvoisuuden ihanettaan: olla suhtautumatta ihmisiin sen mukaan, kuka oli miellyttävä ja kuka vastenmielinen, vaan kaikkiin niinkuin saman isän lapsiin, siis niinkuin rakkaimpiin omaisiinsa.

Siinähan oli edelleen Elisabetin uskon pääsisälly, nyt vain yhäkin kirkaammaksi selviy-

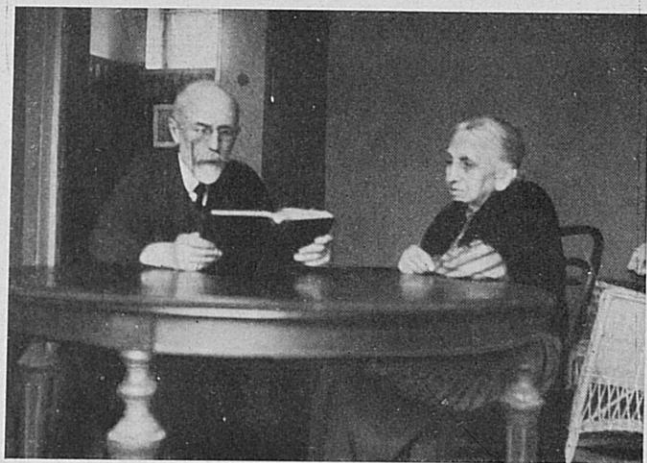
tyneenä ja aivan vapaana entisistä epäilyksistä, että maailman parannusta olisi muka ollut odotettava myöskin parlamenteista, joukkoliikkeistä tai ulkonaisista voimakeinoista.

Ei niin, että tuo hänen lopullinen vaikenemissensa olisi osoittanut hänen uskonsa missään suhteessa edenneen tai vieraantuneen tämän maailman asioista ja muka siirtyneen enemmän haudantakaisiin asioihin.

Ei, vaan melkein päinvastoin. Se, mitä uskovaiset puhuivat hänelle jostakin mystillisestä »Jumalan tahdosta», se sama Jumalan tahto vaati häneltä vain luokkatunteen hävittämistä omasta sydäimestä ja tähtäsi siis juuri sen poistamiseen, mikä oli syynä tämän maailman kehityksen pysähtymiseen.

ELISABETIN NÄKÖ JA MUISTI HEIK-
KENEVÄT, MUTTA HÄN TULEE
YHÄ ONNELLISEMMAKSI.

Mitä ensiksikin näön heikkenemiseen tulee, niin se johtui kaihen ilmestymisestä oikeanpuoleiseen silmään. Näköä alkoi haitata esineiden ääri viivojen hämärtyminen, joka suuresti vaikeutti kaikkia kutomistöitä, ja niitähän vailla eivät hänen kätensä olleet tottuneet olemaan. Monenlaisia silmälaseja hänelle tuotiin koetteeksi, mutta ne eivät saaneet kuteen silmukoita näkyvämmiksi. Muutaman vuoden kuluttua oli näkö niin huonontunut, että lukeminen ja kirjoittaminen tavallisten lasien avulla kävi hyvin vaikeaksi ja saattoi tapahtua vain suurennuslasin avulla, jota piti viedä sanalta sanalle ja riviltä riville. Vielä jokunen vuosi — ja hänen kai täytyi kokonaan luopua kirjeiden kirjoittamisesta.

Elisabet ja Kasper lukevat Tolstoin »Elämän tietä.»

ta, se on: seurustelusta poissaolevien omaisten ja ystävien kanssa.

Samasta syystä oli täytynyt vähitellen järjestää toisella tavalla ne ääneenlukemiset, joita he Kasperin kanssa olivat harjoittaneet säännöllisesti siitä ajasta asti, kun he parikymmentä vuotta sitten olivat muuttaneet asumaan yhteen.

Osat tässä ääneenlukemisessa oli jaettu niin, että Elisabet luki ja Kasper kuunteli katajakeppejään tai paperiveitsiään näperrellen. Kasper ei voinut lukea sydämentykytyksen vuoksi.

Useat muistokuvat tämmöisistä tilaisuuksista kulkevat erittäin selvinä editseni niiltä ajoilta, jolloin he asuivat Siltasaarenkadun 5:ssä, sitten Topeliuksenkadun Eurecassa, mutta erittäinkin, kun he yhä halvempia vuokria hakien ja yhä laidemmaksi kaupunkia siirtyen asettuivat Stenbäckin ja Messeniuksen katujen kulmassa olevan korkean kivitalon 4:nteen kerrokseen. Se oli kaupungin melkein viimeinen talo Turuntien suuntaan.

Siellä oli heillä kaksi huonetta, molemmat pitkulaisia, ja Elisabet, joka ei enää käynyt ulkona, oli kovin mielissään, että hänen huoneestaan näkyi Turuntiellä askeltelevia ihmisiä, tosin sangen

pienikokoisina, mutta Eurecan huoneestaan hän ei ollut nähnyt sitäkään, ei ainoatakaan ihmistä mistään ikkunasta.

Elisabetin vanhat, tutut huonekalut tekivät uudenkin huoneen kohta tutuksi. Siinä hänen mahonkinen shifonieensä, jonka alaskääntävä, viheriällä veralla varustettu kirjoituslevy antoi avattaessa unohtumattoman, Viipurin ajoilta asti muistiin kotiutuneen särähdyksen. Siinä hänen kirjoituspöytänsä, jonka kohdalla seinässä pikku kehyksien ja lasien alla hänen vanhempainsa ja Pjotr Karlovitshin suuret muotokuvat, sekä pienemmässä koossa muiden setien, sisarusten, heidän miestensä, vaimojensa ja lapsiensä valokuvat. Siinä hänen »etaseerinsä» vanhoine nuotteineen ja kuva-almumineen. Tuossa vaatimaton piano, jolla Kasper toisinaan improvisoi sävelmiänsä, tuossa vaatekaappi laatikkoineen ja perempänä alkoovi rautavuoteineen ja pakki-laatikosta sommiteltuine, vaatteella verhottuine komoodeineen.

Mutta ennen kaikkea — keskelle huonetta on sijoitettuna Elisabetin historiallinen pyöreä pöytä, jonka ääressä on hänen alituinen istumapaikkansa, pieni pehmeä keinutuoli. Molemmiin puolin seinillä on säännöllisiin riveihin nupinau-

loilla kiinnitetty Kasperin maalaamia pieniä taulukankaita, jotka täyttävät aika suuria seinäpin-toja. Niistä ovat useat hyvin sieviä ja Elisabetille kalliita, koska ne muistuttavat hänen mieleensä niitä lukemattomia eri seutuja, joissa hän on kesiänsä viettänyt.

Nyt näen heidän yhdessä lukevan ääneen Mereshkovskia. Elisabet lukee pyöreän pöydän ääressä, sankalasiit kaukana nenännipussa. Kasper, istuen pöydän toisella puolella niin, että kir- kas sähkölamppu hänellekin valaisee, veistelee ihmeellistä katajakeppiä, jonka viiruisen, pit- kistä maatumisesta ja taas kuivumisesta kovet- tuneen ja värikkääksi käyneen ainepuun hänelle on joku ystävä maalta lähettänyt. Hän veistelee, näpertelee ja viilailee puun oksamukuloita, koet- taen pyhänä säilyttää niiden luonnonomaista muotoa ja kauneutta. Vähän väliä hän edentää puun luotaan, katselee sitä kummaltakin puolelta, päätänsä kallistellen, niinkuin tekevät kuvan- veistäjät ja niinkuin varmasti oli muinoin tehnyt myöskin setä Pjotr muovaillessaan pikku hevo- sia puusta tai savesta. Ei mikään poleeraus tai muu keksitty koristelu luupäädyillä ja metalli- renkailla saanut Kasperilla tulla kysymykseen. Hänelle oli pääasiana vain luonnonkauneuksien

löytäminen ja esille saattaminen, eikä niitä saanut koruilla banalisoida.

Mutta tuli vihdoin aika, jolloin Elisabetin täytyi tunnustaa Kasperille, että hänen oikea silmänsä ei näe enää juuri ollenkaan ja että lukiessa oli melkein parempi pitää sitä kokonaan suljetuna. Elisabet tiesi kuitenkin, että hämärteli jo vasemmassakin silmässä, ja kun Kasper toimitti lääkärin, sanoi tämä heille, että Elisabetia uhkaa muutaman vuoden kuluttua täydellinen sokeutuminen ja että kaikesta lukemisesta oli tehtävä jyrkkä loppu.

Elisabet olisi vielä koettanut käyttää tuota isokokoista suurennuslasia, sillä sehän ei rasittanut silmää, vaan vähän vain väsytti kättä, jonka piti lasia täsmällisesti kuljettaa ja pian löytää uudelle riville. Mutta Kasper ei semmoiseen suostunut.

Kasper oli aivan kauhuissaan lääkärin lausunnosta. Mamma — sokeaksi! Tämä hirveä ajatus oli hänelle tullut mahdottomana yllätyksenä.

Kun Elisabet ääneenlukemisajan tultua taas vain otti käteensä suurennuslasin ja avasi Mereshkovskin, niin Kasper melkein suuttui häneen.

— Etkö sinä siis usko, mitä tohtori on sanonut?

— Olen itsekin jo kauan sitten aavistanut samaa.

— Äsh, mutta oletko ajatellut, mitä *merkitsee olla sokeana!*

— Olen. Ei näe mitään.

— Ei näe mitään, ei mitään, mamma, eikä milloinkaan enää tule näkemään, ei mitään eikä ketään.

— Ajatuksessa näen kuitenkin teidät kaikki, ja jo kauan sitten paljon selvemmin kuin silmilläni.

Kasper otti mielenosoituksellisesti kirjan omalle puolelle pöytää ja sydämentykytyksestä huolimatta rupesi lukemaan ääneen. Elisabet työnsi huoaten suurennuslasin kauemmas luotaan ja olisi syventynyt kuuntelemiseen, ellei hänen olisi pitänyt ajatella kysymystä, miten saada Kasper uskomaan siihen täydelliseen huolettomuuteen, jota Elisabet itse tunsii oman sokenemisensa suhteen.

Mutta Kasper puolestaan oli yhä niin järkytetty, ettei hän voinut keskittää huomiotaan kirjan sisältöön, vaan usein pysähtyi luvussaan ja jäi vaieten tuijottamaan johonkin kirjan kohtaan.

Silloin Elisabet aina käytti tilaisuutta jatkaakseen edellistä keskustelua.

— En muista, kuinka oli nuorena, — sanoi hän, — mutta ainakin vanhana on niin, että kun ummistaa silmänsä ja ajattelee, niin elää paljon syvemmin, voi nähdä kenen tahtoo, vainajiakin, olla menneisyydessä, tulla taas nykyisyyteen, muistella Armasta, lastenlapsia, — mutta silmät avoinna ei voi nähdä kuin läsnäolevia, no, palasen Turuntiestä, ja aika rajoittaa kaiken vain yhteen pisteeseen, nykyisyyteen. Elämä on paljon köyhempää.

Kasper katsahti Elisabetiin niinkuin olisi tahtonut sanoa jotakin, mutta ei sanonut mitään, rupesipa vain lukemaan eteenpäin. Ilmeisesti hän ei kuitenkaan nytkään ajatellut, mitä luki, vaan ehkä ajatteli, mitä Elisabet oli äsken sanonut. Taas hän jäi tuijottamaan.

Ja taas Elisabet käytti tilaisuutta.

— Täytyyhän ihmisen lopulta kuitenkin ummistaa silmänsä. . .

Kasper keskeytti, sanoen:

— Mutta mamma, sinähän puhut aivan niin kuin *tahtoisit* olla sokea!

Elisabet mietti vähän aikaa.

— Hm, — sanoi hän hiljaa, — ehkä se voisi olla ihmiselle hyvinkin tarpeellinen harjoitus.

— Harjoitus mihin?

— No. . . vaikkapa johonkin toiseen elämään, jossa ei enää silmillä, vaan ajatuksilla näkee.

Kasper nousi paikaltaan ja sulkien kirjan sanoi:

— Tämä kirja ei näytä ollenkaan huvittavan sinua, minun täytyy hakea joku toinen.

Hän toi huoneestaan Tolstoin teoksia.

Aikoinaan oli hän tehnyt useita suomennoksia Tolstoin uskonnollisista teoksista ja Otava oli ne julkaissut, mutta sittemmin oli tuo puuha jäänyt sikseen.

Nyt alkoivat heidän yhteiset Tolstoin lukeminsensa.

Ja senjälkeen he eivät paljon muuta lukeneetkaan kuin noita teoksia. Sillä Kasper oli uudella tarmolla kiintynyt Tolstoin tutkimiseen ja suomentamiseen. Ja Elisabet oli siitä onnellinen, pitäen sitä sokenemisensa ansiona.

— — —

Mitä sitten Elisabetin muistikyvyn heikkene-
miseen tulee, niin olihan sekin jo kauan sitten al-
kanut tehdä tuloaan. Mutta että se jo saattoi
tehdä Elisabetille suoranaisia kepposia, sitä hän
ei olisi voinut aavistaakaan.

Asia koski hänen rakkaita lapsen-lapsen-lap-
siaan.

Suurena salaisuutena ja vannottaen kenellekään mainitsemasta hän kertoi, että eräänä päivänä, hänen istuessaan kuten ainakin pyöreän pöytänsä ääressä, tuntematon palvelustyttö oli tuonut hänen luokseen »visiitille» yhden noista pienokaisista, tyttösen. Oli riisunut siltä päällysvaatteet eteisessä ja laskenut ovesta hänen huoneeseensa niinkuin ainakin muka yllättääkseen mummon.

Tyttö nauroi, pikku kuopat pulleissa poskissaan, ja ojensi kätönsä juostakseen mummon syliin.

Mummo puolestaan teki niinkuin oli aina tehnyt, milloin tuollainen rakas pikku kävijä hänen luoksensa tuotiin: teki muka kovin hämmästyneet kasvot ja riemastuneena levitti molemmat kätensä vastaanottaakseen tulevan tötäyksen.

Hän otti tytön syliinsä, puristeli ja suuteli sitä ja rupesi sanomaan:

— No mutta päivää, päivää, rakas pikku. . .
Ja nimeä ei muistanutkaan.

Pitäen lasta sylissään hän alkoi sitä huvitella, selitteli kuvakirjan kuvia, leijonan hyökkäyksiä viatonta karitsaa vastaan ja karitsan ihmeellistä pelastusta, kertoi satuja ja sai lapsen nauramaan

kohti kurkkua, mutta samalla koko ajan itseksensä ajatteli:

»Kuinka tämä voi olla mahdollista? Tunnenhan minä tämän lapsen aivan läheisesti, tunnen nuo poskien kuopat, tunnen suloisen äänen, rakastan aivan niinkuin ennenkin, olen pitänyt lempilapsenani. . . ja nyt en tiedä, kuka se on!»

Elisabet olisi kauhistunut tätä selvää merkkiä »henkisten voimain heikkenemisestä» tai »veren kalkkeutumisesta», niinkuin nuoret olisivat tapausta nimittäneet, ja ehkä hän olisi pillahtanut kyyneliinkin säälistä lasta kohtaan, joka istui hänen sylissään niin turvallisena eikä aavistanutkaan, ettei mummo tiennyt hänen nimeään tai edes kuka hän oli. Mutta Elisabetin pelasti nyt, niinkuin oli lukemattomia kertoja ennen pelastanut, hänen oma ajatuksensa.

»Eihän tuo tapaus», — ajatteli hän, — »oikeastaan todista muuta kuin että muistinsakin kadottanut ihminen voi elää täyteläistä rakkauselämää. Enhän minä häntä silti vähemmän rakasta. . . Harjoitusta se on tämäkin, vain harjoitusta. . . Nytkin voisi kysyä: harjoitusta mihin? Ja minä en voisi sanoilla vastata muuta kuin: johonkin. Niin, johonkin, jossa täytyy rakastaa kaikkia, mistään nimistä tietämättä. Mutta kuinka

tyhmiä sanat ovatkaan, kun pitää selittää *oikeita* asioita!»

Nämä tämmöiset selvenemiset ne olivat hänen elämänsä.

Usein, kun tulin hänen luoksensa ja me olimme kahden kesken, hän kiiruhti kertomaan, mitä »ajatuksia» hänellä taas oli ollut.

Niinpä hän kerran sanoi:

— Eilen illalla, Kasperin nukuttua, luin suurenuslasilla Tolstoin käännöstä Jeesuksen hyvästelypuheesta, jossa Jeesus turhaan koettaa selittää ymmärtämättömille oppilailleen, miten hänen minuutensa samastuu isän kanssa ja myös sen kanssa, joka täyttää isän tahdon. Ja niin löysin taas tuon evankeliumin ihmeellisimmän paikan: . . . »ja Isä ja Minä tulemme hänen luokseen ja otamme asuntomme hänessä». Tulin ajatelleeksi, että voikohan sanoilla enää paremmin selittää tuota minujen yhteyttä ja ikuisuutta?

Minä tahdoin vielä tarkemmin tietää, mitä hän ajatteli siitä minujen yhteydestä.

Hän sanoi:

— No sitä vain, että se, joka suhtautuu väkivaltaan Jeesuksen tavalla, saapi jo tässä elämässä oman ikuisuutensa tunnon.

— — —

Toisen kerran hän kertoi, miten onnellinen hän oli aina, kun nuo ajatukset hänelle tulivat.

— Ja mistä ne tulevat, — sanoi hän, — sitä ei voi kukaan ymmärtää. Ne laskeutuvat itses-
tään kuin sade kuivan maan päälle. Välistä he-
rään aamulla valmiiseen ajatukseen ja olen sitten
koko päivän niin onnellinen, etten keksimällä-
kään voisi keksiä, mitä vielä lisäksi toivoa.

Eräänä toisena päivänä hän puhui:

— Nuoret usein sanovat keskenään: mitäpä
noista vanhoista, eipä olisi suurtakaan väliä, vaiko-
kei heitä olisi. Ja totta on, että elämä on nuorille.
Mutta jos he tietäisivät, miten ajatukset vanhalla
muuttuvat hänen jokapäiväiseksi leiväkseen ja
kuinka hyvältä se leipä maistuu, niin he itse tah-
toisivat pian tulla vanhoiksi. Tästä nykyisen
elämäni suuresta onnesta en haluaisi milloinkaan
kuolla pois, eläisin vaikka sokeanakin ja jalat yhtä
sietämättömästi kolottavina kuin nytkin tällä
hetkellä. Olen kohta 90-vuotias, no, tietysti pi-
tää pian mennäkin, eikä minulla ole oikeastaan
mitään sitäkään vastaan. Mutta elämisen onnen
vuoksi eläisin mielelläni vaikka 100-vuotiaaksi,
— ellei se jo alkaisi olla suorastaan — skandaali,
— mitä arvelet?

VANHEMPIENI ROMAANI PÄÄTTYY.

Tavallisesti kaikki romaanit, jotka lukijakunnan suurinta osaa miellyttävät, »päätyvät hyvin», se on, päätyvät johonkin yllätyksen tapaiseen käänteeseen, esimerkiksi pitkien väärinkäsitysten jälkeen rakastavaiset vihdoin »saavat toisensa», tai jos romaanin päähenkilö ei ole enää mikään nuori henkilö, vaan on esimerkiksi pitkän aikaa kärsinyt köyhyyttä, hän lopussa äkkiarvaamatta saa jonkin suuren perinnön tai voittaa raha-arpajaisissa, ja lukijakunta tyytyväisin mielin sulkee paksun kirjan.

Mutta *tämän* romaanin päättäjaisiksi ei sen kirjoittaja voi saada minkäänlaista loppuleimahdusta aikaan. Elisabet köyhtyi köyhtymistään viimeiseen loppuun asti.

Hänen varattomuutensa tuli erittäin tuntuvaaksi, kun hän bolshevikivallankumouksen jäl-

keen kadotti senkin eläkkeen, jonka oli kenraalin leskenä vuosineljänneksittäin nostanut Venäjän valtiolta.

Elisabet olisi ehkä sittenkin tullut toimeen, sillä hän oli äärimmäisiin asti supistanut kaikki omat tarpeensa, mutta hänen teki kovin kipeätä ajatella, että nyt kaikki nekin, joita hän oli tähän asti vähillä tuloillaan avustellut ja jotka olivat siihen jo tottuneet, jäisivät nyt äkkiä hänen jakojaan vaille. Tässä kohden onnistui hänen avukseen pääsemään se hänen pojistaan, joka oli saavuttanut parhaimman taloudellisen aseman ja joka oli säännöllisesti avustellut myöskin Elisabetin sisarta. Samasta syystä oli Elisabetin pakko viime vuosinaan ottaa vastaan se pieni vuotuinen eläke, minkä muuan vaikutusvaltainen ystävä oli hänen anomattaan hänelle toimittanut Suomen hallitukselta.

Näiden tulojen ylitse oli melkein mahdotonta saada Elisabetille mitään annetuksi. Ja jos jotakin saikin annetuksi, se kaikki entisellä tavalla hupeni jonnekin tietämättömiin. Jos hänelle tuotiin vaikkapa vain hedelmiäkin, kohta ne katosivat jonnekin, jossa hän kaiketi katsoi semmoisten tuomisten maistuvan vieläkin paremmilta kuin hänen suussaan.

Kerrankin sain sanan, että oli tultava kiireim-
män kautta hänen luokseen, sinne Laita-Töö-
löön.

— No mikä nyt asiana? — kysyin kohta
tultuani.

Aivan kuin olisi joutunut kiinni jostakin pa-
hanteosta hän minun katsettani vältellen sanoi:

— Nyt tarvittaisiin rahaa, — niin, Arvid,
ajatteles, rahaa.

Mutta hän ei ruvennut sanomaan kuinka pal-
jon.

Minä, joka katsoin olevani hänelle entisiltä
ajoilta jotakin velkaakin, vaikkei hän milloin-
kaan ollut tahtonut siitä mitään tietää, ilostuin,
että hän siis vihdoin oli päättänyt ottaa vas-
taan jotakin avustusta minultakin.

— No, kuinka paljon tarvitaan, 500? — ky-
syin.

— Ei, Arvid, — sanoi hän, mennen aivan
noloksi ja ollenkaan voimatta katsoa minua
silmiin, — ei 500, vaan 5 *tuhatta!*

— Sopii mainiosti.

Minä satuinkin olemaan juuri siihen aikaan
rahoissa, sillä »Vanhempieni romaanin» I osa
oli vähän ennen ilmestynyt ja menekki oli ollut
erinomainen.

Ilmeni kuitenkin, että rahoja ei oltukaan tarvittu Elisabetin omiin tarpeisiin. Niiden saamisen koko kiireellisyys oli johtunut siitä, että eräs hänelle rakas köyhä perhe oli maksamattomien verojen vuoksi joutunut ulosmittauksen alaiseksi ja suorittamattoman vuokran tähden uhattiin lisäksi asunnosta hädöllä. Se nyt saatiin toki onnellisesti estetyksi — Elisabetin omien muistelmien ansiosta.

— — —

Minun on tässä vielä tehtävä selkoa Elisabetin helsinkiläisen jokapäiväisen elämän menosta, ympäristöstä ja lähimmäistä henkilöistä.

Menojen vähentämiseksi äärimmilleen he olivat Kasperin kanssa järjestäneet yhteisen taloutensa seuraavalla tavalla.

Samassa kivimuurissa, pari kerrosta ylempänä asui Kasperin tytär Aino. Hän oli naimisissa Pirosen kanssa, joka oli ammatiltaan nikkari ja oli päivin poissa verstaalla. Niukan toimeentulon vuoksi Ainon täytyi itsensäkin olla työssä, palvelen ensin vakuutuslaitoksessa ja sitten äitiyden vuoksi ollen pakotettu siirtymään muihin konttoritöihin. Kun heillä nyt oli lapsi, pikku Jorma, ei Aino mitenkään voinut tulla toimeen ilman apuria, joka päivin hoiti lasta

ja keitti ruoan. Täksi apurikseen he saivat Piiron sisaren, joka muutti heille kuin perheenjäseneksi ainakin.

Heidän asunnossaan ei kuitenkaan ollut mitään »palvelijanhuonetta». Ja kun Elisabetin asunnossa sellainen oli eikä hän itse mitään palvelijaa käyttänyt, sovittiin niin, että Piiron sisar sai tuon huoneen yökortteerikseen ja autteli sitten Elisabetia vähän siivouksessa ja päivällistiskissä. Tullessaan näitä toimia varten alas Piiron Elvi toi Jorman mukanaan ja siitäpä kultakutrisesta pojasta mummolla oli vasta iloa!

Ruoka nousi valmiina ylös keittiöhississä. Mutta aina oli Elisabetilla kuitenkin itselläkin keittopuuhiä tilattujen annosten ohella, ja milloin Jorman hoitaja ei joutanut, suoritti hän kyllä itse astianpesunkin. Se tapahtui usein ja silloin oli Kasper auttamassa tiskin kuivauksessa.

Paitsi tuota Elisabetin vapaaehtoista köyhyyttä, jonka hän sanoi antavan hänen elämäleen sellaisen rauhan ja sopusuhtaisuuden, lisäsi hänen onneansa vielä sekin, että hän näki Kasperin päässeen sydämentykytyksistä, jopa jaksavan jälleen suoritella suomennostöitäkin, joten hän nyt ilmeisesti kulki paranemista eikä huononemista kohden.

Elisabet viimeisenä kesänään Järvenpään Ainolassa.

Kasper oli myös alkanut tehdä jokapäiväiset ostokset ja puodissakäynnit, tuoden Elisabetille tarvittavat leivät, suolat, tulitikut, kermat, voit kauniisti kassissa. Aivan tolstoilaisen elämäntavan mukaisesti. Sitten, päivällistunnin lähestyessä ja Elisabetin jo kolistellessa keittiössä hän toi pöytäliinan, servietit, lautaset, veitset, kahvelit, kattoi pyöreän pöydän ja asetteli siihen kaiken, mitä tarvittiin. Hänen tehtäviinsä kuului vielä kantaa keittiöstä pöytään tarjotin, jolle Elisabet oli asetellut valmistamansa ruoat ja liemet. Sillä Elisabet ei voinut itse enää kantaa tarjotinta, koska hänen täytyi kulkiessaan sivuta toisella kädellään seinää. Jalat olivat käyneet niin epäluotettaviksi, ettei hän uskaltanut kulkea kahden vähän kauempana toisistaan olevan tuolin väliä, ellei matkalla näkynyt mitään, mihin olisi voinut käsin nojautua. Onneksi ei hänen huoneessaan ollut sellaisia välimatkoja monta. Mutta rakkaasta keittiöstään hän ei vain millään luopunut.

Kun hänelle joskus soitti ulko-oven kilistintä eikä ketään muita sattunut olemaan hänen luonaan, sai kauan-kauan odottaa, ennenkuin vihdoin alkoi kuulua hitaasti lähestyvää jalkojen laahustusta ja ovi avautui. Siinä kohden

seinää, jossa hänen kätensä oli seinää sivunnut, näkyi pitkät ajat hänen poistuttuansa vähän tummempi juova.

Mutta taloudessa tarvitaan myös paljon muutakin palvelusta kuin vain keittiön ja siivouksen asioissa. Esimerkiksi sarana vääntyy poikki, tai lukonavain kulkee ympäri, tai ikkuna on tiivistettävä. Silloin oli heillä kyllä tiedossa ihan tuossa kohta kulman takana asuva työmiesystävä, työmies siksi, että hän todella osasi kaikki, ja ystävä siksi, että hänen kanssaan saattoi puhua vaikka mistä aatteellisista asioista tahansa. Ainakin parina eri kertana, tullessani Elisabetin luo myöhään illalla, tapasin heidät kolmisin juomassa teetä, vajonneina mitä syvimpiin keskusteluihin. Kaikki miehen työt olivat aina ystävän töitä.

Taloudessa voi sattua myöskin tapauksia, joita sanotaan suursiivouksiksi, jolloin lattia on pestävä, seinät käväistävät, ikkunat pyyhittävät, ja rappusten ylimmälle astuimelle nousten verhot otettavat alas. Semmoiseenko Elisabet olisi enää pystynyt kipeine jalkoineen? Mutta hänellä oli tietysti siihenkin tuttunsa ja ystävänsä, ja kädenkäänteessä oli kaikki tehty, vieläpä oli ollut aikaa juoda keittiössä monet kahvit ja

keskustella elämänkysymyksistä sydämen kylältä. Kuinka toista olikaan nyt tämä seurustelu kuin ennenmuinoin Vaasassa, jolloin hän oli kuvernöörinrouvana harjoittanut »hyväntekevääsyyttä» muijien keskuudessa! Silloin hän oli vain kuvernöörinrouva, mutta nyt hänen elämänsä oli muodostunut — sanoi hän — suorastaan ruhtinaalliseksi, sillä hänen ystävänsä kilpailivat palvelustehtävien anastamisessa toinen toiseltaan.

Niinpä Mari, joka oli ollut hänen luonaan Vierevässä ja nyt muuttanut kaupunkiin, otti tehtäväkseen kylpypäivinä auttaa hänet ammeeseen, pestä ja kuivata hänet, saattaa vuoteeseen peitteiden alle ja tuoda teetä oikein tarjottimella. Entä se pikku pullukka, Auruura Leinonen, joka hänkin oli Elisabetin entisiä »uskottuja». Hän oli käynyt joskus itkemässä Elisabetille onnettomuuksiaan, mutta hän ei oikeastaan osannut itkeä, sen kuin vain päästä alkuun, niin kohta jo piti taas saada nauraa, jolloin hän onnellisena kikatti, kyyneleet silmissä. Nyt hän oli tuonut Elisabetille useita purkillisia omia keittämiään marjamehuja, eikä itkuista tullut sillä kertaa mitään, posket nauroivat ja kyyneleitä oli silmissä vain tapaamisen onnesta.

Elisabet kovasti rakasti vieraiden ilmestymistä hänen luokseen. Hän oikein kirkastui, kun ovikello kilisi ja äänet eteisessä ilmaisivat, että se taikka se omaisista tai tutuista oli tullut, ja vieläkin enemmän, jos ne ja ne olivat tulleet, mutta kaikkein enin, jos oikein suuri joukko oli päättänyt yhtyä hänen luonaan. Hänen ilonsa ollessa kaikille tunnettuna sattui usein, että hänen luonansa istui vieraita melkein koko päivän, toiset menivät, toiset tulivat.

Saattaisi kysyä, mitenpä silloin meneteltiin, jos Elvikin sattui vieraiden tullessa olemaan poissa, Jormaa ulkona kävelyttämässä. Ei mitään hätää. Vieraat olivat aivan tottuneet selviytymään Elisabetin luona omin neuvoin. He toivat tullessaan kaikki tarvittavat kakut ja kahvilleivät. Vähän aikaa naureltua pyöreän pöydän ympärillä rupesi Elisabet nousemaan tuolistaan. Mutta naiset painoivat hänet takaisin istumaan ja katosivat keittiöön, toiset kahvia keittämään, toiset kuppia tuomaan ja pöytää kattamaan.

Mutta parhaittenkin vieraittensa seurassa Elisabetin oli yhä edelleen säilytettävä vaiteliaisuutensa kaikessa, mikä koski hänen sisäisintä elämäänsä ja uskoansa. Avomielinen ja vapaa hän saattoi olla vain niiden lukuisien »ystävien»

kanssa, jotka kyllä eivät kuuluneet mihinkään seurapiiriin. Ja tavallisissa kotioiloissa Kasper oli ainoa, jonka kanssa hän saattoi, mitään rajoituksia tuntematta, valtoinaan antautua keskustelemaan rakkaista henkisistä kysymyksistään.

Kasper oli kokonaan lakannut tutkimasta uskovaisten luita ja munaskuita ja siinä tarkoituksessa heitä kaivelemasta. Tottapa hän oli vihdoinkin löytänyt aivan läheltänsä sen ihmisen ja sen uskon, jota oli niin kauan hakenut.

— — —

Mitä vihdoin Elisabetin kuolemaan tulee, niin eipä sekään tarjoa mitään semmoista tavallisuudesta poikkeavaa, joka tehoaisi romaanin loppunumerona.

Sillä hän kuoli kaikkein tavallisimman kuoleman, ilman mitään omaisten kutsumisia vuo-teen ääreen, »viimeisiä sanoja» tai muita juhlallisuuksia, joita hän olisi varmaan kuolinhetkellään ujostellut yhtä paljon kuin oli aina ujostellut eläessään. Sanalla sanoen: hän kuoli niin kuin kaikkein tavallisimmasti kuolla: kolmen päivän kuluessa vähitellen kadottaen tietoisuutensa.

Tosin sanotaan jotakin vähän merkillisempää tapahtuneen ensimmäisenä kuumepäivänä. Sil-

loin ei oltu vielä ehditty lääkäriä eikä sairaanhoitajataria hankkia, ja Elisabetia oli tullut hoitamaan yksi noista hänen »ystävistään». Elisabet oli jotakin hourinut silmät auki. Sitten hän oli, yhä puoleksi hourien, ojentanut molemmat kätensä, kietonut ne hoitajansa kaulaan, vetänyt hänen päänsä luokseen ja suudellut moneen kertaan. Tämän olisi nyt pitänyt merkitä elämästä lähdön tuntoa ja hyvästelyä. Sellainen juhlallisuus ei olisi ollut oikein hänen tapaistaan.

Mutta voi toisinkin selittää.

Onhan jotensakin yleinen huomio se, että kuoleman lähestyessä vanhus alkaa houria kauan sitten sattuneista tapauksista. Ehkä hänen oman elämänsä filminauha kehittyy auki hänen edessään ja näyttää hänelle kuvan kuvan perästä, sen koko juonen lapsuudesta vanhuuteen asti. Ehkä tämmöistä katseltavaa oli Elisabetilläkin. Ehkä filmi oli jo ennättänyt siihen kohtaan, missä Aleksander vie häntä ensi kerran Suomeen ja he, kuomureessä vietettyään ankaran pakkasyön, kirikkaassa aamunkoitteessa ajavat ensimmäisen suomalaisen majatalon pihaan. Elisabet on niin viluissaan, ettei hän tahdo ollenkaan tulla pois lämpimien vällyjen alta. Emäntä tuo hänelle kahvin rekeen ja Elisabet tahtoo kiitokseksi suu-

della miellyttävää emäntää. Mutta Aleksander, joka seisoo kuistilla puhellen, tekee hänelle estäviä merkkejä ja jäljestäpäin selittää, ettei Suomessa ollenkaan sovi vallassäätyisen naisen suudella emäntiä. Seitsemänkymmenen vuoden kuluttua hän sen nyt teki omin valloin.

Sitten hän ummisti silmänsä ja kova keuhko-kuume riehui hänessä kolmen päivän ajan. Mitään viittauksia siitä, kehikö elämänfilmi hänen eteensä vielä muita kuvia, näyttikö Kuopiot, Neitsytniemet, Örnintalot, käyttikö Helsingissä, antoiko muistaa kansallisen herätyksen ajat, sinisen lipun neulomiset, Vaasat, Vieremät, — ei voinut huomata.

Ei tapahtunut itse kuolinhetkenäkään mitään tavallisuudesta poikkeavaa. Kuolinkamppauksen kestätyänsä, kun sydämen sykintää ei enää tuntunut ja kädet olivat jo alkaneet jäähtyä, hän yht'äkkiä avasi silmänsä. Sekin on hyvin tavallista, ja kuka meistä ei olisi sitä joko itse nähnyt tai ainakin kuullut semmoista kuolevista kerrottavan. Joka toinen heistä niin tekee.

Vanhat jumaliset sairaanhoitajattaret, jotka paljon näkevät ihmisten viimeisiä hetkiä, sanovat, että ihmiselle silloin näytetään kaikki ne

kärsimyksen, joita maailman vielä täytyy kestää, ennenkuin jumalan valtakunta tulee.

Hyvin mahdollista, jopa luultavaakin.

Mutta jos niin on, niin ainakin Elisabetin katseessa olisi odottanut näkevänsä jotakin kauhun ilmettä. Sitä tuntua ei siinä kuitenkaan ollut nimeksikään. Oli vain ääretön, juhlallinen totisuus, ihmettelevä hämmästys, niinkuin hän olisi kaikesta näkemästään tahtonut sanoa: Vai niinkö, niinkö!

Miten siis lieneekään.

Yksi asia on vain varma. Tuosta katseesta ilmeni selvään, että hän oli kokonaan unohtanut meidät, jotka seisoiimme hänen vuoteensa ääressä.

Eikä ihmekään, — jos hänelle oli nyt todella selvinnyt minujen yhteys ja hän näki koko sen äärettömän alan, jossa kaikkia ihmisiä oli omainsina rakastaminen.

KOLMANNEN NITEEN SISÄLLYS.

	Sivu
Johdannoksi sananen »Vanhempieni romaanin»	
III:nen ja edellisten osien johdosta.....	5
1. Uuden aikakauden kynnyksellä	19
2. Pieni talo oli järven rannalla	36
3. Kenraalska perunapellolla	48
4. Amanda Grahn käy Vieremässä	55
5. Emmyn lukutupa	67
6. Sosialistit tulevat	78
7. Aikamme profeetan puheilla	105
8. Kaupunkilaisia Vieremässä kävijöitä	122
9. Yhä erilaisempia minuja.....	138
10. Muita Vieremässä kävijöitä	152
11. Matti Kurikan paluu	161
12. Johan Kock	170
13. Voudin tuumat toteutumassa	182
14. Kaksi vastakohtaa	195
15. Elisabet muuttaa Vieremästä	209
16. Elisabetin kirjeestä Olialle.....	223
17. Mitä Elisabet näki ikkunasta	235
18. Elisabet itsenäisessä Suomessa	259
19. Elisabetin näkö ja muisti heikkenevät, mutta hän tulee yhä onnellisemmaksi	272
20. Vanhempieni romaani päättyy	284

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 311

Arvid Järnefeltin

VANHEMPIENI ROMAANI

on valloittanut koko suomalaisen
lukijapiirin.

Prof. V. A. Koskenniemi kirjoitti siitä Valvoja-Ajassa:

»'Vanhempieni romaani' on niitä kirjoja, jotka rikastuttaessaan henkistä elämäämme samalla antavat uskoa suomalaisen kulttuurin elinvoimaan ja tulevaisuuteen. — Suomalaisen, suomenkielisen kulttuurin syntymävaiheet, keskeisen sivistyskodin näköpiiristä katsoen, muodostaa teoksen ydinaiheen, jonka kehitystä seuraa todellisella jännityksellä luku luvulta. Se on uusimman kertomakirjallisuutemme merkkiteoksia.»

Tri Rafael Koskimies U. Suomessa:

»'Vanhempieni romaani', johon korkea kulttuuri, viisaus ja mielenaateluus ovat kirjoitetut joka sivulle, on harvinainen kirja, suuri ja viehättävä tosielämän romaani.»

Kirjailija Lauri Viljanen Hels. Sanomissa:

»Elämäkertako vai romaani? Kumpaakin, ja vielä enemmän. Se on kerta kaikkiaan kirjallisuutemme mielenkiintoisimpia biografisia romaaneja. Siinä on avaran, harmoonisen, ihmeteltävän valppaan ja avokatseisen persoonallisuuden aatelisleima.»

- I osa. *Elisabeth ja Aleksander*. 4. painos. 400 sivua.
II osa. *Elisabeth ja Aleksander Suomessa*. 3. painos. 386 sivua.
III osa. *Elisabethin usko*. 299 sivua.
Kunkin osan hinta à 45:—, sid. 55:—, puolinahkakans. 75:—.

Hinta 45:—, sid. 55:—.